

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

**FOUCAULT’NUN İKTİDAR ve ÖZNE KAVRAMLARINDAN
HAREKETLE “NAMUS CİNAYETLERİ” ÜZERİNE BİR
ÇALIŞMA**

Ezgi BAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ankara, 201

FOUCAULT’NUN İKTİDAR ve ÖZNE KAVRAMLARINDAN
HAREKETLE “NAMUS CİNAYETLERİ” ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Ezgi Bal

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

25.06.2012

Ezgi Bal

KABUL VE ONAY

Ezgi Bal tarafından hazırlanan "Foucault'nun İktidar ve Özne Kavramlarından Hareketle Namus Cinayetleri Üzerine Bir Çalışma" başlıklı bu çalışma, 25.06.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kurtuluş Dinçer (Başkan)

Doç. Dr. Nazile Kalaycı (Danışman)

Prof. Dr. Harun Tepe

Doç. Dr. Çetin Türkyılmaz

Yrd. Doç. Dr. Tuğça Poyraz Tacoğlu

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ş. Armağan Tarım

Enstitü Müdürü

ÖZET

Ezgi Bal. Foucault'nun İktidar ve Özne Kavramlarından Hareketle Namus Cinayetleri Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2012.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye örneği üzerinden giderek namus cinayetleri olgusunu tartışmaktır. Bu tartışma boyunca namus kavramı etrafında oluşan söylemlerin namus cinayetlerine nasıl sebep oldukları, bu söylem biçimlerinin analiziyle mümkün görünmektedir. Bu nedenle Foucault'nun düşünceleri bu söylem biçimlerinin oluşumlarını açıklamak bakımından gerekli görülmüştür.

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de namus cinayetleri etrafında kurulan en temel söylem biçimleri, meşru-siyasi söylem, feminist söylem ve hukuk söylemi oluşum biçimleri ve amaçları bakımından ele alınmaktadır. Burada amaç birbirleriyle çatışan ve kesişen bu söylemlerin namus kavramını ve kadın bedenini nasıl kurduklarını göstermektir.

İkinci bölümde adı geçen üç söylem biçiminin, Foucault'nun düşüncelerinden yola çıkarak siyasi anlamda nasıl kurulduklarına bakılmaktadır. Foucault açısından bakıldığında bu tür söylemlerin belirli oluşum biçimleri bulunmaktadır ve namus cinayetleri etrafında kurulan yapının siyasi analizi Foucault'nun özne, iktidar ve dispoitifler hakkındaki düşünceleriyle açıklık kazanmaktadır.

Üçüncü bölümde namus cinayetleri olgusu, Türkiye'deki kuramsal yaklaşımlar açısından değerlendirilmektedir. Foucault'nun söylemlerin tarihleri olması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak, namus kavramını ve namus cinayetleri olgusunu tarihsel anlamda analiz eden kuramlara yer verilmektedir. Böylece namus cinayetlerinin günümüzde aldığı biçim ve namus kavramının tarihsel anlamda ataerkillik dolayımından geçerek nasıl içselleştirildiği gösterilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmanın sonunda, namus cinayetlerinin uzun vadede ortadan kaldırılmasının ataerkil düşünce sistemiyle mücadele etmekten geçtiği ve bu konuda öncelikle değişmesi gereken temel noktaların neler olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Namus cinayetleri, özne, iktidar, ataerkil, Foucault.

ABSTRACT

Ezgi Bal. A Study on Honor Killings In Terms Of Foucault's Power and Subject. Graduate Thesis. Ankara, 2012.

The purpose of this study is going through the example of Turkey to discuss the phenomenon of honor killings. During this discussion discourses around the concept of honor how caused the honor killings seems possible forms of discourse analysis about honor. Thus Foucault's considerations were required to explain the occurrences of this discourse, in terms of the formats.

In the first part of the study was based around honor killings in Turkey, the most basic forms of discourse, legitimate and political discourse, the discourse of feminist discourse and the law of formation is discussed in terms of formats and purposes. The aim of this conflicting and intersecting discourses have established the concept of chastity and to show how women's bodies.

In the second part we try to show how established the three discourses mentioned in terms of Foucault's considerations. Foucault maintains that this kind of discourses has some forming and the political analysis of the construction of honor killings become clear in the way of this forming.

In the third part we try to show theoretical approaches in Turkey about honor killings. Foucault maintains that every discourse has history and in terms of this consideration theoretical approaches argue the concept of honor and honor killings in the way of history. Thus it's possible to understand the currently forms of honor killings in Turkey.

At the end of this study we try to show the problem is fighting the thought of patriarchy for eliminate the honor killings and find which basic points need to change for the fighting.

Key Words

Honor killings, subject, power, patriarchal, Foucault.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: TÜRKİYE’DE NAMUS CİNAYETLERİNE BAKIŞ	
1.1.Kamu Kurum ve Kuruluşları Çerçevesinde Namus Cinayetleri	4
1.2.Namus Cinayetleri Dinamikleri	14
1.3.Sivil Toplum Kuruluşları ve Feminizm	19
1.4.Türk Hukuk Sitesinde Namus Cinayetleri.....	26
2.1.Pastoral İktidar.....	30
2.1.1.Namus Cinayetleri Üzerindeki İktidar İlişkilerinin Açılımı.....	32
2.1.2.Namus Cinayetleri Üzerine Kurulan Söylemin Analizi	35
2.1.3.Söylemin Pastoral İktidarla Bağlantısı	39
2.2.Namus, Ahlak ve Cinsellik.....	41
2.2.1.Namus, Cinsellik ve Ahlak Dispositiflerine Bağlı Olarak Özne Oluşumu	47
2.2.2.Namus Cinayetleri Üzerinden Beden Siyaseti	55

3.BÖLÜM: NAMUS CİNAYETLERİ ÜZERİNE KURAMSAL SÖYLEMLER

3.1.Namus Cinayetleri ve Ataerkillik.....	63
3.1.1.Namus Adına Şiddet Dosyası	69
3.2.Namus Cinayetleri: Gelenek ve Modernlik Etkisi.....	77
3.2.1.Namus Cinayetleri: Kültürel Görecelik ve Milliyetçilik	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	90

GİRİŞ

Ülkemizde son yıllarda tartışılan konulardan biri namus cinayetleridir. Sıklıkla gazetelerin sayfalarında ya da televizyonlarda gördüğümüz bu cinayetler, medyada ve halk gözünde öncelikle gelenekler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Hükümetler, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar, bu cinayetlerin geleneksel toplum yapısının katı ve belirleyici kurallarından ortaya çıktığını, cinayetlerin işlenmesine neden olan toplumsal yapının eğitimle ve kalkınmayla modern topluma uyum sağlayacağını, o zamana kadar çeşitli düzenlemelerle ve yaptırımlarla mümkün olduğu kadar engellenmesi gerektiğini ifade ederler. Namus cinayetlerinin hukukun ve sosyolojinin konusu olmasının nedeni de budur. Fakat son yıllarda Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmaların genel talepleri incelendiğinde, soruna farklı bir açıdan yaklaşmak gerektiği vurgusunun güçlendiği görülmektedir. Konuyu teorik ve akademik açıdan inceleyen kesim, iktidar söyleminin çözümlenmesinin gerektiğini belirtmekte ve bu söylemi tarihsel ve antropolojik bakımdan çözümlemenin öneminden söz etmektedir. Başbakanlığa bağlı çeşitli komisyonlar, sivil toplum kuruluşları ve hukuk kurumları ise sorunun çözümünde farklı eylem ve örgütlenme biçimleri talep etmektedir.

Ceza yasasında 2004 yılında yapılan değişikliklerle namus cinayetlerinde uygulanan indirimler kaldırılmış ve yasa düzeyinde daha caydırıcı cezalar getirilmiştir. Fakat uygulamada bu sefer de -özellikle son yıllarda- tahrik indirimleri gündeme gelmiştir. Bu nedenle akademik olarak yapılan hukuk çalışmaları, bu konu üzerinde durmakta ve tahrik sebeplerini tam olarak ortaya koymaya çalışmaktadır. Sosyoloji alanında yapılan çalışmalar ise “namus” kavramının düzenleyici, pratik etkisinden yola çıkarak ataerkil diyebileceğimiz toplumlardaki namus söylemini ve pratiğini değerlendirmekte, namus cinayetlerini bu söylem ve pratiklerin oluşturduğu bir olgu olarak ele almaktadır. Bunların dışında namus cinayetleri medya ve tıp açısından da değerlendirilmektedir. Fakat çalışmaların sınırlı sayıda ve belirsiz oluşu bu alanlardan yapılabilecek katkıları engellemektedir. Namus cinayetlerini bir sorun olarak ortaya koyan feminizm ve sivil toplum örgütleri, bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışmaları ortaya koymuşlardır.

Namus cinayetleri olgusu, felsefe açısından bugüne kadar fazla çalışılan bir konu olmamıştır. Bu çalışmada Michel Foucault’nun “iktidar”, “özne”, “dispositif”,

“sorunsallaştırma” gibi kavramlar hakkında yaptığı çözümlemelerden yola çıkılarak namus cinayetleri problemi ele alınacaktır.

Foucault özne kavramına dair düşüncelerini, öznenin oluştuğu kimi durumları saptayarak ve bu durumların soykütüğünü yaparak ortaya koyar. Öznenin oluştuğu durumlardan biri iktidar ilişkileridir. Dolayısıyla Foucault’nun yapmış olduğu eleştirilerde bireyin ve toplumun oluştuğu farklı konumları görmek mümkündür. İktidar ilişkileri her türlü bilgiyi yeniden üreterek ve kullanarak oluşmaktadır. Bu bilgileri toplumdaki bireye mal etmeleri çerçevesinde biçimlenen “özne”nin temel koşulu ise hakikat anlayışında bulunmaktadır. Foucault bu durumu “hakikat oyunları”¹ kavramıyla dile getirmektedir.

Özneyi bir iktidar ilişkisi öznesi olarak kuran belli stratejiler aynı zamanda iktidar ilişkilerinin kullandığı hakikat oyunlarını oluşturmakta, bu oyunları sırası geldiğinde değiştirmekte ve dönüştürmektedir. İktidar yönlendirme işlevinde etkili olabilmek için belirli rasyonalite biçimleri kullanmaktadır ve siyasi rasyonalite de bunlardan birisidir. Siyasi rasyonalite “söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler”² çerçevesinde belirlenmektedir. Dolayısıyla insanların her türlü bilimsel, ahlaki ve sosyal eylemlerini belirleyen ve böylece özneyi kuran iktidar, kendini öznenin toplumsal ve bireysel ilişkileri üzerinden göstermektedir. Sözü edilen bu yapılar, dispoitifler olarak tanımlanmakta ve dispoitifler özneyi belirleyen hakikatin yapısını oluşturmaktadır.

Foucault’nun burada anlatılan düşünceleri, günümüzde iktidar ilişkilerinin siyasi rasyonaliteyi belirli düzenleyici pratikler çerçevesinde nasıl uyguladıklarını göstermektedir. Bu sebeple bu düşünceler, namus cinayetlerini ele alma bakımından önemli görünmektedir. Onun düşüncelerinden yola çıkarak namus ve namusa bağlı oluşan hakikatlerin yapısını anlamak mümkün olacaktır. Bu kabulden hareketle namus cinayetleri söylemsel olmayan bir pratik olarak değerlendirilecek ve namusun yapısına dolayısıyla dispoitifeye bağlı kalınarak gerçekleştirilen bir olgu olarak ele alınacaktır. Siyasi rasyonaliteyle birleşen iktidar dispoitifi kendini namusa ait söylemin içinde yeniden oluşturmakta ve namus pratiğine göre kendini düzenleyen toplumlarda her türden eylemin belirleyicisi konumuna gelmektedir. Bu nedenle namus cinayetlerindeki

¹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, (Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2009, s. 105.

² Michel Foucault, a.g.e., s. 22.

iktidar söylemi, namus ve öldürmenin sorunsallaştırılması yoluyla kendini daha da belirgin bir şekilde göstermektedir. Çünkü yine Foucault'ya göre bir iktidar söylemi, sorunsallaştırmalar yoluyla öznenin eylemlerini bölmekte ve hakikat oyunlarına katarak işlemektedir. Namus ve öldürme sorunsallaştığında, bu yapılar namus söyleminin içinde özneyi bölmekte ve öznenin kendileri tarafından belirlenmesini sağlayan yapılar haline gelmektedir.

Siyasi iktidar konusunda sorgulanması gereken nokta Foucault'nun söylediklerinin günümüzde namus bağlamında oluşturulan iktidar söylemine nasıl yol açtığıdır. Çünkü bu iktidar biçiminin temel oluşumu resmi söylemin yaptıklarının nerede başlayıp nerede bittiğini göstermek adına önemli görünmektedir. Bu bakımdan uygulanan iktidarın tekniklerinin ne olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Bu sebeple bu çalışmada ilk olarak namus cinayetlerinin Türkiye'de meşru söylem bakımından nasıl ele alındığına bakılacaktır. Burada amaç meşru söylemin uygulamalarının iktidar ilişkilerini nasıl oluşturduğunu belirlemeye çalışmaktır.

İkinci olarak Foucault'nun düşüncelerinin temelinde yer alan iktidar ve iktidar ilişkileri, bu ilişkiler tarafından kurulan özne ele alınacak ve bu düşünceler siyasi ve ahlaki namus söyleminin oluşması ve öldürme eyleminin bu söylem içinde bulunduğu yer bakımından değerlendirilecektir.

Çalışmanın son bölümünde, Türkiye'de bu konuyu araştırmış olan felsefeci ve sosyologların, kültürlerarası çalışmalarda bulunan teorisyen ve aktivistlerin ataerkillik ve namus cinayetleri arasındaki ilişkiler hakkındaki açıklamalarına yer verilecektir. Çünkü hem ataerkil rasyonalitenin namus cinayetleri üzerindeki çok yönlü etkisi hem de bu durumu üreten çeşitli kurumsal yapıların etkisi daha derin bir değerlendirmeye tabi tutulmak istenmektedir. Ayrıca ataerkil topluma geçiş açısından çok önemli analizleri bulunan Friedrich Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* isimli eserine de analizlerle ilgisi bakımından son bölümde yer verilecektir.

1. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE NAMUS CİNAYETLERİNE BAKIŞ

Türkiye’de namus cinayetleri 1980’li yılların sonlarında ciddi anlamda ele alınmaya başlanmıştır. Eğitim seviyesinin yükselişi, siyasal ve toplumsal alanda kadının rolünün artışı bu durumun nedenleri arasında gösterilmekle beraber “1980’lerden itibaren kadınların talepleri”³ namus cinayetlerinin ele alınışında en önemli nedendir. Bu taleplerin örgütlü bir şekilde dile getirilmesinin arkasında, dünyada da yükselen feminizmin sosyal bilimler alanında çalışılmaya başlanması ve bu gelişmeye bağlı olarak kadının toplumdaki yerinin ve bireyselliğinin sorgulanması yatmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak Türkiye’de namus cinayetlerini konu edinen ve meşru söylemi kuran çeşitli kurum ve kuruluşlar genel olarak ele alınacaktır.

1.1 KAMU KURUM VE KURULUŞLARININ NAMUS CİNAYETLERİNE BAKIŞI

1990’dan günümüze kadar gelen bir kuruluş olan Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, namus cinayetleri üzerine en kapsamlı çalışmaları yapıyor gibi görünen ve bu konudaki raporları çeşitli komisyonlar, paneller ve bildiriler eşliğinde sunan, Başbakanlığa bağlı bir kurumdur. Kurulduğu yıllardan günümüze kadar kadının toplumdaki yeri konusunda sistematik bir bilgi birikimi oluşturmuş ve bu bilgi birikimini yerine göre çeşitli uzmanlık alanlarıyla birlikte üretmiş ve kadının toplumsal rolü bünyesinde bu rolü değiştirmeye çalışacak yeni bir söylem biçimi geliştirmeyi hedeflemiştir. Ortaya koyduğu bu hedef çerçevesinde, kuruma destek veren ve kurumla beraber çalışmayı kabul eden üniversiteler, sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli özel kuruluşların da katılımlarıyla yıllar içinde çeşitli eylem planları ve örgütlenme biçimleri geliştirmeye çalışmıştır. Namus cinayetleri bu çalışmalar içinde ayrı bir yer tutmakta ve üzerinde daha farklı durulmaktadır.

Yukarıda adı geçen kuruluşa bağlı çalışan Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu, 1998 yılında meclis çalışanları çerçevesinde bir komisyon raporu oluşturmuştur. Meclisteki partilerden milletvekillerinin katılımıyla oluşan komisyonun en önemli

³ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Töre Cinayetleri Paneli, Ankara Eylül 1999, Önsöz.

amacı CEDAW⁴ çerçevesinde kabul edilen hükümlerin, Türkiye'nin yasal sürecine uydurulmasına ve bu sözleşmeye uygun olarak kimi yasaların iyileştirilmesine katkı sağlamaktır.

Birleşmiş Milletler kuruluşunun düzenlediği Dünya Kadın Konferansı'nın ikinci toplantısında, 1 Mart 1980 tarihinde üye ülkelerin imzasıyla oluşturulan CEDAW, Türkiye'de ilk defa parlamentonun kadın statüsünü düşünmesini sağlamıştır. Çünkü Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu'nun öncelikli görevi, sözleşmedeki hükümlerle Türkiye'de aileyi ve kadını korumaya yönelik yasalar arasındaki uyumsuzlukların kaldırılmasını sağlamaktır. Komisyon raporunda namus cinayetlerine kısa da olsa ayrı bir yer verilmiş olması önemli bir gelişmedir. Raporda bu konunun kısa tutulması ve üzerinde çok durulmamasının nedeni, 90'ların sonunda namus cinayetlerinin “sık olmamakla beraber ülkemizde kimi yörelerde rastlanan”⁵ bir durum olarak değerlendirilmesidir. Fakat bu noktada şunu belirtmek gerekir; bu raporun ilk basım tarihi 1998 yılıdır, burada adı geçen kaynak ise 2003 yılındaki ikinci basıma aittir. 2012 yılına kadar aradan 14 yıl geçmesine rağmen, burada namus cinayetleri yukarıda alıntılanan kısımdaki gibi okunmaya devam etmektedir. Ayrıca raporda, Yargıtayın namus cinayetleri üzerindeki “geleneksel, tutucu”⁶ bakışı ve bu sebeple uyguladığı ceza indirimleri üyeler tarafından eleştirilmektedir.

Komisyon raporunda dikkati çeken başka bir nokta, milletvekillerinin rapor hakkında mecliste yaptıkları özel bir toplantıdır. Bu toplantıda milletvekilleri kadının siyasi ve sosyal yaşamdaki yerinin iyileştirilmesi hakkında konuşmuştur. Fakat hiçbir vekil kadına karşı şiddet ve namus cinayetleri konusuna değinmemiştir.

Bu kurumun 1999 yılında düzenlediği Töre Cinayetleri Paneli, namus cinayetlerini bir sorun olarak konumlayan, soruna akademik ve hukuki açıdan yaklaşan ilk panel olma özelliğini taşır. Amaç töre cinayetlerinin Türkiye'de bir İnsan Hakları ihlali olduğunu vurgulamak, hukuki ve sosyal yaşam açısından çözüm önerileri getirmek ve oluşturulan gönüllü kuruluşlar ve eylem programlarıyla bu cinayetlerin önüne geçmektir. O yıllarda

⁴ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi.

⁵ T.C. ÇALIŞMA ve SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu, Mart 2003, s. 61.

⁶ T.C. ÇALIŞMA ve SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 62.

namus cinayetleri daha yeni bir sorun olarak görüldüğünden ve “kadının statüsü” yeni yeni sorgulanmaya başlandığından mesele töre, gelenek, görenek cinayetleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu nedenle adı geçen panelde namus cinayetleri, töre cinayetlerinden ayrı değerlendirilmemiştir.

Panelde genel olarak namus cinayetlerine “geleneksel toplum yapımızın ürettiği bir olgu”⁷ olarak bakılmış ve namus kavramının yanlış değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Törelerin yaptırımlarının -ki bunlar ayıplama ve dışlama olarak belirtilmiştir- ve namus kavramının algılanışının kolektif olduğu, namusa dayalı cinayetlerin ilkel toplumlara özgü olduğu belirtilmiştir. Panel bildirilerinin hemen hepsinin üzerinde durduğu ilk nokta, TCK’daki ceza indirimlerinin kaldırılması gerektiğidir ve bu ceza indirimleri 2005 yılında yeni ceza kanunuyla değiştirilmiştir. Panelde her ne kadar namus cinayetlerinin ülkenin geleneksel yaşam tarzının ağır bastığı bölgelere özgü olduğu ısrarla dile getirilse de artık bugün işin böyle olmadığını ve hatta namus cinayetleri olgusunun bir adım daha genişletilerek kadına karşı şiddetle mücadele eden sivil toplum kuruluşları tarafından “kadın cinayetleri” olarak adlandırıldığını söylemek yerinde olacaktır.

KSGM’nin⁸ oluşturduğu bir diğer çalışma da 2011 yılında yayımlanan “Türkiye’de Kadının Durumu” isimli rapordur. Rapor genel olarak Türkiye’de kadınların durumuna ilişkin ekonomik, sosyal ve yasal boyutlardaki değişiklikleri ve kadına karşı şiddet konusunda yine bu alanlarda yapılan uygulamaları anlatmaktadır. Burada namus cinayetlerine karşı yapılan yasal düzenleme; kasten öldürme suçunun, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren nitelikli hallerinin düzenlendiği maddeye ‘töre saikiyle’ ifadesinin eklenmesidir. Bu da töre cinayeti işleyenlerin en yüksek dereceden cezalandırılmasına ilişkindir. Fakat bir diğer yasal düzenleme bundan daha önemli görünmektedir; çünkü bu yasal düzenleme namus cinayetlerine konu olan öldürme eylemini haklı ve haksız tahrikle meydana gelmesi bakımından ayırmakta ve böylece haksız tahrike bir engelleme getireceğini iddia etmektedir. Buna göre; “Haksız tahrik maddesi düzenlenerek bu maddeye göre haksız tahrikin ancak haksız bir fiil sonucunda

⁷ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Töre Cinayetleri Paneli, Ankara Eylül 1999, s.13.

⁸ Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.

meydana gelmesi durumunda uygulanmasına imkân veren bir düzenleme yapılmış”⁹ ve “cinsel saldırıya uğrayan kadını, namus gerekçesiyle öldüren aile bireyleri ve diğer akrabalarının haksız tahrik indiriminden yararlanamayacağı, her haksız fiilin de haksız tahrik oluşturmayacağı”¹⁰ maddesi eklenmiştir. Fakat bu raporda, namus cinayetlerine ilişkin haksız tahrik indiriminden kimlerin yararlanabileceğinden bahsedilmemiştir. Hukuksal açıdan ceza indirimlerinin kaldırılmış olması, tahrik indirimlerinin uygulanmayacağı anlamına gelmemekte ve bir biçimde bu durum hukuksal açıdan bir sorun olarak belirmektedir. Fakat bu durum sadece hukuki bir sorun olarak değerlendirilmemelidir. Bu durum aynı zamanda cinsellik seçimi ve namus algısıyla ilgili iktidar ilişkilerinin meydana getirdiği bir sorun olarak da değerlendirilmelidir.

Bunların dışında rapor Resmi Gazete’de yayımlanan Başbakanlık genelgesini hatırlattıktan sonra namus cinayetleriyle ilgili bir dizi proje, uygulama ve etkinlikten bahsetmektedir. Bu etkinliklerin ve projelerin yapılma amacının bir “zihniyet dönüşümü” gütmekte olduğu dile getirilmektedir. Burada şunu belirtmek gerekir ki yapılan bu uygulamaların neredeyse hepsi nicelik bakımından bir belirleme yapmaktadırlar. Örneğin, “1998-2008 yılları arasında 2.149.370 kadın, 697.590 erkek olmak üzere toplam 2.846.960 kişiye Aile İçi Şiddet, Aile Planlaması, Gençlerin Kötü Alışkanlıklardan Korunması, Töre Namus Cinayetleri, Kadına Karşı Şiddet, Çocuk İstismarı konusunda eğitim verilmiştir”¹¹.

2005 yılında “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” yapılmış ve araştırma bu raporda sayısal verilerle açıklanmıştır. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması ayrıntılı incelendiğinde araştırmanın namus cinayetleri hakkında bir bilgi vermediğini belirtmek gerekir. Araştırmanın bu kadar büyük ölçekli olup da namus cinayetleri hakkında bir bilgi vermemesi, namus cinayetlerine söylem içinde farklı bir yer ayrıldığıyla açıklanabilir.

Bunun bir örneği Türkiye’de Kadının Durumu raporunda yayımlanan bir yasa tasarısıyla verilebilir. “Namus Adına Kadınlara Yönelik İşlenen Suçların Önlenmesi Doğrultusunda Çalışmak”¹² adına yapılan bu yasa tasarısı 59. BM Genel Kuruluna

⁹ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 6.

¹⁰ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 7.

¹¹ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 6.

¹² T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 37.

sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bu yasa tasarısının gerekçesi olarak uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin, toplumların gündeminde kazandığı ağırlığın ve artan toplumsal duyarlılığın namus cinayetleri konusunda yönlendirmesi gösterilmektedir.

KSGM'nin hazırladığı en son eylem planı olan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”na göz atmak da yerinde olacaktır. Öncelikle bu planın adından da anlaşılacağı üzere eylem planı, “toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kamu alanında devlet eliyle uygulanması gereği”¹³ üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin hâlihazırda bulunduğu varsayımından yola çıkılmaktadır.

Bu eylem planı kadınların toplumda var olmasını güçleştiren kritik noktaları belirleyerek bu noktalarda oluşturulan stratejiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kritik noktalar, Pekin Eylem Platformu'nda, “Kadının Eğitimi ve Öğretimi, Kadın ve Ekonomi, Kadın ve Yoksulluk, Kadın ve Sağlık, Yetki ve Karar Alma Süreçlerine Katılım, Kadın ve Çevre, Kadın ve Medya, Kadının İnsan Hakları, Kız Çocukları ve Kadının İlerlemesinde Kurumsal Mekanizmalar”¹⁴ olarak tanımlanmıştır. 2013'e kadar beş yıllık bir zaman dilimi üzerinde uygulanacak bu stratejilerde amaç; kadının durumu üzerinden toplumun kalkınması olarak gösterilmektedir. Kadınların toplumsal yaşamda bulundukları konumlar iyileştirildiğinde toplumun da ilerleyeceği düşünülmektedir. Bu ve bundan önceki kalkınma planı Avrupa Birliği'nin direktifleri doğrultusunda, “politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt”¹⁵ etmektedir.

Adı geçen eylem planının namus cinayetleriyle ilgisine bakıldığında planın namus cinayetlerini özel bir yere koyduğu ve bu olguya daha farklı yaklaşmış olduğu görülmektedir. Bu amaçla 4 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete'de “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler” konulu bir genelge yayımlamıştır. Genelgede “sosyal bir yara” olarak yer alan namus cinayetleri, kadına ve çocuğa yönelik şiddet hareketlerinden ayrılmıştır.

¹³ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Ankara 2008, s. 3.

¹⁴ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 14.

¹⁵ T.C. BAŞBAKANLIK, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 13.

Bunun dışında genelgede “savcılardan her türlü koruma tedbirinin acilen alınmasını sağlamaları ve gizlilik esaslarına en üst seviyede uymaları”¹⁶ istenmiştir. Genelge namus cinayetleri hakkında ortaklaşa yeni bir söylem biçimi kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin “kadına yönelik şiddet konusunda zararlı gelenek ve göreneklerin tespit edilerek buna yönelik tutum ve davranış biçimlerini değiştirmeyi sağlayıcı eğitim programları hazırlanmalıdır”¹⁷ gibi ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır.

Namus cinayetleriyle ilgili medyada gündeme gelen haberlerin etkilerine bakıldığında Milli Eğitim Bakanlığının 2008 yılında bu konuda yaptığı bir araştırma ile karşılaşmaktadır. “Medyada Töre ve Namus Cinayetleri, Veliler ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri” isimli bu araştırma namus cinayetlerinin medyadaki etkilerini “yalnızca ülkemizin değil farklı adlandırmalar ile dünyanın gündeminde var olan ama çok da açığa çıkmayan bir meseledir”¹⁸ biçiminde dile getirmektedir.

Burada amaç yazılı, görsel ve işitsel medyada töre ve namus cinayetlerinin hem ne şekilde dile getirildiklerine hem de bu durumun belirlenmiş bir evren üzerindeki etkilerine bakmaktır. Bu araştırmada dikkati ilk çeken noktalardan biri, “töre cinayeti” ve “namus cinayeti” ayrımının kullanılmaya başlanması, dolayısıyla namus cinayetlerinin töre cinayetlerinden ayrı bir şekilde ele alınmasıdır. Bu sebeple namus ve töre olgularının tanımları üzerinden bir ayrım yapılmıştır. Fakat buradaki ayrımın sebebi namus kavrayışının farklı iktidar ilişkileriyle girdiği karmaşık yapının neden olduğu cinayetler değildir; sözlük tanımı üzerinden gidilerek namusun daha çok tutum ve davranışı belirlediği, törenin ise belirli kültürlere, bölgelere ait bir yaşama pratiği olduğu yönündeki değerlendirmedir. Bu cinayetlerin tüm dünyada farklı adlarla da olsa işlendiği söylenmekte ve namus cinayetlerinin dünyadaki örnekleri olarak ihtiras, aşk ve şehvet cinayetleri gösterilmektedir. Ayrımın sadece tanımlar üzerinden yapılması, namus kavrayışının ortaya koyduğu yapının fark edilmemesine ve bu sebeple işlenen cinayetlerin, başka türden cinayetlerle karıştırılmasına sebep olmaktadır. Oysa aşk,

¹⁶ T.C. BAŞBAKANLIK, Genelge: Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler, Resmi Gazete 4 Temmuz 2006.

¹⁷ T.C. BAŞBAKANLIK, Genelge: Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler, Resmi Gazete 4 Temmuz 2006.

¹⁸ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Medyada Töre ve Namus Cinayetlerinin Yansımaları, Veliler ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri, Ankara, 2008, Önsöz.

şehvet vb. cinayetleri namus cinayetleriyle aynı gruba sokmak yanlış gibi görünmektedir. Bu konuda Sinan Özbek şunları dile getirir:

“Örneğin Batı’da çok yaygın olduğu aktarılan ihtiras cinayetleriyle namus cinayetlerini aynı yerde görmek, bana pek yerinde bir tutum gibi görünmüyor. Bu ihtiras cinayetlerinin karşılığı bizdeki ihtiras cinayetleridir.”¹⁹

Namus cinayetlerinin diğer ülkelerdeki karşılığı ihtiras cinayetleri olsaydı, bu noktada Türkiye’de ve hatta diğer Doğu ülkelerinde ihtiras cinayetleri namus cinayetleri olarak değerlendirilirdi. Fakat böyle bir tutumun kesinlikle olmadığını dile getirmek gerekir; üstelik namus cinayetlerinin mantığı, namusun algılanışı yüzünden kadın bedeni üzerindeki kontrolle ilgilidir ve böylece namus cinayetleri söz konusu olduğunda çoğunlukla tek bir taraf üzerinde, kadın üzerinde ağırlaşan bir tahakküm söz konusudur.

Araştırmanın analiz ettiği örneklemin belirlenmesi adına iki ayrı rapor göz önünde bulundurulmuştur. Bu raporlar, “2000-2005 Yıllarında Meydana Gelen Töre ve Namus Cinayetlerinin İllere Göre Yüzde Olarak Dağılımı” ve “2000-2005 Yılları Arası Ülke Geneline Meydana Gelen Töre ve Namus Cinayetlerinin Şüphelilerin Doğum Yerlerinin Dağılımı” adlı, biri Meclisin diğeri de Emniyet Genel Müdürlüğünün yayımladığı raporlardır. Bu raporlara göre cinayetlere ilişkin istatistikler şu şekildedir:

“2000-2006 tarihleri arasında 81 ilde polis sorumluluk bölgesinde işlenen cinayetlerin 1091’i töreden dolayı gerçekleştiği ve bu cinayetlerde 1190 kişi öldürüldüğü; töre cinayetlerinin % 29,5’inin namusa dayandırılarak işlendiği açıklanmıştır.”²⁰

Görüldüğü gibi töreye dayanmayan namus cinayetleri kapsam dışı bırakılmakta ve böylece sadece namus adına işlenen töre cinayeti ele alınmaktadır. Söz konusu raporlarda bu cinayetlerin yine bir biçimde belirli bir ya da iki bölgede, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, sıkça işlendiğine vurgu yapılmaktadır.

Araştırma Türk Psikologlar Derneğinin şiddetin medyadaki gösterimi ve buna maruz kalan kitle üzerine yazdığı raporu temel alarak, töre ve namus cinayetlerinin de medyada şiddet gösterimi olarak değerlendirildiğini dile getirmektedir. Bu sebeple

¹⁹ Sinan Özbek, Felsefelogos, Şiddet, 2009/1, sayı 37, s. 18.

²⁰ www.asayis.pol.tr.

medyanın namus cinayetleri üzerindeki kışkırtıcı ve teşhirci etkisini belirten görüşlere yer vererek medyanın olumsuz etkisine vurgu yapmaktadır.

Bu araştırma, kendi amacının analiz ettiği evren üzerinde töre ve namus cinayetlerinin etkilerinin en aza indirilmesi adına geliştirilecek stratejiler oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Bu evrenin oluşturulma süreci şu şekilde anlatılmaktadır:

“Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre, töre kapsamında gerçekleşen olayların bölgelere göre dağılımı ise şöyledir: Marmarada 212, Akdenizde 141, İç Anadoluda 192, Karadenizde 87, Doğu Anadoluda 95, Güney Doğuda 155, Ege 209 olay meydana gelmiştir. Töre gerekçesiyle gerçekleşen cinayetler, bölgelere göre değerlendirildiğinde en çok %19 oranı ile Marmara ve Ege bölgesi ilk sırada yer almaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre, töre ve namus kapsamında gerçekleşen olaylara karışan kişilerin doğum yerlerine göre bölgesel veriler şöyledir: Marmarada 121, Akdenizde 172, İç Anadoluda 243, Karadenizde 160, Doğu Anadoluda 325, Güney Doğuda 388, Egede 209 kişidir. Buna göre, Güney Doğu Anadolu Bölgesi % 24 ile ilk sırada yer alırken, % 21 ile Doğu Anadolu Bölgesi ikinci sıradadır. Töre cinayetleri, çoğunlukla Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde işlenmektedir.”²¹

Değerlendirme bu şekilde yapıldığında namus cinayetlerinin yine tek bir biçimde töreyle ve gelenekle ilgisinde değerlendirildiği görülebilir. Bu sebeple bu araştırmanın medyanın veliler ve öğrenciler üzerindeki namus cinayetleri konusundaki etkisini doğru değerlendirmesinin mümkün olup olmadığı soru konusu olmaktadır. Çünkü burada namus cinayetlerinin töre cinayetlerinden bir farkı kalmamakta ve hepsinin aynı biçimde değerlendirilmesi, yanlışlığa sebep olmaktadır.

Araştırmada medyanın bu cinayetleri nasıl değerlendirdiğinden ziyade namus ve töre cinayetlerine tanıklık eden veli ve öğrenci bilgisi daha önemli görülmektedir. Çünkü bu araştırmanın içinde, özellikle bu cinayetlere tanıklık edenlerin de bilgisine neden yer verildiği sorusuna bir cevap bulunmamaktadır. Cinayetlere tanıklık edenlerin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden tesadüfi olarak seçilen beş ilde yoğunlaştığının bilgisi “şaşırtılacak bir sonuç değildir”²² şeklinde değerlendirilmektedir. Bu konuda yine doğu bölgesinden olmayan bir ilin, Bartın’ın özel bir yeri vardır. Çünkü Emniyetin ve medyanın verilerine göre Bartın’da son yıllarda genç kızların intihar oranlarında bir

²¹ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, a.g.e., s. 16-17.

²² T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, a.g.e., s. 37.

artış gözlenmiştir. Fakat araştırmada Bartın'daki veli ve öğrencilerin namus cinayetleriyle karşılaşma sıklığı çok düşük olarak kayda geçirilmiştir (öğrenci %2,5 veli %5). Araştırma bu ilginç durumu memnuniyet verici olarak değerlendirmektedir. Bu araştırma, sonucu namus cinayeti olmayan fakat namus intiharı gibi izlenebilecek olan, hatta izlenmesi gereken bu durumu memnuniyet verici olarak karşılamakta ve intiharlar hakkında başka hiçbir şey söylememektedir.

Namusa ilişkin yaklaşım, araştırma evrenine konu olan bireyler açısından da töreden farklıdır. Namusa uyulmayan durumlarda kadın ve erkek açısından farklı yaptırımlar söz konusudur. Fakat eğer konu töreye karşı gelmek olursa kadın ve erkeğe uygulanan farklı yaptırımlar söz konusu değildir. Yine de bu veriler olanı göstermek açısından uygun değildir; çünkü araştırmanın uygulandığı evren büyük ölçüde töre anlayışına sahiptir ve töreye göre eylemek hayatlarını bir şekilde belirlemektedir. Bu sebeple araştırma boyunca herhangi bir töre algısından bağımsız bir namus algılayışı değerlendirmesi söz konusu değildir. Burada töre pratiğiyle ilişkisinde değerlendirilen namus algısı hem geleneksellik hem de kültürel görecelik söylemleri altında oluşturulmaktadır. Çünkü burada töre ve namus, araştırmayı yapanlar açısından zaten “birbirlerini tamamlayan kavramlar”²³ olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırma medyanın namus cinayetleri üzerindeki etkisini daha çok televizyonlarda yayınlanan diziler açısından ölçmeye çalışmaktadır. Amaç gerçek namus cinayetlerinin medyada hangi mekanizmalar uygulanarak deşifre edildiğini ve bunun etkisini aramak değil, birtakım hayali senaryoların izleyiciyi etkileyip etkilemediğini, izlenip izlenmediğini aramak olmuştur. Bu sebeple ilgi, medyanın bu cinayetleri nasıl gösterdiği üzerine değil, cinayetlerin medyada hayali ya da gerçek olarak nasıl görüldüğü üzerine yoğunlaşmıştır.

Cinayetlerle ilgili şüphelilerin doğum yerleri bakımından yapılan ayırım ve böyle bir ayırımın medyayla ilgili bir araştırmada kullanılması eleştiri konusudur. Doğum yerlerine bakılarak namus cinayetlerinin en çok belirli iki bölgede işleniyor gibi gösterilmesi bu bölgelerde yaşayan insanları töre pratiğine ve mantığına sahip olarak, dahası ilkeller, barbarlar, potansiyel katiller olarak konumlandırılmaya ve de kurulan bu ilişkileri olduğu şekliyle korumaya hizmet etmektedir. Bu belirleme sebebiyle namus

²³ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, a.g.e., s. 83.

cinayetleri bir şekilde töre cinayetlerinden tanımları gereği ayrılrsa da temelde töre ve namus arasında kurulan yan yanalık ilişkisinden namus adına işlenen cinayetler sıyrılamamakta ya da sadece sayısal veri olarak sıyrılabilmekte ve bu nedenle namus cinayetleri üzerindeki iktidar perdesi örtülü kalmaktadır. Bu sebeple namus cinayetini bir bakıma töre cinayetinin içinden çekip çıkarmanın anlamı tam da buradadır, namus adına işlenen bir cinayetin doğrudan ve tek başına bölge, kültür ve gelenekten kaynaklandığı düşünülmemelidir.

Töre cinayetlerini namus cinayetlerinden ayıran sebepler, hem töre ve namus algısının farklılığına hem de bu algıya sebep olan bilgi-iktidar, hakikat mekanizmasının aynı olmayışına, dahası bireylerin kendilerini her iki grup içinde farklı özneler olarak kurmasına dayandırılacaktır. Her ne kadar töre kavramı bu cinayetleri meydana getiren hakikat mekanizmasının içinde yer alır gibi görünse de sadece töreler üzerinden namus cinayetlerinin işlendiği düşüncesi, töreye bağlı oluşan öznelliği başka tür iktidar ilişkileriyle oluşan öznelliklerden ayrı bir konuma koyacaktır. Temelde töre söylemi üzerinden oluşturulmaya çalışılan bir namus algısı bulunmaktadır.

Namus cinayetleri konusunda ortaya konan amaçlar çerçevesinde uygulanan en önemli adım yasal değişikliklere gidilmesidir. Bu amaçla 1 Ocak 2002 tarihinde yeniden düzenlenerek yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu, 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren Yeni Türk Ceza Kanunu ve 4 Mayıs 2007'de Ailenin Korunmasına Dair Kanun adıyla çıkarılan özel bir yasal düzenleme, şiddet olgusunun bütün toplumu etkilediği düşüncesiyle toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi çerçevesinde oluşturulmuştur.

Namus cinayetlerinin kadına yönelik şiddet hareketlerinin içinde özel bir konuma sahip olduğu doğrudur; fakat Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve bu kuruma bağlı çalışan kuruluşların namus cinayetlerini sosyal bir yara olarak konumlandırmasının altında farklı bir iktidar ilişkisi sisteminden kaynaklanan ve bu nedenle eleştirisi yapılacak olan bir düşünme biçimi bulunmaktadır.

Namus cinayetlerini diğer şiddet biçimlerinden ayırma nedeninin, bu cinayetlerin altında yatan sebeplerin çıkış noktasını gelenek, kültür veya dinsel düşüncenin belirli bir zaman diliminde ve belirli bir mekânda bir anda ortaya çıkmasına bağlamak değil,

Michel Foucault'nun da dediği gibi öznelere olduğumuz “norm toplumu”nun günümüzde edindiği çok biçimli iktidar ilişkilerine bağlamak olduğu söylenebilir.

Bu çalışma aynı zamanda namus algısı sonucu meydana gelen intiharları da namus cinayeti olarak görmektedir. Bunun sebebi belirli bir iktidar mekanizmasının burada da aynı biçimde işlediğinin düşünülmesidir.

1.2.NAMUS CİNAYETLERİ DİNAMİKLERİ

Namus cinayetlerine söylem içinde ayrı bir yer verilmesinin bir örneği BM Kalkınma Programı çerçevesinde 2004 yılında yapılan “Türkiye’de Namus Cinayetleri Dinamikleri” araştırmasıdır. Bu araştırmanın amacı “kadın ve erkekler, kamu personeli, dini liderler, sivil toplum kuruluşları ve medya gibi toplumun çeşitli kesimlerinin bakış açısını ortaya koyarak Türkiye’de namus cinayetleri konusundaki tartışmalara katkıda bulunmak”²⁴tır. Bu araştırma bugüne kadar namus cinayetlerinin ve namusa aykırı söylem biçimlerinin algılanışı konusunda yapılan en derin araştırmadır. Araştırmanın belgelediği en çarpıcı nokta, namus kavramının algılanmasına bağlı olarak ülkenin her yerinde kadın ve kız çocuklarının öldürülüyor olmasıdır.

Araştırma içeriksel olarak, namus cinayetine bahane olan davranışların farklı biçimlerde kodlanmış olduğunu varsaymaktadır; bunun nedeni olarak da ülkedeki namusa aykırı farklı davranış biçimleri gösterilmektedir. Bu durumda amaç bu kodlama biçimlerini anlamaya çalışmaktır. Daha doğrusu bu kodlama biçimlerinin farklılığını anlayarak farklı çözüm stratejilerini farklı yollardan oluşturmaya çalışmaktır. Fakat burada üstünde durulması gereken önemli konulardan biri de bireylerin kimliklerinin kodlama biçimleri dolayısıyla yaftalanması ve dışlanması sorunudur. Bu sorun da genel-meşru söylem eleştirisi kapsamında tartışılmaya açık bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Araştırmada bu sorunu oluşturan nokta, araştırmanın uygulandığı illerdir. Çünkü sadece dört ilde çalışılan projede ilgi, göç veren iller (Batman, Şanlıurfa) ile göç alan illerle (Adana, İstanbul) sınırlandırılmıştır.

Araştırma boyunca öncelikle incelenen kavram namustur ve burada bireylerin verdikleri cevaplardan yola çıkarak neden bu kavramın bireylerin yaşamında bu kadar etkin bir

²⁴ Türkiye’deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri, Eylem Programı İçin Öneriler, Sonuç Raporu, Hazırlayan, Filiz Kardam, 2004, Önsöz.

yere sahip olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Buna göre şu şekilde bir izlenim belirtilmiştir:

“Namus kavramını kadın, kadın cinselliği ve kadının kontrol edilmesi ile bağdaştırma yönünde kuvvetli bir eğilim olduğu izlenmiştir. Kadının bekâreti, evlilik dışı cinsel ilişkisi olmaması, düzgün giyinmesi, bir kadından beklenen şekilde davranması, geleneklere uygun görevlerini yerine getirmesi bu anlayışa sahip kişilerin vurguladığı noktalardan bazılarıydı.”²⁵

Dolayısıyla Türkiye’de namus söylemi üzerine araştırma yapılan bu dört şehirde namus kavrayışının kadının hem bedeni hem de yapıp etmeleri bakımından söz sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Fakat namus kavrayışının bağlı bulunduğu bir üst iktidar ilişkileri ağının varlığından bahsedilmemiş olması, bu projenin sınırlı bakış ağısının sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmanın namusun algılanışı konusunda dikkat çektiği başka bir nokta, hem erkek hem de kadın açısından namusa uygun olan ve olmayan davranışların varlığıdır. Bu açıdan bu araştırma, namusun kadının daha çok bedeni ve seğıimleri üzerinde aktif bir şekilde işlediğini, kadının bu konulardaki pasifliğinin namus olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Erkeğin namus söylemini kadın üzerinde aktif bir biçimde işletmesinin de erkek açısından namusa uygun davranış biçimi olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla burada iktidar yönlendirmesinin dolaylı bir biçimde tanımlanıyor olması, namus cinayetleri üzerinde var olan söylemden daha farklı bir mekanizmanın olduğu sonucuna varmaktadır.

Araştırma farklı sosyal dinamiklerle kurulan farklı namus algılarının düzenleyici pratik bir etkisinin bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu etki kadının bedeni ve bireyselliğinin kontrolüne ilişkindir ve bu ilişkinin kırılmadığını belirtmektedir. Araştırma aynı zamanda yerleşik namus algısını “yıkıcı”²⁶ bir algı olarak değerlendirmektedir. Bu yıkıcılığın sebebi olarak kadının gayri meşru görülen cinsellik seğıiminin bireylerin düşüncesinde namus cinayetlerinin mümkün/meşru olarak kodlanmasına sebep olması gösterilmektedir.

²⁵ A.g.e. , s. 16.

²⁶ A.g.e. , Giriş.

Araştırmanın “mağdurların dahi”²⁷ herhangi bir çözüm önerisi sunamamalarını onların umutsuzluğuna bağlayarak bireyleri mağdur/kurban rolüne büründürmesinin altında onların güçsüz olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Gerekli olan gücün eğitimden, eğitilmiş bireylerden geleceğini iddia etmesinin, bu anlamda okuma-yazma bilmeyen ve çok yoksul olarak nitelenen bireylerin karşısına aynı bölgede yaşamasına rağmen daha eğitilmiş ve okur-yazar rolündeki bir öznenin çıkarılması da eleştiri konusudur.

Toplumda namus nosyonuna ilişkin yaygın bakışı analiz etmek amacıyla yapılan bu araştırmanın nereden hareketle belirli bir topluluğu analiz evreni olarak konumlandığına gelince, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonunun²⁸ son beş yılda üç gazeteyi tarayarak elde ettiği cinayetlerin sıklıkla hangi bölgelerde işlendiğine dair tespitten yola çıkmıştır. Fakat toplum yapısına yerleşen namus algısının dinamiklerini ortaya çıkarmaya çalışmak, bu algı üzerindeki dinamiklerin Türkiye’de herhangi bir bölge ayrımı gözetmeden yapılmış olmasını gerektirmektedir.

Kadın bedeni üzerindeki denetimin ve “gözalıtı”nın²⁹ hangi etkenlerden kaynaklandığını sınırlı olarak dile getiren araştırmadaki bu sınır, araştırmanın niteliğinden kaynaklanmaktadır. Araştırmanın bu sınırlı niteliğini şu yaklaşım biçiminde görmek mümkündür:

“Örneğin köy kökenli, yaşlı, okuma-yazması olmayan kadınlar ile kapalı bir çevrede yaşayan eğitimsiz ve yoğun aile baskısı altındaki genç kızların bağnazlık açısından erkeklerden farklı olmadıkları da gözlemlenmiştir.”³⁰

Burada sözü edilen bağnazlık değerlendirmesine ilişkin herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bağnazlık değerlendirmesi, tamamen öznenin namusu algılayışı üzerine odaklanarak oluşturulmakta, namus algısının katı bir hakikat olduğu düşünülen yerlerdeki bireylere ilişkin bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Namus cinayetlerini eğitim yoluyla çözmeyi öneren araştırma bunun için -namus cinayetleri sadece bir bölgede işleniyormuş gibi sınırlı tutulduğundan- o bölgede konuşulan dili (Kürtçeyi) bilen eğitimcilerle veya yine bölgedeki sıkı akrabalık ilişkilerini ve gelenekleri bilen kişilerle yapılacak işbirliğini önermektedir. Fakat bu

²⁷ A.g.e. , s. 60.

²⁸ (UNFPA).

²⁹ A.g.e. , s. 63.

³⁰ A.g.e. , s. 63.

öneriler, namus cinayetlerini tek bir bakış açısından değerlendirdikleri ve onu sıklıkla yaşandığı bölgelere hapsettikleri için geçicidirler. Böylece namus adına işlenen suçların bütünlüklü bir değerlendirmesinden uzaklaşmaktadırlar. Bu sebeple namus kavrayışı üzerindeki söylemi bir biçimde değişikliğe uğratmaya çalışmak, geçici çözüm yollarıyla örneğin meslek edindirme kursları gibi yollarla mümkün değildir. Kadının bedeni üzerinden yürütülen bu sistemin değişmesi için bunlara da ihtiyaç vardır; fakat bu ihtiyaç tek ya da birkaç bölgeyle sınırlı değildir. Ayrıca bu çözüm önerileri, kadının büyük oranda eğitimsiz, işsiz, yoksul ve böylece güçsüz olarak konumlandırılmasından hareketle ortaya koyulduğundan sınırlıdır.

Namus cinayetlerinin bu araştırmada bu şekilde çalışılmış olması, araştırmada konuşan bireylerin kendi kimliklerini nasıl konumlandırıdıklarıyla ilgili olan iktidar çerçevesinin sınırlandırılmasına ve böylece iktidar ayağının yalnızca tek bir açıdan değerlendirilip eleştirilmesine neden olmuş görünmektedir. Bu noktada bu eleştirinin yapılmasının sebebi, kadına karşı şiddet konusunda Türkiye genelinde yapılan diğer araştırmanın kapsamının genişliğinin yanında “Namus Cinayetleri Dinamikleri” araştırmasının sınırlılığının, araştırmaların birbirlerini içermememesi ve bütünüyle birbirlerinden ayrı konumlara yerleştirilmesi sonucunu doğurmasıdır. Bu nedenle namus cinayetlerinin Türkiye’deki dinamiklerini ayrıntılı incelemek iddiasında olan bir çalışmanın neden bu dinamikleri belirli bölgelere ait belirli şehirlerle sınırlandırdığı ya da neden her bölgeden farklı şehirler seçmediği anlaşılmamaktadır.

Namus algısını toplumsal cinsiyet düzenlemelerinden bağımsız, kişinin tamamen kendi bireyselliğinde dünyayla kurduğu ilişkinin sorumluluğunun alınması olarak konumlandıran, dolayısıyla daha etik bir yaklaşımda bulunan, namus algısını bir biçimde var olan/dayatılan toplumsal algıdan kopartarak onun etik bir sorun olarak görülmesini destekleyen görüşlerin de ortaya çıktığı belirtilmelidir. Burada önemli olan, namus kavramının içerimlediği onur, dürüstlük, şeref, sorumluluk gibi aynı zamanda toplumsal ve bireysel içerikleri düzenleyen, pratik hayatta olumlu görünen yapıp etmelere yüklenen anlamlarının, söylemin dışında kalıp kalmayacağını belirleme sorunudur. Dolayısıyla önemli olan bu bağlantı biçiminin namus cinayetlerine karşı bir söylem oluşturup oluşturamayacağını da dile getirme, çözümleme sorunudur.

Böylece bu noktadan başlayarak amaç, neyi değiştirmek gerektiğini bilmek olmalıdır. Namus algısının değişmesi gerekliliği üzerinde durmak, öncelikle bu algının hangi iktidar biçimiyle birlikte kadın bedenini kontrol ettiğinin analiziyle mümkündür. Bunun yanında yapılacak değişiklikler, bu algıyı kırmaya yönelik girişimler olarak değerlendirilebilir; fakat bu durum kadının şu ya da bu biçimde konumlandırılmasından hareket ederek değil, iktidar ilişkilerinin var olan durumlarının analiz edilmesiyle mümkün görünmektedir. Çünkü kadının ve kadının içinde bulunduğu toplumsal yapıların farklılığı üzerinden yapılacak olan değerlendirmeler, Namus Cinayetleri Dinamikleri araştırmasının da içine düştüğü, gelenek söyleminin yinelenmesi hatasıyla karşılaşmaktadır.

Örneğin bu konuda yasaların üzerine düşen caydırıcı olmaktır; fakat yasaları değiştirmenin bu konuda bir yararı olmadığı daha önce de belirtilmiştir. Yasalar değiştiği halde tahrik indiriminden yararlanan örneklerin olduğu da belirtilmiştir. Yasanın, hukuka ait söylemin caydırıcı olması bir yana henüz uygulanamıyor olmasının sebebi de namus algısının ve dolayısıyla kadın bedeni üzerindeki iktidar ilişkilerinin hukuk söylemiyle de birleşerek etkisinin katlanmasıdır.

Buraya kadar anlatılanlardan da yola çıkarak gelinen nokta, töre ve namus cinayetleri arasındaki farklılıktır. Öncelikle namus cinayetinin aynı zamanda bir töre cinayeti de olabileceğini; fakat töre cinayetlerinin içinde, kan davalarından kaynaklanan düşmanlıklar, aşiret yapılarına özgülük ve bir de “aile meclisi” gibi farklı uygulamaların da olduğunu belirtmek gerekir. Namus Cinayetleri Dinamikleri araştırmasının bu sebeple tıpkı bu çalışmanın da savunduğu durum gibi namus cinayetlerinin herhangi bir aile meclisi kararına bağlı olup olmamasını değerlendirmemektedir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi projenin, aile meclisi kararını dışarıda tutsa da namus cinayetleri dinamiklerini çok sınırlı bir alandan hareketle ortaya koymaya çalışması gene eleştiri konusudur.

Araştırma boyunca STK’lardan konuya ilişkin bakışları ve çözüm önerileri alınsa da bu konuda yaptıkları özel çalışmalardan bir çözüm önerisi mahiyetinde bahsedilmemektedir. Fakat burada belirtmek gerekir ki STK’lar, namus cinayetleri üzerine oldukça eğilmekte, bu konuda belirli çalışmalar yapmakta ve çözüm arayışı içine girmektedirler.

1.3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE FEMİNİZM

Bu başlık altında STK'ların, 90'lardan başlayarak feminizmin yükselen eleştirileri sayesinde, kadın hakları ve namus cinayetleri konusunda nasıl söz sahibi oldukları incelenecektir. Bu eleştiriler gerek medya düzenine gerek yasalara gerek bu yasaların işlemeyişine karşı yapılmaktadır. Ele alınacak olan STK'lar, bir yandan kadının toplumdaki yerini, diğer yandan da bu yerin nasıl dönüştürülebileceğini, kadın hakları, insan hakları ve feminizmin getirdiği öneriler çerçevesinde yeniden düzenleyen ve örgütsel yapıları sayesinde uygulamaya daha rahat koyabilen bağımsız oluşumlardır.

Zeynep Direk bu çerçevede oluşan feminizmin neden etik bir görüşten hareketle ortaya koyulduğunu şu sözlerle dile getirmektedir: “Feminizm esasen adalet istemi olduğu sürece etik bir duruştur”.³¹

Bu sebeple ele aldığı konularda kadınlarla ilgili daha farklı bir oluşum sergileyen STK'lar, genellikle namus cinayetleri üzerinde doğrudan etkili olabilecek çalışmalar yapmak amacıyla namus cinayetlerini farklı bir biçimde değerlendirmektedir. Burada amaç, kadını korurken aynı zamanda doğru bir eylem planı oluşturmak ve genel söylemin içine düştüğü yanılgılardan mümkün olduğunca uzak durarak çözüm üretme arayışına girmektir. Örneğin AMARGİ medyadaki kadın programlarının eleştirisini yaparak gerçekleşmiş bir olay üzerinden kadın programlarının kadınları öldürdüğü/öldürttüğü eleştirisini yapmakta ve bu programların reyting kaygısı dışında siyasi bir amaca hizmet ettiklerini vurgulamaktadır.

Belirtildiği gibi pek çok feminist STK, namus cinayetleri üzerindeki ataerkil ilişkileri görünür kılmak ve kadınları korumak adına farklı bir dil kullanmaktadır. Bu sebeple feminizmin siyaseti, öncelikle kullandığı dil içinden çıkmakta ve böylece etkili olabilecek bir karşı-söylemi STK'lar aracılığıyla kurmakta ve yaymaya çalışmaktadır. Yine AMARGİ'den örnek verilecek olursa kadın örgütlenmesiyle kurulacak olan bağımsız kadın sığınakları vurgusu, kadına karşı şiddetin ancak kadınlar tarafından durdurulabilir olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Namus cinayetlerinde kadının yaşama hakkının elinden alınması vurgusu, bu cinayetlerin politik özelliği bakımından

³¹Feminizm is an ethical position, inasmuch as it is primarily a demand of justice.

değerlendirilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla namus cinayetlerindeki iktidar yapısının ilk olarak feminist gruplar tarafından gösterildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Örneğin Feminisite kadın kuruluşu, namus adına şiddet konulu bir çalışma grubu oluşturmuştur ve “namus cinayetleri” yerine “namus suçları” demeyi tercih etmektedir. Bunun sebebi, cinayet vurgusunun namusla ilgili diğer suçları görünmez kıldığı düşüncesidir. Bu sebeple namus kavrayışını, “hem söz sahibi hem mesul hem de kapsayıcı bir kurum”³² olarak değerlendirmektedir. “Namus”un bu şekilde değerlendirilmesinin sebebi, toplum içinde akrabalık ilişkilerinden kaynaklı olarak oluşumuna ve diğer toplumsal yapılarla iç içe geçmesine bağlanmaktadır. Ayrıca burada töre söyleminden kaynaklanan doğu-batı ikiliğini savunan görüşlere karşı çıkılmakta ve kadın bedeninin kontrol edilmesi açısından namus olgusunun her yerde işleyen varlığı vurgulanmaktadır. Bu sebeple “namus”un kadın bedeninin kontrol aracı olması, Batı’daki kadının ataerkil ilişkiden gerçekten soyutlanıp soyutlanmadığı sorusuna sebep olmaktadır. Böylece Feminisite, feminist politikanın “mağduriyet değil, değiştirebilme gücü üzerinden yapılması”³³ gerektiğini vurgulamaktadır ve namusu bütün kadınların “karanlığı”³⁴ olarak konumlandırmaktadır.

Mor Çatı, Türkiye’de adı en çok duyulan bağımsız kadın örgütüdür. “Namus cinayetleri”ni bir adım daha öteye götürerek “kadın cinayetleri” olarak konumlandırmakta ve bu sebeple cinayetlerin arkasındaki politik söylemin, aile kurumuna bağlı yapılan siyasetten kaynaklandığını vurgulamaktadır. Mor Çatıya göre “Türkiye’de kadının yükselişi ailenin düşmesi”³⁵ olarak algılanmaktadır. Bu sebeple gerek toplumsal alanda gerek yasalar alanında kadın korunmamakta ve kadının yeri her zaman aile kurumuyla ilişkisi bağlamında düşünülmektedir. Bu görüş aynı zamanda modern toplumlarda ailenin siyasi öneminin iktidarla bütünleşerek nasıl oluşturulduğuna kanıttır. Mor Çatı aynı zamanda diğer kurumlardan daha farklı olarak, Doğu ve Güneydoğu illerindeki kadınların üzerinde aşiret ve devlet politikalarının iç içe geçmesinden kaynaklanan farklı iktidar ilişkilerinden bahsetmektedir. Böylece şimdiye kadar “kültürel farklı” olarak değerlendirilen kadınlar artık ortak bir iktidar vurgusuyla

³² www.feminisite.net, Namus Adına Şiddet Dosyası.

³³ www.feminisite.net, Namus Adına Şiddet Dosyası.

³⁴ www.feminisite.net, Namus Adına Şiddet Dosyası.

³⁵ www.morcati.org.tr/tr/sayfa/28/MorCativeAileicindeKadinaYonelikSiddet.html.

birleştirilmektedir. Bu da iktidar yapısının ve erkek egemenliğinin birleşerek şiddeti ve ölümleri meydana getirdiği düşüncesinin mekân ve kadın ayrımı yapmaya izin vermediğinin bir kanıtıdır.

Namus, töre ve cinsel ilişki arasındaki ilişkiden yola çıkan Mor Çatının cinsellik seçimini vurgulaması, feminizmin bir mağduriyet politikası olmadığı görüşüne varmakta ve kadın kimliğinin gücünü ortaya koyacak bir söylem arayışına gidilmektedir. Bu sebeple Güldünya Tören'in hikâyesinden bahsedilmekte ve onun mücadelesinin güçsüzlük değil tam tersine güçlü ve haklı bir mücadele olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü “Güldünya hayatta kalabilmek için pek çok yol denemiş, güçsüz olduğu için değil, can güvenliğini sağlamakla yükümlü olanların görevlerini yerine getirmemeleri nedeniyle”³⁶ ağabeyleri tarafından öldürülmüştür.

Mor Çatıyla ilgili önemli bir gelişme de Nisan 2008’de KSGM’nin Aile İçinde Kadına Karşı Şiddet Projesinden ayrılma kararıdır. Bu kararın üzerinde genel olarak projede alınan kararların uygulamadaki yetersizliğinin, isteksizliğin ve bu durumları gizleme çabasının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Mor Çatının kadın sığınakları konusunda en etkin çalışan kadın örgütü olması dolayısıyla özellikle sığınaklar konusundaki yetersizliğe dikkat çekilmektedir. Ayrıca meşru söylemin kadın örgütlerinin söylemlerine karşı da kullanıldığının en önemli kanıtı projede kamu kuruluşlarının ezici ağırlığı karşısında STK’ların sayısının azlığı ve dolayısıyla bağımsız örgütlerin seslerinin sadece izin verilen ölçüde çıkması isteğidir.

Namus cinayetlerinin, töre söylemini gerekçe göstererek belirli bir toplum ve kültür yapısının üstüne atılmasına özellikle karşı çıkan bir diğer kadın örgütü de KAMER’dir. KAMER’in feminizmi öncelikle kadının içinde bulunduğu baskı mekanizmalarının farkına varmasını sağlamaktır. Bu sebeple şiddetin farklı uygulanış biçimleri arasındaki bağı göstermeye çalışmaktadır; dolayısıyla şiddet ve namus kavrayışının iç içe geçtiği durumlardan yola çıkmaktadır. Burada bir diğer önemli nokta da yine namus algısı söz konusu olduğunda kadınların kendilerini bu algının yarattığı şiddetten soyutlama eğiliminde olmalarına dikkat çekilmesidir. Bu soyutlamanın sebebi ataerkil ilişkilerin uyguladığı iktidarın yapısıdır; çünkü belirtildiği gibi iktidar uygulaması tahakkümle

³⁶ www.morcati.org.tr/tr/sayfa/29/Aileicindekadinayoneliksiddetekarsimucadelevefeminizm.html.

işlemez. Bu durumu anlatan en önemli saptamalardan biri, Foucault'nun *Kendini Bilmek* adlı eserinin çevirisinin sunuşunda belirtilen noktadır:

“Gerektiğinde eziyet etmek için özel olarak geliştirilmiş teknoloji giriyor devreye; ama sadece ‘gerektiğinde’. Zira illa fiziksel şiddet gerekmiyor, ‘ruh’u cendere altına almak yeterli olabiliyor. Cendere de genellikle fiziki bir acı vermeden -tatlı tatlı- ruhu şekillendiriyor, tabi kılıyor.”³⁷

Bu durum özellikle modern burjuva toplumlarında kadının kendini ataerkil şiddetten nasıl soyutladığını açıklaması bakımından önemlidir. KAMER'in amacı, bu durumun fark edilmesini sağlamaktır. Her ne kadar öncelikle Doğu bölgelerde örgütlendiği görülse de kendini tek bir kimlikle sınırlamayı istememektedir. Amaçları öncelikle farkındalık yaratmaktır. Namus cinayetleri adına ayrı bir başvuru mekanizması geliştirmişlerdir. Her ne kadar daha çok Kürt kadınlarla çalışsalar da namus cinayetlerini töre söylemine bağlamazlar ve hatta bu söylemin lafını bile etmezler; çünkü sorun töre değil, ataerkil ilişkilerin kadını koyduğu yerdir. Bu sayede namus suçu gerekçesiyle başvuran 548 kadının hayatını kurtarmıştır. Burada dramatik olan şey, böylesine bir sonucun konuyla ilgilenen herkes tarafından başarı olarak görülmesidir. Bu da STK'ların desteğe ne kadar ihtiyaçları olduğunun ve kadınlara ne kadar destek olduklarının bir kanıtıdır. Bu desteği meşru söylem tarafından göremeyen KAMER de bu rahatsızlığı günümüz başbakanına iletmek adına bir mektup yazmıştır. Başbakan tarafından kullanılan cinsiyetçi dil eleştirilmekte ve bu dilin kadın örgütlerini hedef gösterdiği belirtilmektedir.

Bu bölümde başka bir kadın örgütü olan “Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler” çalışma grubu, hukuksal açıdan konuşması ve hakları kutsayan bir söyleme sahip olması açısından incelenecektir. Bu örgüt açısından önemli olan hukukun üstünlüğü ilkesine dayanan bir toplumdaki kadının anayasal haklarını kullanması bakımından değişime yön vermektir. Devlet ve yurttaş arasındaki ilişki, hukuk devleti yapısını temel alacak şekilde tanımlanmaktadır.

Burada Çalışma Grubu, “toplumumuzun ataerkil yapısı ve toplumumuzdaki cinsiyet ayrımcılığı” dese de ataerkil yapı ve cinsiyet ayrımcılığı bizim toplumumuza has bir durum değildir, bu durum sadece genel iktidar ağının ortak yapısını oluşturur ve yapı

³⁷ Michel Foucault, *Kendini Bilmek*, Çev: Gül Çağalı Güven, Om Yayınevi, Kasım 1998.

her yerde herkes için geçerlidir. Çalışma Grubu özellikle kadının hakları ve kadının hayatının belirlenmesinin anayasalara bağlanması gerekliliğini vurgulamaktadır; fakat var olan anayasanın, ceza yasalarının veya medeni kanunun ataerkil yapısından bahsetmemektedir. Sorun burada kadınların haklarından haberdar olmayışlarına bağlanmakta ve dolayısıyla böyle bir düşünce kadının konumunu zayıflatmaktadır. Buna göre aynı zamanda ataerkil söylemi kullanan anayasa değiştirildiğinde sorun çözülecektir. Fakat burada ataerkillik sorununun anayasal bakımdan çözülmesi için öncelikle toplumun yapısının çözümlenmesi gerektiği algılanmamıştır. Dolayısıyla bu noktada problem hukuksal düzenle gerçek olan düzenin hiçbir zaman uzlaşmadığının algılanmamasıdır.

Adı geçen STK'ların kullandıkları söylemin yanında diğer bir özellikleri de CEDAW raporunun üzerine Temmuz 2010'da ortaklaşa bir gölge rapor oluşturmalarıdır. Bu rapor, STK'ların TCK Kadın Platformuyla ortaklaşa hazırladıkları bir rapordur ve amaç ana raporda geçen fakat Türkiye tarafından uygulanmayan maddeleri eleştirmektir. Uygulamalar üzerinde eleştirilen en önemli taraf, resmi söylemden kaynaklanan karar alma ve uygulama konusundaki isteksizliktir. Bu sebeple kullanılan resmi söylem kadının durumu konusunda Türkiye'deki en büyük engeldir. Ayrıca KSGM ve STK'lar arasındaki iletişimin yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi sınırlı tutulmak istenmesi bir diğer önemli problemidir. Devletin kullandığı resmi söylemin bir göstergesi olarak yaratılan iktidar mekanizmasının bir örneği şu şekilde verilebilir:

“Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca -kadına karşı ayrımcılık tanımının olmaması ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik geçici özel önlemlerin-korunmayı gerektiren gruplara yönelik geçici özel önlemlerle bir arada ele alınarak aralarında aynılık ve/veya öncelik ilişkisi yaratılması, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik siyasi iradenin yeterli seviyede olmadığının net bir göstergesidir.”³⁸

Bu noktada kadına karşı ayrımcılık tanımının olmaması -her ne kadar kadın-erkek eşitliğine dair bir yaklaşım varmış gibi gösterilse de- kadının her zaman normal ve erkek olandan sonra gelmesi, toplumsal cinsiyet yaklaşımının temelde eşitlikçi bir söylem oluşturmadığının ve kadının cinsiyetinden dolayı ikinci sıraya atıldığının göstergesidir. Çünkü kadına karşı yapılan bir ayrımcılık tanımının olması, kadının aynı

³⁸ Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu, s. 6.

yerde görüldüğü ikincil türlere karşı yapılan ayrımcılıkların da yeniden tanımlanması anlamına gelecektir. Böylece bu noktada Foucault'nun genelde cinsiyetçilik ve ırkçılığın aynı iktidar mekanizmasından meydana geldiği ve aynı şeyler olduğu düşüncesi de doğrulanmaktadır.

STK'lar medyadaki kadın temsili konusunu da rapor çerçevesinde dile getirmişlerdir. Çünkü burada da dikkat çekilmek istenen şey hem bu konuda kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması hem de var olan temsillerin kullandığı sorunlu ve iktidar söylemini pekiştiren medya gösterimleridir. “Medyada kadınlar hala geleneksel roller içinde temsil edilmekte, medya teşhir, magazinleştirme, kadın bedeninin metalaştırılması, cinsiyetçi önyargıları yinleme ve pornografi üretimi aracılığıyla kadınların insan haklarını ihlal etmektedir.”³⁹ Bu tespitten yola çıkarak medyanın üzerine düşen rolü yerine getirmediği, iktidarın kullandığı etkili bir yönlendirme aracı olmaktan öteye gidemediği konusundaki yaygın eleştirinin bir bakıma haklılık payı olduğu düşünülebilir. Özellikle kadın açısından düşünülen medyanın etkililiği konusu, başka bir tartışma açabilir görünmekle birlikte yine insanlar farkında olmadan istenilen biçimde yönlendirmeyi sağlayan ve özellikle namus konusunda kullanılan dil yardımıyla da yönlendiren bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla STK'lar açısından yapılması gereken, medyada feminist dilin yaygınlaştırılmasıdır. Fakat devlet organlarının medya aracılığıyla açıkça bu dili engellemeye çalıştıkları belirtilmelidir.

Kadınları namus adına işlenecek muhtemel cinayetlerden kurtarabilmenin en önemli yolu STK'lar tarafından sığınakların açılması ve kendi örgütlerinin özerkliği dâhilinde uygulamalarda bulunmalarıdır. Bu konuda daha önce bahsedilen Başbakanlık genelgesinin STK'ları desteklediği dile getirilse de “Ağustos 2008 itibarıyla Türkiye genelinde yalnızca 1115 kapasiteli 52 sığınak bulunmaktadır.”⁴⁰ Bu durum can sıkıcı olmasının yanı sıra, sığınak açılması konusundaki zorluğu ve devletin getirdiği kimi engelleri, sığınaklara herhangi bir bütçe ayrımı yapılmamasını resmi söylem tarafından uygulanan yöntemler olarak değerlendirmek mümkündür. Bir sığınak her zaman kadın için kadınlarla çalışılabilecek ve şiddete, cinayetlere karşı ortak bir eylem planı, resmi

³⁹ Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu, s. 21.

⁴⁰ Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu, s. 23.

söylemden kaçış stratejisi oluşturabilecek bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Böylece resmi söylem tarafından kuşatılan namus cinayetlerinin üzerindeki örtünün az da olsa kaldırılmasının nedeni özellikle feminist söylemi kullanan STK'lar olarak görülmelidir. Israrla üzerinde durulan sorunlu yasalar, oluşturmaya çalıştıkları acil eylem planları, eylemler ve basın bildirileriyle bütün bunları görünür kılmak ve toplum içinde dolaşıma sokmak isteği ve son kertede kadının bireysellik hakkının oluşturulması ve kazanılması gerekliliğine yapılan vurgu Türkiye'de genel olarak feminist STK'ların ortak dilini oluşturmaktadır. Bu oluşumun en nihai amacı belirtildiği gibi kadının bireysellik hakkını almasını sağlayacak olan yeni iktidar ilişkilerini ve stratejilerini, var olan söylemi tersine çevirmek suretiyle kurmak istemesidir.

Daha önce belirtildiği gibi TCK'da yapılan değişiklikler, kadının yaşama hakkının korunması bakımından yetersiz kalmaktadır. Bu durumun sebebi kasten adam öldürme suçuna eklenen "töre saiki" ifadesinin sorunlu bir ifade olmasıdır. Bu ifadedeki sorun namus bahanesiyle işlenen cinayetlerin, sadece töre pratiği çerçevesinde işlendiği yönündeki kasti düşünceden kaynaklanmaktadır. Bu ifadenin değiştirilmesi gerektiğini vurgulayan gölge rapor töre saiki ifadesi hakkında "Türkiye'deki tüm namus cinayetlerini kapsıyormuş ve sorunun çözümü için gerekli yasal temel sağlanmış gibi cevap vermiştir"⁴¹ diyerek sorunun namus kavrayışında olduğunu düşündürmektedir. Yasaları hazırlayan kesim açıkça namus ibaresini koymama eğilimindedir; çünkü bu kavrayışın hala Türk toplumunun temelini oluşturması istenmekte, buna göre bir iktidar uygulanmakta ve bu sebeple kadına karşı ayrımcılık körüklenmektedir. Gölge Raporun belirttiği gibi bu konuda yapılması gereken bir diğer uygulama da haksız tahrik maddesi üzerinde olmalıdır. Çünkü namus cinayetleri nitelikli insan öldürme suçundan sayılmamaktadır. Belirtildiği gibi, sadece aile meclisi kararıyla uygulanan töre-namus cinayetlerine (o da kadın isteği dışında cinsel ilişki yaşamak durumunda kalmışsa) haksız tahrik indirimi uygulanmaz; isteyerek yaşanan kimi cinsellikler "namussuz" olarak konumlandırılır.

Bu durumda feminist görüş, kadının durumu bağlamında kadınlar arasındaki karşıt durumlar ve farklar üzerinden değil, ataerkil yapının kadını düşürdüğü durumun ortaklığı üzerinden giden bir söylem oluşturmuştur. Bu söylemin işe yaradığının en

⁴¹ Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu, s. 8.

büyük göstergesi de bu grupların yaşamlarını kurtardıkları kadınlar hakkında dramatik olarak verdikleri sayısal bilgilerdir. 2003 yılından 2009 yılına kadar KAMER Vakfı'na öldürülme korkusuyla 550 kadın başvurmuş ve 548'i hayatta kalmıştır.

1.4. TÜRK HUKUK SİTESİ'NDE NAMUS CİNAYETLERİ

Öncelikle çalışmanın bu bölümünde neden böyle bir başlığın olduğunu belirtmek gerekmektedir. Türk Hukuk Sitesi, Türkiye'deki hukukçular tarafından oluşturulmuş ve hukukçu kimliği dışında bulunanların referans numarası olmadan giriş izni verilmeyen bir sitedir. Sitenin içeriğini hukukçuların hukukçu kimlikleriyle çeşitli konular hakkındaki tartışmaları ve yayımladıkları makaleler oluşturmaktadır. Bu sebeple bu site, namus cinayetlerinin, isimleri çoğunlukla gizlenmiş hukukçular tarafından nasıl yorumlandığını, yasaların dışında günlük hayatta hukuka bağlı insanların görüşlerinin nasıl olduğunu anlamak konusunda önemli görülmektedir. Ayrıca THS Hukuk Çalışma Gruplarından “Kadın Hakları Çalışma Grubu” namus cinayetleri açısından önemli olan başka kurum ve kuruluşlar çerçevesinde gerekli önemi vurgulanmamış bazı belgeler yayımlamıştır.

Bu belgelerden ilki, 2003 yılında BM 57. oturumunda alınan kararlardan oluşan “Kadınlara Karşı Namus Adına İşlenen Suçlar” isimli rapordur ve amaç kadınlara karşı işlenen bu türden suçların ortadan kaldırılmasına yönelik bir çalışma yapmak şeklinde belirtilmiştir.

Öncelikle bu suçun bir insan hakkı ihlali olduğu belirtilerek taraf ülkelerin bu hakkı yerine getirmemesi bir insan hakları ihlali olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple, namus adına işlenen suçların yasalar çerçevesinde cezalandırılabilir olması talep edilmektedir. Böylece toplumdaki namus kavrayışının neden olduğu cinayetlerin önüne geçilebilecektir. Bu namus kavrayışının değiştirilememesinin en önemli nedeni ise “bilgiye dayalı anlama yetersizliği”⁴² olarak belirlenmiştir. Bu sebeple namusla şiddet arasındaki ilişkiyi bilmeyi engelleyecek çabaların ortadan kaldırılması gerektiği söylenmektedir. Burada bilgi ve iktidar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu resmi söylemin namusa ilişkin olarak BM'nin istediği bilgi türünden bilgiler ağı oluşturduğu düşünülebilir. Namus algılayışının dayandığı bilgi, namusla şiddet arasında oluşan

⁴² www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2544.

bilginin temelini oluşturduğundan, bu temelin resmi söylem tarafından gizlenmesi BM'nin isteğinin görünüşte karşılık bulduğunun göstergesidir. Bu raporda namus cinayetlerinin hiçbir dine ve kültüre özgü olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. Bu vurgu, eleştirilen bilgi eksenıyla beraber düşünüldüğünde resmi söylemden kaynaklanan bilginin tam tersi bir biçimde oluşturulduğunu söylemek gerekmektedir.

Bahsedilen ikinci belge İstanbul Valiliği tarafından 2006 yılında yayımlanan “Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara Yönelik Şiddet Olayları” raporudur. Bu rapor toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda oldukça farklı bir istatistik vermektedir ve 15-44 yaş arası kadınların şiddet nedeniyle ölümlerinin kanserden kaynaklı ölümlerle aynı olduğunu belirtmektedir. Cinayetlerin toplumlara olan etkisi öncelikle mali açıdan değerlendirilmektedir. Bu rapor namus cinayetlerini, “kadınların bedenleri ve duyguları üzerinde haklarının olduğunu düşünen bazı erkeklerin ve ailelerin işledikleri suçlar”⁴³ olarak konumlandırmaktadır. Raporun yazarı İnsan Hakları İl Merkezi Başkanı Av. Vildan Yirmibeşoğlu’dur. Rapor içinde sık sık “töre ve namus” ya da “töre veya namus” sebebi olarak konumlandırılan cinayetler, genel olarak iki başlık altında “tepkisel” ve “töresel” cinayetler olarak toplanmaktadır. Dolayısıyla raporda namusun ait olduğu yer töre pratiğinin içindedir ve töreyle ilgisinde değerlendirilmektedir. Burada şunu belirtmek gerekir; bir kadın öldürüldüğünde içinde aile meclisi kararı gibi etkisiz bir tanım olsa da bu cinayet namus adına işlenmektedir ve bu sebeplerle kadınların öldürüldüğü her yerde namus cinayetleri vardır. Ayrıca yazar, namus cinayetlerinin genel olarak aile meclisi kararıyla işlendiğine yaptığı sık vurgudan hareketle bu cinayetlerin organize suç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve bu yüzden tanık koruma programları geliştirmeyi önermektedir. Fakat aşağıda örneği verilen davayla beraber bu önerilerin ne kadar yetersiz, çözüm olma isteğinden ve sağduyudan uzak, sığ öneriler olduğu açık hale gelmektedir.

2006 yılında yayımlanan bu dava örneği, yasaların namus cinayetleri konusunda girdiği açmazın nasıl sonuçlanabileceğini gözler önüne sermek için oldukça çarpıcıdır. Bu davada namus gerekçesiyle bir kadını öldüren sekiz sanık bulunmaktadır ve töre saikiyle yakın akrabayı öldürmekten yargılanmaktadırlar. Verilen ağırlaştırılmış müebbet cezasına itiraz gerekçeleri şu şekildedir:

⁴³ www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=8905.

“Köyümüzdeki olayla ilgili tutuklandım. Oysa tutuklanmam kesinlikle usul ve yasaya aykırıdır. Ömer Taş kendi namusunu temizlemek için eşini öldürmüş ve suçunu da itiraf etmiştir. Bu töre değil, namus meselesidir. (...) Bu durum aile meclisiyle alınmış bir karar değildir. Ayrıca töre saikiyle adam öldürme olayı da değildir, sadece namus meselesidir. Bu nedenle itirazımın kabul edilerek tutukluluğumun kaldırılmasını istiyorum.”⁴⁴

Böylece namus gerekçesiyle öldürmek yasaya göre suç sayılmadığından bu suçu işleyenler böyle bir hak talep edebilmektedirler. Bu başlık altında yayımlanan dava örneğine neden hiçbir yorumun yapılmadığı ve tartışılmadığı bilinmemekle birlikte, bu durum hukukçuların bu spesifik konu üzerinde düşünmediklerini gösterir niteliktedir.

Belirtilen rapor İstanbul’daki olayları da kapsayarak oluşturulduğu için sorun bir yandan da EGM’nin verdiği raporlardan hareketle İstanbul’un en çok namus cinayeti işlenen il olmasıdır. Fakat burada, bu çalışmada da eleştirilen diğer EGM raporu - şüphelilerin doğum yerlerine göre yayımlanmış olan- İstanbul’u kurtarmakta ve bu cinayetlerin çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu’dan kaçarak gelen mağdurları izleyen failler tarafından işlendiğine dikkat çekmektedir. Buradaki problem şudur: bu mağdurlar her defasında İstanbul’a mı kaçmaktadır? Raporun verdiği bir diğer ilginç bilgi de ilk defa 2005 yılında bir “töre mağduru”nun devlet desteğiyle mahkemede ifade vermiş olmasıdır. Bu da devletin önemli bir kazanımı olarak değerlendirilmektedir.

2007 yılında Diyarbakır Kadın Hakları Barosu Danışma ve Uygulama Merkezinin yaptığı araştırmaya göre “Diyarbakır’da son 5 yılda işlenen 59 cinayetten 46’sı cinayet nedeni olan tecavüzün ağır tahrik sayılmasıyla sonuçlanmış ve ceza indirimlerine gidilmiştir. Davaların %50’sinden fazlasının cinayet gerekçesi namusa dayandırılmaktadır.”⁴⁵ Dolayısıyla davalarda hâkimler, erkeğin kızının ya da karısının tecavüze uğradığı gerekçesiyle kadın öldürmeyi tahrik olarak saymışlardır.

Sitede bu noktada yargının namus cinayetlerindeki tutumunu araştırmak gerektiği vurgulanmakta ve merkez başkanı Avukat Meral Danış Beştaş toplumun değişmesinde yargıçların etkili olduğunu belirterek bu kararların cinayetlere davetiye çıkardığını dile getirmektedir. Bu sebeple BM’nin namus cinayetleri konusundaki genel tavsiyesini vererek araştırma konusunu tartışmaya açmıştır: “BM GENEL TAVSİYE NO:19 (11. oturum, 1992) Kadınlara Yönelik Şiddet. Aile içi şiddeti yenmek için alınacak tedbirler

⁴⁴ www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=9856.

⁴⁵ www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=6039.

arasında şunlar yer almalıdır: 23/(ii) Kadın aile bireyinin öldürülmesi veya saldırıya uğraması durumunda namus savunmasının yasalardan çıkarılması.”⁴⁶

Bu başlık altında hukukçular tarafından yapılan yorumlar ise genel olarak TCK’daki nitelikli adam öldürme kısmına töre saiki ifadesinin eklenmesinin yeterli olduğu görüşünü ortaya koyar. Dolayısıyla namus cinayetleri de töre cinayeti gibi değerlendirilmektedir, daha doğrusu tecavüz sonucu namus bahanesiyle öldürmenin töre cinayeti sayıldığı düşüncesi hâkim görünmektedir. Bu durum namus cinayeti, töre cinayeti sayıldığı için, bu sebeple haksız tahrik uygulanabilir görüşünün hâkim olduğunu gösterir. Cinayetler çoğunlukla töreyle ilgisinde değerlendirilmektedir, oysa araştırmanın alıntılanan kısmında cinayetlerin namusa dayandırıldığı belirtilmiştir.

Böylece namus cinayetleri konusunda toplumun pek çok kesiminden verilen örnek düşüncelerle birlikte hukuki söylemin de bu cinayetlerin arkasında yatan sebepleri tam olarak analiz edemediği görülmektedir. Özellikle Yargıtayın namus cinayetleri konusunda vermiş olduğu kimi kararlarda sorun yasalara bağlanmakta, yasalar dolayısıyla haksız tahrik indirimlerinin uygulanmak durumunda kaldığı belirtilmektedir. Fakat burada şunu belirtmek gerekir; sorun yasaların söylediğini uygulayıp uygulamama sorunu değildir. Sorun bu yasaları hazırlayan ve uygulayanların özellikle namus meselesini hangi açıdan değerlendirdiğiyle ilgilidir. Bu değerlendirmede de önemli olan yasayı kuran ve hazırlayanların belirli tipte iktidar ilişkileriyle oluşturulmuş söylemlerin içindeki öznel olmaları dolayısıyla sorunun yasal yoldan düzenlenişinin çok uzun zamandan beri kadını bu cinayetlerden korumak adına bir şey yapamamasıdır.

Namus ve töre algısına dair söylem değişmedikçe yasaların da değişmeyeceği ve namus cinayetleri konusunda hiçbir zaman caydırıcı olamayacağı söylenmelidir. Bu sebeple ikinci bölümde Foucault’nun düşüncelerinden hareketle bu söylem biçiminin analizi yapılmaya çalışılacaktır.

⁴⁶ www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=6039.

2. BÖLÜM: NAMUS CİNAYETLERİ ÜZERİNDEKİ İKTİDAR MEKANİZMASI

Bu bölümde namus cinayetleri sorunsalı; namus kavrayışının oluşması; bu kavrayışın belirlediği iktidarın cinayet işlemeye nasıl yol açtığı, genel-resmi söylemin bu iktidarla birleştiği ve ayrıldığı noktalar; Foucault'nun genel olarak “özne”, “iktidar ilişkileri” ve “söylem kavramı”nı ele alışı bağlamında çözümlenecektir.

Başlangıçta ele alınması gereken, “siyasi iktidar” konusunda Foucault'nun söyledikleri ile günümüzde namus bağlamında oluşturulan iktidar söylemi arasındaki ilişkilerdir. Çünkü bu iktidar biçiminin temel olarak toplumlarda oluşumu resmi söylemin yaptıklarının nerede başlayıp nerede bittiğini göstermek adına önemli görünmektedir. Bu bakımdan uygulanan iktidarın tekniklerinin ne olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

2.1. PASTORAL İKTİDAR

Öncelikle siyasi iktidarı meydana getiren yapının devletin oluşumuyla, yönetimiyle ve devleti oluşturan toplumların siyasi olarak yönetimle girdikleri hukuksal ilişkiler bütünüyle ilgili olduğu belirtilmelidir. Foucault bu hukuksal ilişkiler yardımıyla kurulan hukuksal özneyi siyasi iktidarın nesnesi olarak tanımlamaktadır.⁴⁷ Bu iktidar teknolojisinde hukuk söylemi bakımından konumlandırılan öznenin geri planında, siyasi iktidarın evrilerek kendisinden oluştuğu bir pastoral iktidar kavramı bulunmaktadır; fakat bu iktidar oluşumunu Hristiyanlık temelinde özetleyen Foucault açısından önemli olan devletin oluşumu içindeki siyasi ve pastoral oluşumları göstermektir. Bu durum Doğu toplumlarında pastoral etkilerin bulunmadığını düşündürmemelidir. Özellikle Anadolu topraklarında yaşamış olan Asurlularda da pastoral etkilerin bulunduğu Foucault tarafından belirtilmektedir.⁴⁸ Bu çalışma açısından pastoral iktidarın önemi, devlet ile bireyler arasındaki ilişkide devletin rolünü “istisnasız herkesin yaşamını güvence altına almak, devamlılığını ve düzeyinin yükselmesini sağlamak”⁴⁹ olması bakımından değerlendirmektir. Bireyin yaşama hakkı ve yaşamının devamlılığı Foucault açısından pastoral iktidara bağlanmaktadır. Siyasi ve pastoral iktidar

⁴⁷ Michel Foucault, a.g.e., s. 28.

⁴⁸ Michel Foucault, a.g.e., s. 28.

⁴⁹ Michel Foucault, a.g.e., s. 28.

teknolojilerinin birbirine zıt olduğunu; fakat bunların birleşme yerinin günümüzde devlet olduğunu belirten Foucault, pastoral iktidarı günümüzde bireyselleştirme politikalarının uygulama biçimi olarak tanımlamaktadır.⁵⁰ Aynı zamanda *pastorun* kelime anlamı bir alt bilgi olarak şu şekilde verilmektedir: “Burada Foucault’nun kullandığı ‘pastorship’ kelimesi ‘pastor’ kelimesinden geliyor; ‘pastor’ ise çoban, papaz, yönlendirici, yol gösterici anlamlarını taşıyor.”⁵¹

Burada önemli görünen Foucault’nun kullandığı bu terim aracılığıyla siyasi iktidarın hangi biçimlerde bir yönlendirme hedeflediğini belirleyerek, pastoral yanının da anlaşılmasıdır. Çünkü modern devletin oluşumunda, yurttaşla yönetim arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde buradaki çoban metaforu da siyasi iktidarın oluşumu açısından önemlidir. Pastoral iktidar genel anlamda toplumda yasalara değil, normlara dayanan bir düzenleme biçimi getirmektedir. Bireylerin kendilerini bu norma göre oluşturması istendiğinden Foucault, bu iktidarı daha çok bireyselleştirici bir iktidar olarak konumlamaktadır.

Namus cinayetleri bağlamında töreye ilişkin söylemin, pastoral iktidarı bir şekilde kullanarak, özneyi şekillendirdiği söylenebilir. Bunun sebebi toplumda töreyi bir pratik olarak yaşayan bireylerin bulunması ve bu durumun siyasi iktidar tarafından resmi söylemle beraber kullanılmasıdır. Fakat bu durumun sadece töre söylemi açısından olduğu düşünülmemelidir. Çünkü normun oluşması toplumların içindeki farklı söylem biçimlerinden kaynaklanmaktadır ve devlete bu biçimleri siyasi iktidar altında birleştirme görevi düşmektedir. Bu durumda siyasi iktidar çeşitli bireysellikleri, kullandığı iktidar teknolojisi altında hukuksal özneler, yurttaşla dönüştürmektedir. Fakat burada şunu belirtmek gerekir: Namus cinayetlerine ilişkin yasalar alanında, örneğin “töre saiki” ifadesi, belirli bir bireysellik türünün ölümlere sebep olduğu düşüncesi adına bunu yapmaktadır. Dolayısıyla devlet bireyselleşme biçimlerine ilişkin söylemleri istediği zaman kendi söylemi içinde farklı amaçlar doğrultusunda kullanabilmektedir. Bu durum, modern devletin siyasal iktidarla pastoral iktidarı belirli bir rasyonalite kullanarak uyguladığının göstergesidir. Siyasi iktidar kendi söylemini bu rasyonaliteyi kurarak ve dolaşıma sokarak uygulamaktadır. Foucault bu türden bir

⁵⁰ Michel Foucault, a.g.e., s. 28.

⁵¹ Michel Foucault, a.g.e., s. 28.

söylemin kurulmasında, devletin özellikle farklı disiplinlere ihtiyacı olduğunu dile getirmektedir.⁵² Burada Foucault açısından devletin amacı, sorunun çözümünde gerekli olan devlet gücünün ne kadar olduğunu ve bu sorunun büyüklüğünün ne kadar olduğunu sayısal olarak bilmek ve buna göre bir söylem biçimi oluşturmaktır. Dolayısıyla siyasi otoritenin kullandığı söylemin dili kendi gücünün sorunu çözmek adına yettiği üzerine kurulmaktadır. Amaç hem devletin içindeki bireylerin yaşamlarıyla ilgilenildiğinin hem de siyasi olarak yönetme işlevinin yerine getirildiğinin gösterilmesidir.

Bu sebeple namus cinayetleri ne kadar artmışsa farklı toplumsal ve sosyal alanlara verilen eğitim de sayısal olarak o kadar artmaktadır. Daha çok insana bu konuda daha fazla eğitim verilmesi, sorunun çözülmesi açısından daha çok uğraşıldığına işaret etmek adına yapılmaktadır.

2.1.2. Namus Cinayetleri Üzerindeki İktidar İlişkilerinin Açılımı

Bu noktada iktidar ilişkileriyle oluşan siyasi rasyonalite eleştirisinin dikkatli bir biçimde yapılması gerekmektedir. Eleştiri dili dikkatli kullanılmalıdır. Resmi söylemin karşısına koyulacak eleştiri, hem bu cinayetleri yaşayanları hem de töre pratiği içinde yaşayanları mağdur etmemelidir. Bu sebeple siyasal rasyonalite uygulayan söylemin karşısında cemaat toplumunu ya da aşiret toplumunu eleştirmek hem kültürel göreceliğe yol açmakta hem de bu söylem tarafından uygulanan iktidarın tersine çevrilmesini zorlaştırmaktadır. Bu eleştirinin nasıl yapılacağını Foucault şu biçimde dile getirir:

“Bir iktidar biçimine karşı çıkan ya da isyan edenler, salt şiddeti mahkûm etmek ya da bir kurumu eleştirmekle yetinemezler.(...) Asıl sorgulanması gereken seçilen rasyonalitenin biçimidir.(...) Sorun şudur: böylesi iktidar ilişkileri nasıl rasyonelleştirilir?”⁵³

Buna göre namus cinayetleri bağlamındaki iktidar ilişkilerinin rasyonalitesi bu cinayetlere karşı kurulan genel-resmi iktidar söyleminin çözümlenmesiyle açığa çıkmalıdır. Bu sebeple “belirli bir bireyi ya da grubu belirli tipte bir uygulama kullanarak yönlendirme işlevi”ne⁵⁴ sahip olan iktidar ilişkilerinin de namus cinayetleri konusunda kimleri, nerelerde, ne şekilde, yönlendirdiğini göstermek gerekmektedir. Bu

⁵² Michel Foucault, a.g.e., s. 28.

⁵³ Michel Foucault, a.g.e., s. 56.

⁵⁴ Michel Foucault, a.g.e., s. 73.

durumda rasyonaliteyi eleştirmenin yanı sıra bu rasyonaliteyle birlikte oluşan ve bu rasyonaliteye karşı koyan diğer stratejiler de belirlenmelidir. Bu sebeple ilk bölümde namus cinayetlerine karşı feminist söylem ve hukuki söylemin yaptıklarına da bakılmıştır. Amaç hepsinin birden ne oluşturduğunun ve bu cinayetler üzerinde ne tür etkileri olduğunun, namus cinayetleri üzerinde işleyen iktidar ağına ait farklı söylemlerin analizinin yapılabilir olduğunun düşünülmesidir. Burada ayrıca belirtilmesi gereken bir diğer nokta da siyasi söylemle üst üste binen ve buradaki iktidar ilişkilerinin oluşmasını sağlayan, yine kendi de evrensel bir iktidar stratejisi gibi görünen ataerkil rasyonalite ve bu rasyonalitenin dayandığı namus kavramının algılanışıdır. Dolayısıyla namus cinayetleri söz konusu olduğunda tek bir tür iktidar ilişkisinden bahsedilmemelidir. Çünkü belirtildiği gibi tek bir siyasi rasyonalite uyguluyor gibi görünen söylemlerin altında, bunu oluşturan farklı pratiklere ait farklı iktidar ilişkileri söz konusudur. Bu nedenle namus cinayetleri ne yalnızca siyasal iktidardan ne de yalnızca pastoral iktidardan yola çıkarak belirlenebilir.

Foucault'ya göre siyasal iktidar kendi rasyonalitesini oluştururken kullandığı çeşitli bilgi ilişkileri de bulunmaktadır. Foucault bu ilişkileri “bilgi rejimi”⁵⁵ kavramıyla özetlemektedir. Bu bakımdan namus cinayetleri üzerindeki bilgi rejimine bakıldığında oluşturulan söylem en genel ifadeyle evrensel değerlerin bilgisini kullanmakta ya da çarpıtarak kullanmaktadır. Aynı zamanda bu söylemi oluşturan bütün kurum ve kuruluşların namus cinayetinin ne olduğunun bilinmesi adına yaptıkları araştırmalar ve yayımladıkları raporlar, bu alana ilişkin bir bilgi yığını oluşturmaktadır. Bu bilginin temelde oluşturulma amacı, gerek medyayı gerek hukuk dilini veya nadiren de feminist dili kullanarak toplum içinde bu bilginin dolaşıma sokulması ve bu bilgiye göre bireylerin kendi kimliklerini belirlemelerinin üstü kapalı talep edilmesidir. Bu durumun bir örneği EGM'nin namus cinayetlerinin yurt içinde dağılımı konusunda şüphelilerin doğum yerlerine göre oluşturduğu rapordur.⁵⁶ Çünkü böyle bir bilgi öncelikle namus cinayetleri en çok hangi bölgede işleniyor sorusunu ön koşul olarak gerektirir. Dolayısıyla namus cinayetlerini bu yoldan anlamlandırmaya çalışmak, söylemin tuzaklarından biri olarak değerlendirilmelidir.

⁵⁵ Michel Foucault, a.g.e., s. 62.

⁵⁶ Bu çalışma içinde, 1. 1. Kamu Kurum ve Kuruluşları Çerçevesinde Namus Cinayetleri, s. 22-23.

Foucault modern siyasi iktidarın bireyi bir “özne” olarak kurduğunu dile getirmektedir. İktidarın bunu nasıl yaptığı sorusuna gelince, bu durumu şöyle özetlemek gerekir:

“Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan iktidar biçimidir.”⁵⁷

Dolayısıyla namus cinayetleri bağlamında hem bu cinayetleri işleyen öznelerin hem cinayetlere kurban giden kadın-öznelerin hem de bu cinayetler hakkında çözüm arayışına giren öznelerin, kim oldukları hakkında iktidar ilişkilerinin belirlemeleri bulunmaktadır. Örneğin yine bu çalışmada kullanılan “Namus Cinayetleri Dinamikleri”⁵⁸ adlı araştırmanın, kadınları güçsüz ve bağınaz, erkekleri bağınaz ve geleneksel olarak yaftalamasının altında bu türden iktidar ilişkileri bulunmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, namus cinayetleri söz konusu olduğunda burada birbirleriyle etkileşimde bulunan farklı iktidar ilişkileri bulunmaktadır. Bundan söz edilmesinin nedeni bu çalışmada namus cinayetlerine ilişkin “yasaların, kurumların ve ideolojilerin iktidarı”nın⁵⁹ analiz edilmesidir ve bu şekilde kurulan iktidar ilişkileri Foucault tarafından üç tip ilişki biçimine indirgenir. Birincisi “iletişim ilişkileri”dir ve namus cinayetleri konusunda bu ilişkiler yayımlanmış rapor ve istatistiklerle oluşur ve bu ilişkiler “ taraflar arasındaki bilgilendirme alanını değiştirdiklerinden iktidar etkileri oluştururlar.”⁶⁰ İkinci olarak bu ilişkiler, “göstergeler üretmekte ve erekli etkinlikler”⁶¹ oluşturmaktadırlar. Bunun en büyük göstergesi, namus algısı ve ayrıca namus cinayetlerinin belirli bir biçimde “töre cinayeti” olarak konumlandırılmasıdır. Üçüncü olarak “erekli etkinlikler” de bir ilişki biçimidir, KSGM gibi hiyerarşik bir kurumun oluşturulması ve namus cinayetleri konusunda yapılması gerekenleri belirleyen öncelikli yer olması bu ilişki biçimini göstermektedir.

Yukarıda belirtilen tipte kurulan iktidar ilişkileri ağı, genel olarak kurumsal yapılarda ve bu yapıların ürettikleri söylemlerle meydana gelirler; fakat anlatılan bu üç ilişki biçimi analiz için yeterli değildir. Foucault her ne kadar kurumlar ve ürettikleri söylemler

⁵⁷ Michel Foucault, a.g.e., s. 63.

⁵⁸ Bu çalışma içinde, 2. 1. Namus Cinayetleri Dinamikleri, s. 10.

⁵⁹ Michel Foucault, a.g.e., s. 70.

⁶⁰ Michel Foucault, a.g.e., s. 71.

⁶¹ Michel Foucault, a.g.e., s. 71.

bağlamında iktidar analizinin mümkün görüldüğünü dile getirirse de bu analiz, toplumda namus cinayetleri konusunda oluşan ilişkilerin yalnızca stratejik olarak belirlenmiş bazı ideolojiler doğrultusunda oluşan tek bir ayağını meydana getirmektedir. Bu bakımdan namus cinayetlerine ilişkin söylemin ürettikleri, toplumun bütün bir algısına da bakarak yapılmalıdır. Bu algıyı oluşturanın genel olarak namusa ilişkin kodlar olduğu söylenebilir; fakat aynı zamanda bu kodun ahlaksal anlamda öznelerin eylemlerini belirlemesinin nasıl mümkün olduğunun da gösterilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda namus algısıyla oluşan çeşitli toplumsal ilişki biçimlerinde bu türden iktidar ilişkilerini görmek mümkün olacaktır.

2.1.3. Namus Cinayetleri Üzerine Kurulan Söyleminin Analizi

Burada öncelikle namus cinayetlerine ilişkin söylemin analizinin -Foucault tarafından belirlenen birkaç nokta üzerinden- nasıl kurulduğunu açıklamak gerekmektedir. Bu noktalardan ilki “başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmaya olanak tanıyan farklılaştırma sistemi”dir.⁶² Burada amaç, iktidar ilişkileri bakımından farklılık oluşturan sistemlerin belirlenmesi ve işlerliğe konulmasıdır. Söylemin oluşturduğu en genel farklılık, namus algısının kültürel olarak farklılaşmış etnik gruplarda olduğu ve bu algının en çok töre pratiğinin içinde işlerlik kazandığı yolundaki yönlendirmedir. Böylece bu farklılaştırma, hem namus cinayetlerinin töre cinayeti olarak algılanmasının koşulu hem de bu söylem baştan beri böyle oluşturulduğu için sonucudur.

İkinci nokta “amaç tipleri”dir.⁶³ Foucault’ya göre, iktidar ilişkisi uygulayanların peşlerinde oldukları belirli amaç tipleri bulunmaktadır. Namus cinayetleri bakımından oluşan en genel amaç, bu cinayetlerin öncelikle belirli bir toplumsal yapının içine hapsedilmesidir, bunun için oluşturulan kurumlar da bu amaca hizmet etmek üzere işlerlik kazanmışlardır. Dolayısıyla burada Foucault’nun belirttiği gibi “statüye dayalı bir otoritenin işleminin”⁶⁴ sağlanması mevcuttur.

Bir üçüncü nokta “iktidar ilişkilerini uygulamanın araçları”dır.⁶⁵ Bu araçlar namus cinayetlerini töre cinayetleri olarak konumlandırmada sözün etkisi, namus cinayetlerine

⁶² Michel Foucault, a.g.e., s. 77.

⁶³ Michel Foucault, a.g.e., s. 77.

⁶⁴ Michel Foucault, a.g.e., s. 77.

⁶⁵ Michel Foucault, a.g.e., s. 77.

ilişkin kurumların yaptıkları araştırmalardan oluşan arşiv ya da medyanın gözetim üzerindeki etkisi, hakikate ilişkin söylemi kuran namus ve ahlak gibi dispozitiflerdir.

Dördüncü nokta “kurumsallaşma biçimleri”dir.⁶⁶ Kurumsallaşma biçimleri Foucault’ya göre “geleneksel eğilimleri, hukuksal yapıları, gelenekle ya da modayla ilgili fenomenleri (aile kurumunda görüldüğü gibi) birbirine karıştırabilir(...)”⁶⁷ Böylece namus cinayetlerinde uygulanan iktidarı, hukukun namus cinayetlerine ilişkin geleneği kullanma biçiminde görmek mümkündür. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi kimi sivil toplum kuruluşlarının hukuk söylemini onaylayarak kendini kurması, kadının statüsünden sorumlu birimlerin, kadın ve aileden sorumlu devlet kuruluşlarının oluşması, namus cinayetlerinin özerk yapısı üzerinde birbirlerini hem olumlayan hem dışlayan aygıtlar olarak işlemektedir. Bu işlem, namus cinayetlerine dair söylemleri çeşitli biçimlerde yeniden ve farklı farklı üretmektedir.

Analizi açıklayan maddelerin sonuncusu “rasyonelleşme dereceleri”dir.⁶⁸ Rasyonelleşme dereceleri herhangi bir kuruma ait değildir. Foucault bu durumu, “iktidar ilişkilerini imkânlar alanında devreye sokmak, araçların etkililiği ya da kesinliği veya gene muhtemel bedelleri ile bağlantılı olarak az ya da çok gelişmiş olabilir”⁶⁹ şeklinde açıklamaktadır. Böylece daha önce bir sorun olarak görülmeyen namus cinayetlerinin nasıl zamanla çeşitli rasyonelleşme dereceleri kurularak bir soruna işaret etmeye başladığı açık hale gelir. Önceleri çok kesin bir biçimde “töre cinayetleri” olarak söylemi yaratılan duruma sonra “namus” sözü de eklenerek, cinayetlerin törelere ilişkin pratiğin belli bir biçiminden kaynaklandığı yönünde bir algı yaratılmıştır. Bu söyleme destek veren çeşitli yasalar, namus cinayetlerinde hukuka ilişkin belirli bir rasyonelleşme derecesinin oluşmasıyla yavaş yavaş değiştirilmiş ve son halini almıştır. Ayrıca feminizmin sivil toplum kuruluşlarıyla beraber oluşturduğu ve ataerkil sistemin eleştirisi üzerinden kurduğu karşı söylem de namus cinayetlerine ilişkin bir rasyonelleşme derecesi olarak görülmelidir.

Toplumsal yapıda namus cinayetleri açısından kurumsallaşan bu sistemle birlikte, bu durum, sadece zamanın belli bir anından sonra namus cinayetlerinin bir sorun olarak

⁶⁶ Michel Foucault, a.g.e., s. 78.

⁶⁷ Michel Foucault, a.g.e., s. 78.

⁶⁸ Michel Foucault, a.g.e., s. 78.

⁶⁹ Michel Foucault, a.g.e., s. 79.

görölmeye başlanmasıyla açıklanabilir. Fakat toplumsal yapıda bu cinayetlere sebep veren namus algısı, bir bakımdan bu cinayetlere ilişkin oluşan böyle bir kurumsal sistemden daha farklı bir yerededir. Bunun sebebi namus cinayetlerinin, oluşan böyle bir söylem içinde bile namus algısına dayanan cinayetler olarak görölmesinin bir yandan engellemeye çalışılmasıdır. Böylece iktidar ilişkileri var olan bu algıyı çeşitli biçimlerde kullanmakta ve konumlandırmaktadır.

Yukarıda açıklanan durum Foucault açısından bakıldığında “var olan bir durumun iktidar ilişkileri tarafından sorunsallaştırılması”⁷⁰ olarak görölmelidir. Bir durumun iktidar ilişkileri tarafından sorunsallaştırılması öncelikle belirtilen bu noktaların oluşmasıyla mümkün görünmektedir. Dolayısıyla namus cinayetleri, belirli türde iktidar ilişkileri açısından bir sorunsal olarak oluşmuştur. Sorunsallaştırma, “herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu (ister ahlaki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, isterse siyasal analiz vb. biçiminde olsun) bir düşünce nesnesi olarak söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler bütünüdür.”⁷¹

Namus cinayetlerinin sorunsallaşması, kısmen daha geç bir tarihte olmakla birlikte öncelikle buradaki bir farkı belirtmek gerekir. Namus cinayetlerinin sorunsallaşmasına sebep olan algı iki biçimde işlemektedir. Bunlardan ilki, daha çok hukuki-resmi söylemde görölen, töre pratiğinin herhangi bir sorgulama yapılmadan namus cinayetlerine sebep olduğu yollu algıyla gelişen sorunsallaştırmadır. Diğerleri daha çok sivil toplum kuruluşları ve feminist kuramcılar tarafından dile getirilen, namus algısının bu cinayetlere sebep verdiği ve bu algının da yine başka türlü bir iktidar ilişkisi olan ataerkil sistem içerisinde meşruluk kazandığı yönündeki sorunsallaştırmadır. Böylece namus cinayetlerinin iki farklı sorunsallaştırma kipinde düşünölmesi gerekir. Her iki durumda da namus cinayetlerine ilişkin yapı, Foucault’nun belirttiği doğru yanlış oyununa sokulmakta ve düşüncenin nesnesi olarak söylemler üretmektedir.

Bu durumlardan ilkinde, hukuki-resmi söylem içinde yanlışlığı vurgulanan töre cinayetleri ve aile meclisi kararlarıdır; fakat burada yanlışlığı belirtilen noktanın karşısına doğrusu olarak namus algısıyla ilişkili herhangi bir belirleme yapılmaz. Ama bu algının sadece belirli bir topluluk üzerinde yarattığı yanlış uygulamalardan söz edilir.

⁷⁰ Michel Foucault, a.g.e. , s. 84.

⁷¹ Michel Foucault, a.g.e. , s. 85.

Böyle bir konumlandırmanın amacı, namus cinayetlerini farklı iktidar ilişkileri ve ülke içindeki farklı problemlerle bir arada tutarak ülkenin Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri üzerinde bambaşka iktidar ilişkileri yaratmak ve bu bölgede yaşayan toplumu bu iktidar ilişkilerinin oluşturduğu söylemler içine hapsetmektir.

Bu durumun en büyük örneklerinden biri Mazhar Bağlı'nın *Türkiye'de Töre ve Namus Cinayetleri*⁷² isimli çalışmasıdır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, namus cinayetleri konusunda ilk defa faillerin anlattıklarından yola çıkılarak yapılmış bir çalışma olmasıdır. Türkiye genelindeki cezaevleri taranarak bu cinayetleri işleyen bireylere ulaşılmış, namus algıları ve işledikleri cinayetler çerçevesinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda çıkan durum ilginçtir. Çünkü öncelikle faillerin çok büyük bir kısmı bu cinayetlerin törelerle ilgisi olmadığını, cinayet işlemeye bireysel olarak karar verdiklerini ve cinayet işlemedeki en büyük etkenin namus kavrayışlarından (namusun kirlenmesi denilen durumdan) kaynaklandığını dile getirmektedirler. Ayrıca faillerin çok az bir kısmı aşiret yapılarından kaynaklanan sıkı akrabalık ilişkilerine sahiptir. Buna rağmen burada adı geçen bu çalışma dâhil Türkiye'de genel olarak bu konuda yapılmış pek çok araştırma namus cinayetlerinin töre söyleminden ve sorunun Kürt toplumundan kaynaklandığını belirtmektedir. Bir diğer ortaklık “toplumsal baskıdan kaynaklanan değerlerin kökenine inme sorunu”dur.⁷³ Fakat bu sorun her zaman belirli bir topluluğun sorunu olarak gösterildiğinden, araştırmaların çoğu bu topluluğun dışında kalan toplumdaki diğer kesimlerin böyle bir baskı altında olmadığı varsayımından hareket etmektedir. Yine bu çalışmaların genellikle paylaştığı diğer bir sorun da namus cinayetleri konusundaki istatistikler merak edildiğinde başvuru belgelerin -örneğin EGM'nin namus cinayetleri konusunda şüphelilerin doğum yerlerine göre verdiği raporun- sorgulanmadan olduğu gibi alınıp kullanılmasıdır. Bu durum mevcut iktidar ilişkilerinin korunmasına ve oldukları haliyle hep yeniden üretilmesine sebep olmaktadır.

⁷² Türkiye'de Töre ve Namus Cinayetleri, Töre ve Namus Cinayeti İşleyen Kişiler Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma, Mazhar Bağlı, Ertan Özensel, Ekim 2011.

⁷³ Mazhar Bağlı, Ertan Özensel, a.g.e. , s. 15.

2.1.4. Söylemin Pastoral İktidarla Bağlantısı

Söylemin pastoral iktidarla bağlantısı, Foucault'nun "ölüm ve yaşam oyunu"⁷⁴ olarak adlandırdığı ve devlet elinden çıkma söylemlerle oluşan iktidar ilişkilerinin bu oyun üzerindeki hak iddiasıyla⁷⁵ ilgilidir. Dolayısıyla burada, bir dönemden sonra devlet içinde yaşayan bireylerin siyasi anlamda nasıl yönetilecekleri ve yönetim işleminde ne tür uygulamaların kullanılacağı, hangilerinin saf dışı bırakılacağı bir sorun haline gelmektedir. Tam da bu yönetim sorunuyla ilgili uygulamaların uygulanmaya başladıkları yerlerde beliren iktidar ilişkileri, aynı zamanda kurumsal bir yapı göstermeye başlayan namus cinayetlerini de belirlemektedir. Çünkü devletin aynı zamanda yönetirken kendi yapısı içinde oluşan çeşitli bakanlıklar, müdürlükler ve kurumlar bu uygulamaları ilgili alanlara dayatarak, oralarda yönlendirme anlamına gelen iktidar ilişkilerini oluşturmaktadırlar. Bu noktada namus cinayetlerinin kurumsal bir yapı göstermesinin nedeni Foucault'nun şu sözleriyle açıklanabilir:

"Kurum denilen şey, genellikle az-çok kısıtlanmış, öğrenilmiş davranış türlerinin tümüdür. Bir toplumda kısıtlama sistemi işlevi gören ve sözce olmayan her şey, kısacası toplumsal düzeyde söylemsel olmayan alanın tümü kurumdur."⁷⁶

Namus cinayetleri probleminde, namus algısından ziyade töre algısına oynamak, "kim ölüyor?", "kim öldürüyor?" ve "neden öldürüyor?" sorularını toplumu yönlendirecek şekilde, ne olduğu belli bir yapı olan töre üzerinden cevaplamak, bu noktada kimin nasıl yaşayacağını ve yaşaması için ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini belirliyor gibi görünmektedir. Buradan çıkan sonuca göre, Foucault'nun "kurumların keyfi niteliği"⁷⁷ dediği şey tam da şimdi namus cinayetleri etrafında kurulan iktidar ilişkilerini çok dar ve ne olacağı belirsiz bir konuma sokmaktadır. Bir diğer sonuç, yine Foucault'nun belirttiği üzere "Başkalarını dışlayarak kendimizi dolaylı olarak nasıl kuruyoruz?"⁷⁸ sorusuna verilmesi gereken cevaptır. Çünkü bu noktada Foucault açısından iktidar ilişkilerinin şekillendirdiği bireyin ne olduğu ve ne olmadığı sorunları ortaya

⁷⁴ Michel Foucault, a.g.e., s. 109.

⁷⁵ Michel Foucault, a.g.e., s. 109.

⁷⁶ Michel Foucault, Entelektüelin Siyasi İşlevi, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 123.

⁷⁷ Michel Foucault, a.g.e., s. 100.

⁷⁸ Michel Foucault, a.g.e., s. 107.

konmaktadır.⁷⁹ Böylece namus cinayetleri konusunda aynı zamanda hangi tür bireyselliğin dışlandığı ve onun ne olarak dışlandığı görülebilmektedir. Buna göre “aile meclisi” denilen şey yaşamlarının bir parçası olan bireyler, sırf buna sahip olduklarından dolayı potansiyel katiller olarak görülebilmektedir. Çünkü aynı zamanda TCK’da belirtildiği gibi tahrik indirimleri, tecavüze uğrayan kadının yakınları tarafından öldürülmesinde aile meclisi kararı varsa uygulanmaz.

Foucault açısından değerlendirildiğinde yukarıdaki durumlar, bir “yönetim tekniği”⁸⁰ sebebiyle iktidar ilişkileriyle uygulanan siyasi rasyonalitenin, birey ve toplum açısından getirdiği sorunlardır. Foucault devlet düzenine ilişkin olarak 17. yüzyıldaki “polis tekniği”ni⁸¹ açıklarken bu tekniğin dışında kalanların nasıl görüldüklerini şu şekilde belirtir:

“Turquet, her eyalette kamu düzenini sağlamakla görevli dört ‘polis’ meclisinin kurulmasını öneriyordu.(...) Birinci meclis yaşamın olumlu, faal ve üretken yanlarına göz kulak olacaktı.(...) Yirmi beş yaşından büyük herkesin yeteneklerini ve mesleğini belirterek bir sicile kayıtlı olması gerekecekti; diğerleri toplumun tortusu olarak kabul ediliyordu.”⁸²

Buradan çıkarılabilecek bir sonuç, herhangi bir yönetim tekniğinin bir grup insanı mutlaka “toplumun tortusu” olarak kenara itmesidir. Burada belirtilmesi gereken, birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkinin kurulan yönetim tekniğiyle belirlenerek, bu tekniğin dışında kalanların, örneğin aile meclislerinin veya eşcinsellerin toplumdaki görünürlük düzeylerinin engellenmesi ya da farklı söylemlerle birleşerek üzerlerinde farklı yaptırımlar uygulamanın daha kolay hale gelmesidir. Namus cinayetleri açısından düşünüldüğünde de bu yönetim tekniğini işlerliğe sokan en önemli söylem, namus kavrayışına bağlı ataerkil söylemdir.

⁷⁹ Michel Foucault, a.g.e., s. 108.

⁸⁰ Michel Foucault, a.g.e., s. 115.

⁸¹ Michel Foucault, a.g.e., s. 115.

⁸² Michel Foucault, a.g.e., s. 115.

2.2. NAMUS, AHLAK VE CİNSELLİK

Bu kısımda namus, ahlak ve cinsellik temalarının namus cinayetleri üzerinde kurduğu iktidar ilişkileri, genel resmi söylem içindeki konumları dolayısıyla ele alınacaktır. Böylece Foucault'nun pek çok eserinde de belirttiği gibi iktidar ilişkilerinin tek biçimde işlemediği, söylemler arasında kurulan farklı ilişkilerden yola çıkarak farklı iktidar mekanizmalarının oluştuğu düşüncesi, namus cinayetleri analizi üzerinden belirtilmeye çalışılacaktır.

Başlıkta belirtilen temalar, Foucault'nun analizlerinden yola çıkarak birer dispoitif olarak belirlenmelidir. Bu sebeple öncelikle dispoitifin tanımının verilmesi gerekmektedir:

“Bu terimle açıklığa kavuşturmayı amaçladığım şey, ilk olarak söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari önlemler, bilimsel sözceler, felsefi, ahlaki ve hayırseverce önermelerden -kısacası söylenmemiş olduğu kadar söylenmiş her şeyden- oluşan bütünüyle heterojen bir bütündür. Dispoitifin unsurları bunlardır. Dispoitifin kendisi ise bu unsurlar arasında kurulabilecek ilişkiler şebekesidir.”⁸³

Burada Foucault'nun vermiş olduğu tanım dolayısıyla namus, ahlak ve cinselliğin dispoitif olarak konumlandırılmasının nedeni, bu dispoitiflerin kendi aralarında başka iktidar ilişkileriyle de birleşerek oluşturdukları iktidar ilişkisi şebekesidir. Bu şebeke içinde özellikle ahlak ve cinsellik dispoitifleri namus kavrayışının oluşumunu belli bir biçimde belirleyebilir görünmekte ve bu biçimin namus cinayetlerine sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Bu sebeple bu dispoitifler arası oluşan ilişkiler sonucunda meydana gelen şiddet, diğer şiddet biçimlerinde olduğu gibi araçsal değildir. Kontrolü tamamen kaybettiğini gördüğü yerde yok etmeye gitmektedir. Çünkü Foucault'nun belirttiği gibi bu türden iktidar ilişkileri “belirli türden bir rasyonalite gerektirir; ancak araçsal şiddet gerektirmez.”⁸⁴ Dolayısıyla namus cinayetleri üzerindeki söylemi belirleyen ve buradaki mantığı oluşturan nokta bu dispoitiflerin girdiği ilişkiler yoluyla toplumda namus cinayetlerine dair oluşan durumların belirli bir rasyonalitesinin olmasıdır. Böylece bu rasyonalite etrafından kurulan söylemlere bağlanan öznel oluşmakta ve kendilerini bir biçimde bu dispoitif şebekesinin taşıyıcısı ve uygulayıcısı konumuna getirmektedirler.

⁸³ Michel Foucault, Entelektüelin Siyasi İşlevi, s. 119.

⁸⁴ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 55.

Bu sebeple oluşan bu rasyonalite genel olarak ataerkil söylem biçimini de belirlemektedir.

Ataerkilliğin rasyonalitesi olarak belirtilebilecek olan bu mekanizmanın işleyişi genel varsayım açısından bakıldığında bir tahakküm biçimi olarak değerlendirilmektedir. Fakat burada tahakkümün, yasaklama biçiminde anlaşılan yanıyla, böyle bir baskı yapmadığı, bahsedilen dispoitiflerin belirli dereceleriyle oluşan bir iktidarın bulunduğu söylenebilir. Çünkü Foucault iktidar ilişkilerinin yasaklama yoluyla değil, her zaman bir kişiyi ya da bir grubu yönlendirme yoluyla kurulduğunu dile getirmektedir: “İktidar özünde “yapmamalısın!” diyen kimsedir.(...) Batı toplumlarında iktidar ile cinsellik arasında oluşmuş ilişkileri hiç kuşkusuz daha iyi anlamayı sağlayacak bir başka iktidar kavramı oluşturmak gerekir”.⁸⁵

Burada bahsedilen iktidar kavramının açıklaması, adı geçen dispoitiflerin toplum içinde nasıl kullanıldıklarının ve namus cinayetlerine nasıl sebep olduklarının çözümlemesinin yapılmasıyla mümkün görünmektedir. Örneğin cinselliğin pek çok toplumda ahlaki bir sorun olarak görülmesinin ve namus algısının farklı derecelerde farklı eylem kiplerine göre oluşmasının nedenini namus cinayetlerinin işleniş sebeplerinde aramak mümkündür. Çünkü namus cinayeti sebeplerinin hepsi de aslında yaşanmış olan bir cinsel ilişkinin varlığını gerektirmez. Bazen kadının karşı cinsle sinemaya veya pastaneye gitmesi, kadın ve erkeğin beraber görülmesi de bu cinayetin işlenmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla buradaki düşüncenin, bazen bir biçimde karşı cinsle herhangi bir konumda ve yerde herhangi bir münasebette bulunmanın da cinsellik olarak konumlandırılması ve durumun tamamıyla ahlaki açıdan namus anlayışına uygunsuz bulunması olduğu söylenebilir.

Foucault’nun ortaya koyduğu başka bir önemli sorun da “cinsel davranışın ahlaki bir sorun”⁸⁶ olarak görülmesidir ve namus cinayetleri bağlamında düşünüldüğünde bu sorunun önemli bir yer işgal ettiği görülebilmektedir. Fakat burada bizimki gibi toplumlarda cinsel davranış temasının ille de cinsel ilişkiyi ön koşul olarak gerektirmemesi namus cinayetlerindeki iktidarın farklı konumlarını göstermektedir. Bu sebeple namusa ilişkin kavrayışların Foucault’nun belirttiği anlamda bir “tabi kılma

⁸⁵ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 141.

⁸⁶ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 195.

kipi”⁸⁷ olduğu düşünülmektedir. Namusa ilişkin kavrayışların bir tabi kılma kipi olduğu düşüncesi yine onun “etik töz”ün⁸⁸ ne olduğunu belirttiği noktadan hareketle ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu noktada namus cinayeti davranışına sebep olan etik tözün, namusun belirli bir kavranış şekli olduğu düşüncesi, şu sözlerde ifadesini bulmaktadır:

“Edimler ya da davranışlar, insanların kendilerine dayatılmış ahlaki reçeteler karşısındaki gerçek tutumlarıdır.(...) Ve mümkün olan farklı tutumların pozitif ve negatif değerini belirleyen kodu bu edimlerden ayırmak gerekir(...). Ahlakı ilgilendiren nokta, her zaman için kendimizin ya da davranışlarımızın aynı yönü değildir. Bu benim etik töz diye adlandırdığım yandır.”⁸⁹

Böylece namus cinayetlerine sebep olan kodun bütünüyle namus anlayışının içinde olduğu düşüncesi yerine, onun belirli bir biçimdeki kavranışının farklı iktidar ilişkileriyle birleşerek buna sebep verdiği düşüncesi daha önemli görünmektedir. Bunun sebebi burada anlatılan edimlerin ve davranışların temelinde aynı kod yatıyor olsa da bu koda ilişkin bir davranışın sonunda aynı sonuca götürmeyebileceğidir. Böylece burada namus düşüncesi de aynı zamanda bir sorun teşkil etmektedir. Bu durumun nedeni, bu biçimdeki namus algısının aynı zamanda belirtilen dispoitif terimlerinin içindeki farklı ilişkilerin bir sonucu olmasıdır. Bu oluşumu sağlayan bir diğer sebep de dispoitiflerle ve iktidar ilişkileriyle ilgili olarak Foucault’nun bir saptamasıdır. Bu konuda “İktidar söylem boyunca işleyen bir şeydir; çünkü söylemin kendisi iktidar ilişkilerinin stratejik dispoitiflerinin bir unsurudur”⁹⁰ diyen Foucault’nun bu saptaması aracılığıyla namus cinayetlerine ilişkin söylemlerin yaslandığı farklı namus kavrayışlarının her zaman belirli biçimlerde var olduğu ve bu farklı kavrayışların iktidar ilişkilerinin en büyük etkisi olduğu düşünülebilir. Böylece namus ve cinsellik dispoitifleri arasındaki stratejik konumlar, namus cinayetlerine ilişkin söylemler içinde oluşmakta ve her durumda yeniden üretilmektedirler.

Namus cinayetlerine ilişkin olarak ataerkil rasyonalite biçimine geri dönecek olursa, ataerkil rasyonalitenin aynı zamanda belirtilen üç dispoitifle ilişkisi arasındaki oluşumunda en çok namus algısını sorunsallaştırmış olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu biçimde sorunsallaşan namus algısı, ataerkillik dolayımından geçerek Foucault’nun

⁸⁷ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 200.

⁸⁸ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 200.

⁸⁹ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 205.

⁹⁰ Michel Foucault, Entelektüelin Siyasi İşlevi, s. 182.

belirttiği anlamdaki “hakikat oyunları”nın⁹¹ nesnesi ve sonucu olarak görülmektedir. Namusun sorunsallaşmasına bağlı olarak gelişen hakikat oyunlarının ataerkilliğin içinde kurulabilmesi, aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin farklı konumlarını da oluşturabilmektedir. Toplumun, namusun cinsiyetler arası ilişkilerde genel hakikat olması gerektiği düşüncesi, gerek yasalardan gerek her iki cinsin sosyal yaşam içindeki eylemlerinden gerekse de kurumların bu eylemler üzerindeki belirleyiciliğinden hareketle oluşmaktadır. Böylece bu hakikate bağlanarak oluşan eylemler içinden herkes kendi payına düşeni farklı yollarla almaktadır. Bu durumda ataerkil rasyonalite çerçevesinde namus saiki ifadesinin yasalara neden eklenmediğini de ataerkil rasyonalitenin hukuksal söylemle birleştiği yerde görmek mümkün hale gelmektedir.

Ataerkil söylemin aynı zamanda günümüze kadar bu şekilde gelmesinin sebeplerinden biri Foucault’nun *Cinselliğin Tarihi* adlı eserinde cinsellik söyleminin yayılmasını ele alırken sanayi toplumlarının gelişmesi boyunca nüfus ve doğurganlığın kontrol altına alınması konusunda belirttiklerinden çıkarılabilmektedir. Temelde uygulanan bir dizi işlemde bahsetmesi, bu konuda yapılanların ataerkil rasyonalite biçimini de bir biçimde güçlendirdiğini düşündürmektedir. Foucault 19. yüzyılda sanayi gelişimine bağlı toplumu cinsellik açısından ele alırken şunları dile getirmektedir:

“Bu ekonomik ve siyasal nüfus sorununun merkezinde cinsellik yer alır (...). Toplumun cinsel tutumunun aynı zamanda hem çözümleme konusu hem de müdahale hedefi olarak ele alındığı bir söyleme geçilir. Çiftlerin cinsel davranışını planlanmış bir siyasal ve ekonomik tutumuna dönüştürmeye çalışan sistematik kampanyalar belirir. 19. ve 20. yüzyıl ırkçılıkları, dayanak noktalarından bazılarını bu olguda bulacaklardır.”⁹²

Cinselliğin ekonomik ve siyasi biçimde, sanayi toplumlarında belli kategoriler altında bu şekilde toplanmasını ve aynı zamanda cinselliğe dair ayrımları gerçekleştiren bu kategorilerin toplumun geneline yayılarak insanları ayırmaya yönelik ırkçılıklarla birleşmesini sağlayan en büyük rasyonalite biçimlerinden birinin ataerkillik olması, ataerkilliğin namus cinayetleri üzerindeki belirleyiciliğinin neden bu kadar baskın olduğunu anlama konusunda da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla burada yine Foucault’nun belirttiği söylem biçimi, cinsellik konusunda tek yönde işleyen bir iktidar

⁹¹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 105.

⁹² Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, 2007, s. 27.

mekanizmasından kaynaklanmamakta, ataerkillikle belirli bir biçimde birleşmekte ve onu güçlendirmektedir.

Bu konuda “Foucault’nun ırkçılık ve cinsiyetçiliği neredeyse aynı ideolojiler olarak değerlendirdiği hatırlanmalıdır. Benim mesafeli durduğum bu düşünceden gidilirse namus cinayetlerinin burjuva toplumlarındaki yeri hakkında karmaşık bir durum ortaya çıkar”⁹³ diyen Sinan Özbek namus cinayetlerini ataerkil ideolojinin devamı olarak görmeyi önerse de ırkçılık, cinsiyetçilik ve namus cinayetlerinin kesişim noktasında duran ataerkil sistem ırkçılığa ve cinsiyetçiliğe ortak bir temel kazandırmakta ve Foucault’nun analizini haklı çıkartmaktadır. Tam da bu sebeplerle namus cinayetlerinin modern burjuva toplumlarında karmaşık bir duruma sahip olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki analizle cinsellik olgusu arasındaki iktidar yapısı da bir biçimde ortaya koyulabilir görünmektedir. Çünkü bu şekilde oluşan bir şebeke cinselliği meşru ve gayri meşru cinsellik olarak ayırmaktadır. Ayrıca bu ayrımın farklı toplumlarda, ataerkilliğe geçilmesiyle beraber tarih boyunca etkili bir biçimde işlediği göz önünde bulundurulduğunda, her toplumda cinsellikle birleşen farklı iktidar ilişkilerinin bu işlemi etkin olarak ayakta tuttuğu unutulmamalıdır. Bu nedenle bizimki gibi toplumlarda karşı cinsle ilişkileri gayri meşru gösteren şey, namus algısıyla cinselliğin ahlaki bir boyutta yeniden bağlanmasıdır. Bu bağlanma ise daha temelde kadının ve erkeğin bedenine yüklenen siyasi anlamlardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla cinsellikle ilgili olan ahlakın siyasi değeri sorunu, bir biçimde her zaman düşünülmelidir. Bu konuda Foucault şunları dile getirmektedir:

“Cinsellik örneğinde, benim belirlemeye çalıştığım bir ahlaki tutumun oluşumuydu; ancak ben bunu, cinselliğin siyasi yapılarla (özünde özdenetim ile başkaları üzerindeki tahakküm arasındaki ilişkide) ve bilgi kiplikleriyle (özbilgi ile değişik etkinlik alanlarının bilgisi) karşılıklı etkileşimi aracılığıyla yeniden oluşturmaya çalıştım.”⁹⁴

Böylece namus kavrayışına dayalı olarak toplumsal ilişkiler ve yapılar çerçevesinde üretilen cinselliklerde farklı sınırlar, üretilen bu sınırların her zaman namus algısına uyup uymaması bakımından ahlaki bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Namus cinayetlerini hazırlayan sebeplerin her zaman birbirleriyle aynı olmamasının nedeni de

⁹³ Felsefelogos, Şiddet, 2009/1, sayı 37, s. 17.

⁹⁴ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 285.

namus ve cinselliğin her zaman ahlaki olarak bağlanması yanı sıra bu bağlanmanın ürettiği sınırların ortadan kalkmasının birbirinden çok farklı eylemlerde ve dolayısıyla farklı türden öznelliklerde meydana gelmesidir. Dolayısıyla söz konusu olanın, aynı biçimdeki iktidar mekanizmasının aynı yollardan geçerek farklı durumlarda ortaya çıkmasıdır.

Cinsellikle ilgili meşruluk tartışması da bir tahakküm biçimi yaratmaktadır. Sorun gayrı meşru cinselliğin aşiret ve töre sistemine bağlı topluluklarda ölümle cezalandırılabileceği, dolayısıyla ülkenin içindeki bazı kültürlerin buna yol açtığı düşüncesinin iktidar tarafından hâkim kılınmasıdır. Diğer taraftan aynı zamanda sorun, bu şekilde konumlanan hukuk sisteminin gayrı meşru cinsellikle ilgili yasalarda değişiklik yapmaması ve böylece tüm ülkede cinayete sebep olan namus algısını görünmez kılmasıdır. Böylece bütün bir toplumda namusa bağlı olarak üretilen cinsellik, iktidar ilişkilerinin gayrı meşru cinsellikleri bir taraftan gözetim altına almış olmasının belirtileri olarak da değerlendirilmelidir.

Ahlak durumlarının ele alınışı konusunda Foucault'nun dile getirdikleri de namus cinayetleri açısından bakıldığında son derece önemli görünmektedir. Bu konuda Foucault şunları dile getirmektedir:

“‘Ahlak’tan anlaşılan, kişilere ve gruplara, aile, eğitim kurumları, kilise gibi çeşitli buyurucu aygıtlar aracılığıyla önerilen bir değerler ve eylem kuralları bütünüdür.”⁹⁵

Namus cinayetleri açısından bakıldığında burada geçen değerler ve eylem kuralları ailede, kadınlarda ve erkeklerde, hukuki söylemde ya da devlet eliyle oluşturulmuş kurumlarda (KSGM ya da Aileden ve Kadından Sorumlu Bakanlık gibi) namus anlayışına göre düzenlenmektedir. Toplumsal ve kişisel pratiklerle bu düzenlemeleri içselleştiren ve böylece namusu hakikat olarak kabul eden bir mekanizmanın işlediği görülebilmektedir. Fakat burada düzenlenen bu pratiklerin sadece namus cinayetleri açısından oluşmuş bir kısmının ayrılarak değerlendirildiğini, bir dispoitif olarak daha önce belirtilen namusun, belirli ve daha yerel namus anlayışlarına dönüşerek içselleştirmesini belirtmek gerekmektedir.

⁹⁵ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 137.

Bu içselleşmenin oluşma biçimi açısından genel tanımını yine Foucault'da görmek mümkündür. Foucault, “kişilerin ya da grupların kültürlerinde kendilerine açık ya da gizli olarak verilmiş olup az ya da çok bilincinde oldukları bir sistem uyarınca nasıl ya da hangi ortaklık veya karşı gelme payları çerçevesinde davrandıklarını saptamalıdır”⁹⁶ diyerek belirttiği duruma “davranışların ahlaksallığı”⁹⁷ demektedir. Böylece namus cinayetlerine sebep olan davranışların ahlak açısından dayandığı namus bilincinin ortak bir toplumsal algı olması, namus cinayetlerinin temelindeki sistemi de oluşturmaktadır.

2.2.1. Namus, Cinsellik ve Ahlak Dispositiflerine Bağlı Olarak Özne Oluşumu

Namus cinayetlerini meydana getiren iktidar ilişkilerine bağlı öznelere, bu ilişkilerin taşıyıcıları ve uygulayıcıları olmaları, namus bilincine bağlı olarak onu bir hakikat kabul etmeleri bakımından çözümlemek gerekir. Çünkü en temelde bu cinayetler, namusa dair hakikate bağlı oluşan sınırları kadın öznelere aşması olarak görüp ve bununla ilişkilendirip bunu gerekçe göstererek işlenmektedir. Bu gerekçeler ise çok uzun zamandan beri cezalandırma sistemi tarafından indirimlerle ödüllendirilmektedir. Bu sebeple hem cinayetleri işleyen hem de indirimleri uygulayan zihin yapısına bağlı öznelliklerin farklı namus kodlarına göre oluştuğu düşünülmektedir. Kadın öznelere açısından bakıldığında ise durum daha karmaşık bir hal almaktadır; çünkü çoğu zaman kendilerini neyin beklediğini bilmediklerinden namusa dayalı cezalandırma ve öldürme eylemlerine karşı hangi eylemlerini kısıtlamak zorunda kalacakları da tam olarak belli değildir.

Bu bakımlardan ele alınacak özne oluşumları cinsellik ve ahlak arasındaki bağları bir namus bilinci oluşturarak kurmaktadır. Bu bilincin oluşumunda her ne kadar gerekçe olarak gelenek ve görenekler gösterilse de temelde yine en büyük ve fark edilmeyen gelenek ataerkil rasyonalitedir. Namusu her kavrama biçimi namus cinayetlerine sebep olmasa da genelde namusa dair dispositifin bizim toplumumuzda oluşma biçimi kadın özneyle toplumda verilen yerle ilgilidir.

Kendi toplumumuz açısından bakıldığında kadın ve erkeklerin kendi iffetlerini korumaları adına yapılması gereken davranışlar bütünü, toplumun geneline farklılıklar gösterecek şekilde yayılmıştır. Namus cinayetlerinin işlenme sebeplerinden en önemlisi

⁹⁶ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 138.

⁹⁷ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 138.

olan gayrı meşru cinsel ilişki (zina) ise bu farklılıklardaki en büyük ortaklık olarak göze çarpmaktadır. Örneğin Mazhar Bağlı'nın adı geçen çalışmasında namus cinayetlerini işleyen faillerin hikâyelerine bakıldığında en büyük sebep karısının, kız kardeşinin, annesinin veya yakın akrabasının gayrı meşru olarak nitelendirilen cinsel ilişki deneyimleri gösterilmektedir. Aynı zamanda bu sebep eğitime, yaşa, yaşanan bölgeye göre sanıldığının aksine, büyük bir değişim göstermemektedir. Eserde her ne kadar töre pratiğini ve kendini bu pratiğe göre belirlemiş olan öznellikleri sorgulamak adına yola çıkıldığı belirtilse de, mahkûmların tamamına yakını, namus cinayetlerinin töreyle ilgisi olmadığını dile getirmektedir. Böylece geriye kendini namus bilincine göre belirlemiş ve bu algının farklı bir biçimde konumlanmasıyla cinayet işlemiş bir "ahlaki özne"⁹⁸ kalmaktadır.

Bu ahlaki öznenin, kendini nasıl oluşturduğunun cevabı ise Foucault'nun özne analizinde bulunmaktadır. Bu sebeple öncelikle analizin nasıl kurulduğunu açıklamak gerekir:

“Belli kendilik pratikleri olmadan bir ahlak olabileceğini sanmıyorum. Bu kendilik pratiklerinin çeşitli, sistematik ve zorlayıcı kod yapılarıyla bir arada bulundukları durumlar olabilir. Hatta o zaman bir ahlakın özü gibi görünebilecek bu kurallar bütünü karşısında güçlerini yitirdikleri de olur.”⁹⁹

Böylece Foucault açısından bakıldığında ahlakın koyutladığı belirli kendini gerçekleştirme biçimleri, yani kendilik pratikleri, bu koyutlamalara göre şekillenen özneleri meydana getirebilmektedir. Fakat yine Foucault'nun da belirttiklerinden yola çıkılacak olursa bizim toplumumuzda cinsel ahlakı oluşturan kurallar bütünü, namus algısına dayanmaktadır. Yani cinsel açıdan ahlaklı olmak demek, namus koduna bağlı olarak oluşan olumsuz durumlardan kaçınmak anlamına gelmektedir. Örneğin zina yapmamak ya da bekâreti korumak ve kendini bir biçimde sakınmak gibi. Bu sebeple kadının bu sakınmaya uymaması zemininde, ortaya erkek öznedeki kodu zorlayan ve onu bozan bir durumun çıktığı düşünülmektedir.

Foucault *Cinselliğin Tarihi* adlı eserinde, cinsellik deneyiminin Batı toplumları açısından nasıl kurulduğunu işlerken burada bahsedilen özne sorununu farklı iktidar ilişkileri çerçevesinde anlatmaktadır. Bu sebeple Foucault'nun özne oluşumuna dair

⁹⁸ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 209.

⁹⁹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 88.

kimi açıklamaları, namus söylemleri üzerinde işleyen ve bu söylemlerle öznenin kendini kurmasını sağlayan kimi iktidar ilişkileri konusunda da açıklayıcı görünmektedir. Çünkü namus cinayetleri açısından bakıldığında bu sorun, kadının yaşadığı cinsellik bahanesinin cinayeti haklı çıkartma çabası değildir. Hem kadın hem erkek özneler tüm hayatlarını neredeyse bu söylem etrafında kurmakta ve kendilik benliklerini belirli pratikler altında bu söylemlere göre oluşturmaktadırlar. Örneğin “Namus Cinayetleri Dinamikleri Araştırması”nda erkek ve kadın açısından namuslu olmanın ne demek olduğu şu şekilde anlatılmaktadır:

“Sonuçta ‘namus’ genellikle hem kadınları hem erkekleri belirli bir biçimde davranmaya zorunlu kılan bir şey olarak tanımlanmıştır. Bu araştırmaya cevap verenlerin ifadeleriyle kadınları ‘kendilerine mukayyet olmaya, özellikle erkeklerle ilişkilerine dikkat etmeye’ ve erkekleri ‘ailedeki kadınlara göz kulak olmaya, sahip çıkmaya’ zorlayan bir şeydir.”¹⁰⁰

Böylece erkek ve kadınların namusa dair hakikat düşüncesi içinde kendilerini ve bedenlerini konumlayan özne oluşumları içine girmeleri, Foucault’nun “kendilik pratikleri”¹⁰¹ diyerek tanımladığı, belirli ahlak durumlarının içindeki özne oluşumlarına denk gelmektedir. Bu kendilik pratikleri, toplumlarda gerek kadın bedeni ve kadının ataerkil sistem içindeki yeri yüzünden, gerek erkek bedeni ve vatanseverlik, vatana ve üzerindeki sahip çıkma duyguları üzerinden, gerek cinsel ilişkide erkeğin ve kadının konumları üzerinden kurulmakta ve ataerkil yapı içindeki meşruluklarını bu sayede kazanmaktadırlar.

Foucault kendilik pratikleri hakkında, bu pratiklerin oluşma biçimlerindeki farklı yollardan söz etmektedir ve bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“Oysa bana öyle geliyor ki kendilikle ilişki birçok biçime göre tarif edilebilmelidir, kendilikle ilişkinin kendi modelleri, konformiteleri, değişkenleri, aynı zamanda kendi yaratıları olan bir pratik olarak yapılandığını kavramak gerekir.”¹⁰²

Foucault kendilik pratikleri açısından bakıldığında, ahlaki özne oluşumunun bu pratiklerden sadece bir tanesine karşılık geldiğini belirtmektedir. Fakat buradan çıkarılacak başka bir sonuç da belirli kategorilere ayrılmış kendilik pratiklerinin içinde, namus düşüncesi hakkında verilen örneklerde de belirtildiği gibi çeşitli modellerin ve

¹⁰⁰ Türkiye’deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri, Eylem Programı İçin Öneriler Sonuç Raporu, s. 19.

¹⁰¹ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 128.

¹⁰² Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 204.

ilişki biçimlerinin olduğunun gözlenmesidir. Böylece kendini aynı namus anlayışından hareketle farklı davranış biçimlerinde farklı öznel pratikler eşliğinde kuran öznel bulunmaktadır. Bu durumun açıklayıcısı olarak Foucault'nun “edimler ile ahlak kodunun birbirinden ayrılması gerektiği”¹⁰³ düşüncesi önemlidir. Namus cinayetleri açısından bakıldığında, koda göre işleyen iktidar ilişkileri her defasında cinayete sebep olmamaktadır. Bu iktidar ilişkilerinin ve öznelliklerin çok biçimli yapılarından kaynaklanmaktadır ve bu açıdan bakıldığında da öznenin yapacağı kişisel tercihlerin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Fakat işleyen kod yapısının temelinde yine ahlaki anlamda işleyen bir sistemin oluştuğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu sistem öncelikle öznenin ahlaki bir özne olarak kurulmasını sağlar. Foucault ahlaki öznenin kurulmasını sağlayan bu sistemin birtakım unsurlardan oluştuğunu dile getirir. Namus cinayetleri açısından bakıldığında kendini kuran öznelliklerde de bu unsurlar bulunmaktadır.

Bu unsurlardan birincisi “kendiliğin ahlaki bir davranışla ilgili olan parçası ya da tutumudur”¹⁰⁴ ve Foucault, bu tutumun Batı toplumlarında duygular olduğunu dile getirmektedir. Namusun da bir duygu olabileceği düşüncesinden yola çıkılırsa, toplumda öznelerin kendilerini ahlaki bir davranışın uygulayıcısı olarak düşünmelerinin bu duygu durumundan kaynaklandığı düşünülebilir. Fakat burada var olan bir tehlikeyi belirtmek gerekmektedir. Burada amaç kendi toplumumuzda ahlaki öznenin nasıl kurulduğunu anlamaya çalışmaktır.

Foucault kendilikle ilişkinin ikinci boyutunu “tabi kılma kipi”¹⁰⁵ olarak adlandırır ve tabi kılma kipi “insanların kendilerine dayatılmış ahlaki yükümlülükleri tanıma kipi”dir.¹⁰⁶ Foucault kendilikle ilişkinin bu boyutunu belirli tarzda bir yaşamın göstergesi olarak belirlenebilecek temaların çevresinde dile getirmektedir. Örneğin metinde geçen ahlaki yükümlülükler, Foucault'ya göre ilahi bir yasa veya doğa yasası mıdır? Özne kendini bu yükümlülüklerle göre kurduğunda etik açıdan elde edebilmeyi umduğu ne gibi avantajlar vardır? Foucault, bu soruların cevaplarının kendilerine has estetik ve siyasi değerlerinden ayrılmadıklarını dile getirir. Bu açıklamaya namus

¹⁰³ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 205.

¹⁰⁴ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 205.

¹⁰⁵ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 206.

¹⁰⁶ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 206.

düşüncesi açısından bakıldığında kendini namus kavrayışına göre konumlayan kadın ve erkek öznenin en temelde bunu yasa olarak görerek bu yasaya göre oluşturduğu belirli standartlara sahip bir yaşam biçimi bulunduğu söylenebilir. Buna göre bu standartlar yerine getirildiğinde ancak o yaşam güzel, iyi ve takdire şayan bir yaşam olarak var olabilecektir. Yine bu noktadan bakıldığında “siyasi iktidar, şan, ölümsüzlük, güzellik, belli bir noktada bunların hepsi birbiriyle bağlıdır.”¹⁰⁷

Kendilikle ilişkinin üçüncü boyutunu Foucault bir soru eşliğinde ortaya atmaktadır: “Normal öznel haline gelmek için kendimizi hangi araçlar sayesinde dönüştürebiliriz?”¹⁰⁸ Bu noktada kendilik ve etik arasındaki ilişkiyi tam olarak dile getirmek adına Foucault “etik bir davranış biçimi amacı taşıyan bütün bu kendimizi geliştirme çabası”¹⁰⁹ açıklamasını yapmakta ve insanın olmak istediği şeye doğru kendisiyle ilişkide yapacağı dönüşümün etik bir yan taşıdığını dile getirmektedir. Bu sebeple örneğin cinselliğin nasıl kullanılacağı, kadın ve erkek öznelerin bu cinselliği kullanırken kendi yaşamlarında namus anlayışlarına göre değişen öznellikleriyle nasıl bireyler olma yolunda gayret ettikleri ve bu gayreti içselleştirmeleri, geniş anlamda namus suçlarının oluşmasında özne problemiyle ilgilidir.

Ahlaki bir yükümlülük olarak dayatılan namus anlayışına göre kendini kuran öznenin en temelde amacı -Foucault açısından bakıldığında- bu “ahlaki erekselliği”¹¹⁰ yerine getirmektir. Namuslu bir kadın veya erkek olarak gösterilmek, en temelde ahlaki anlamda bir öznel yaşam biçimine özendirerek, bu duruma ilişkin öznel yaşam biçimini ve kendilikle ilişkiyi de belirleyebilir görünmektedir. Böylece Foucault kendilikle ilişkinin dördüncü boyutunu, bu türden bir yaşam biçimini: “Ahlaki bir şekilde davrandığımız zaman ne tür bir varlık olmaya özeniriz? Sözgelimi arı, özgür, ölümsüz ya da kendimizin efendisi vb. mi olacağız?”¹¹¹ sorularıyla oluşturmaktadır.

Bu biçimde oluşan kendilikle ilişkinin kurmakta olduğu öznelliklerde, yukarıda bahsedilen dört boyut Foucault açısından bakıldığında hem bağımsız olabilir hem de kendi aralarında belirli ilişkiler barındırabilir. Namus düşüncesi açısından bakıldığında

¹⁰⁷ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 207.

¹⁰⁸ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 207.

¹⁰⁹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 207.

¹¹⁰ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 207.

¹¹¹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 207.

kendilikle kurulan ilişkinin oluşturduğu ahlaki özneye bir örnek olarak yine Bağlı'nın eserinde geçen bir soru ve cinayet örnek verilebilir. Buna göre bu cinayetle ilgili olarak Bağlı şu soruyu dile getirmektedir:

“Hayatını çocuklarına adanmış, yaşamı boyunca elde edemediği emellerini gerçekleştirme çabası ile huzurlu bir yaşam için her şeyi hazırlayan bir adamın tüm geçmişini ve geleceğini alt üst ettiğine inandığı ve düşündüğü bir felaketi başka bir felaketle (!) bertaraf etmeye sevk eden nedir?”¹¹²

Namus cinayetlerine ilişkin olarak sorulan böyle sorulara, toplumun baskısı ve katı kuralları gibi birer kalıp haline gelmiş cevaplar yerine, öznenin aynı zamanda normla ilişkisinde kurduğu, Foucault'nun “kendilik kaygısı etiği”¹¹³ adını verdiği mekanizma da bir cevaptır. Ancak bu şekilde bakıldığında iktidar ilişkilerinin öznellikler üzerinde işleyen yapısının görünür kılınabileceğinin ve buradaki ilişkiler kesintiye uğratıldığı ya da tersine çevrildiği zaman namus cinayetlerinin ve namus suçlarının toplumlardan kalkabileceğinin düşünülmesi gerekmektedir.

Bu noktada hukuki sistemi ilgilendiren bir problemin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu problemin sebebinin namus cinayetlerine verilen ve verilmeyen cezalardan kaynaklandığı söylenebilir. Verilen cezaların bu zamana kadar caydırıcı olmadığı ve cezalarda indirimler uygulandığı daha önce belirtilmiştir. Bu noktada hukuki sistemin cinayet işleyebilme kapasitesi olan özneyi adeta özendirdiği pek çok eleştiride dile getirilmektedir. Fakat verilmesi gereken daha ağır cezalara sıra geldiğinde bu türden cezaların caydırıcı olup olamayacağı tartışılmalıdır. Dolayısıyla namus cinayetlerinin bir biçimde ataerkil toplumlardan kalkmasını sağlayacak olan durumların hukuk sistemiyle ilişkisinin nasıl olabileceğinin, hukuku da içine alarak dönüştürecek bir biçimde tartışılması gerekmektedir. Son kertede namus bahanesinin bir indirim sebebi olmaya devam etmesi, yasa yapıcıların ve uygulayıcıların da ataerkil rasyonalitenin etkisi altında olduklarının ve kendilerini yine namus düşüncesi etrafında kurulan ahlaki uygulayıcı özneler olarak gördüklerinin en büyük göstergesidir. Dolayısıyla bir bakıma yasaların değişmesini sağlayacak olan tek nokta bizimki gibi toplumlarda ataerkil öznelliği kırmaya yönelik adımlar olmak durumundadır.

¹¹² Mazhar Bağlı, Ertan Özensel, a.g.e., s. 7.

¹¹³ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 221.

Ahlaki özneye dönüldüğünde ise bu ahlakın kadını ve erkeği ayrı ayrı konumladığı da belirtilmelidir. Burada geleneksel anlamdaki ahlakın “erkekler tarafından erkekler için yapılmış bir erkek ahlakı”¹¹⁴ olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Böylece bu tarz ahlakın, kadını, erkeğe ve aile yapısına göre konumlayan her türlü ahlak edimi olduğu düşünülmektedir. Bu duruma örnek verilecek olursa Türkiye’de sıklıkla yaşanmaya devam eden göç olgusunun, kadının şehir hayatını görmesini sağlaması ve böylece artık “namuslu olmak” düşüncesini bir kenara bırakarak şehir hayatına çabucak adapte olma isteğiyle cinayetlerin artması arasında kurulmuş bir bağlantı, sıklıkla pek çok yerde dile getirilmektedir. Bu biçimde kurulan bağlantının bahsedilen erkek ahlakı dolayımından geçerek kurulmuş olduğu ve böylece kadını yine kendi varsayılan mekânı, yani evi üzerinden değerlendirmeye tabi tutarak ataerkil rasyonalite içinde kadın özneyi kimliklendirdiği söylenebilir.

Namusun tarih içindeki dinsel ve kültürel tanımlarından yola çıkarak terimin bugün ne anlam ifade ettiğini sorgulayan Bağlı, namusun günümüzdeki anlamları açısından şunları dile getirmektedir:

“Bugün artık bu deneyim yaygın olarak toplumda haysiyet, şeref, ar, onur, utanma, dürüstlük, saygınlık, ağırbaşlılık, kendini bilme gibi soyut anlamları içermektedir(...). Ama genel olarak Türk toplumunda namus denilince akla ilk önce sadece kadının iffeti gelir. Oysa az önce de vurgulandığı gibi kanun, gelenek, ilahi kuralları içeren sistem, sakınılma duygusu, vatan sınırları, erkeğin otlağı gibi bir yığın anlamı vardır.”¹¹⁵

Burada metnin içinde geçtiği gibi şaşılacak bir durumla karşılaşmamaktadır. Bunun sebebi, namusun tarih içinde geçirdiği anlam dönüşümlerinin ortak noktasının ataerkil rasyonalite çerçevesinde gelişmesidir. Namusun tarih içinden geçerek günümüze hangi anlamlarla geldiğine bakıldığında -ki bu çalışma içinde dispoitif olarak belirlenen namus bu anlamdaki bir namustur- bu anlamların hep erkek özneler adına ve onlar tarafından oluşturulduğu görülür. Erkeklerin öz bilinçleri etrafında kurulmuş ve uygulanmış pratiklerle bir kendilik ahlakı oluşturmuştur. Burada sayılan namuslu olma durumları Foucault’daki anlamıyla kendilik pratikleridir ve bu pratikler kadın öznenin söylem içindeki değeri sebebiyle kadınlar üzerinde özellikle cinsellik dolayımından geçerek belirli tahakküm ilişkileri kurmaktadır.

¹¹⁴Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 154.

¹¹⁵ Mazhar Bağlı, Ertan Özensel, a.g.e., s. 37.

Örneğin bu tahakküm ilişkilerini kuran söylemlerden biri, yüzyıllardır neredeyse her kültürde bulunan “kadının yeri evidir” deyimindedir. Böylece özellikle bizim toplumumuzda bu deyimün güncel bir söylemi olmasından yola çıkarak kadının evin dışına çıktığında değerini kaybedeceği yolundaki düşünce, belirli iktidar ilişkileri altında aynı zamanda namusun kavranış biçimini de her durumda yeniden oluşturmaktadır. Bunun sebebi yine namus cinayetlerinin sebeplerinden birinin de kadının evden kaçarak veya bir süreliğine ayrılarak ev dışında geçirdiği zamanın niteliğinin ahlaki bir söyleme tabi tutulmasıdır. Dolayısıyla kadının belirsiz ve kontrol edilemeyen cinsel ilişkisinin var olabileceği düşüncesi, belirtilen söylemi oluşturan en önemli namus algısı olarak değerlendirilmektedir.

Namus cinayetleri probleminde, kendilik pratiklerinin bir krize girdiği düşünülebilir. Bu duruma Bağlı’nın şu sözleri örnek gösterilebilir:

“Esasında bir cinayet işlemeye neden olacak kadar derin olan insanlardaki bu haysiyet duygusunun, yüzeysel bir değerlendirmeye açıklanması mümkün değildir. Şeref söz konusu olduğunda, hiyerarşik ilişkileri ön gerektiren kolektif bir duygu ve ona eşlik eden utançla namus ve töre cinayetlerinin işlenmesi kaçınılmaz olmaktadır”¹¹⁶

Bağlı’nın bu açıklamasına göre şeref, haysiyet gibi duygu durumları utanç duygusuyla birleşerek namus cinayetlerine sebep olmaktadır. Fakat burada namusun kavranışındaki duygu durumlarının hiyerarşik ilişkileri gerektiren kolektif duygu durumları olduğu düşüncesi eleştirilmelidir. Bu duygular ancak ahlaki özneyi kuran durumlar olarak değerlendirilmelidir ve kolektif hiyerarşik ilişkilerle kastedilen töre pratiklerinin veya toplumsal baskı varsayımının ahlaki öznenin kurulmasında temel bir etki yarattığı düşünülmemelidir. Çünkü yine esere geri dönlldüğünde, namus cinayeti işleyen pek çok mahkûm, cinayeti kişisel kararlarıyla işlediğini dile getirmektedir.

2.2.2. Namus Cinayetleri Aracılığıyla Kurulan Beden Siyaseti

Foucault’nun modern çağın yönetim tekniklerini açıklarken tanımladığı “devlet aklı”¹¹⁷ deyimini, onun modern siyasi rasyonalite olarak ayırdığı yeni bir rasyonalite biçiminin genel çizgilerini ortaya koyarken kullanmış olduğu bir deyimdir. Foucault’ya göre modern siyasi rasyonalite devlet aklıyla birleşerek, devletin yeni düşünme biçimini

¹¹⁶ Mazhar Bağlı, Ertan Özensel, a.g.e., s. 53.

¹¹⁷ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 109.

oluşturmaktadır. Bu uygulamaların temelini, siyasi rasyonalite tarafından belirlenen “ölüm ve yaşam oyunu”¹¹⁸ oluşturur. Foucault’nun belirtmiş olduğu gibi bu yeni yönetim tekniği, yani bireylerin bir anlamda nasıl yaşayacaklarına ve nasıl öleceklerine karar veren mekanizmanın işlemlerini sağlayan yeni düşünme biçimi “devlet aklı” deyiminde yer almaktadır. Böylece bireylerin yaşamlarının en ince ayrıntısına kadar inmek üzerine gelişmiş ve günümüze kadar gelmiş olan bu yeni yönetim tekniğinin temelini Foucault genel olarak devlet aklı ifadesinde görmektedir:

“Devlet aklı bir ‘sanat’, yani belli kurallara uyan bir teknik sayılmaktadır. Bu kurallar, adetler ya da geleneklerle değil, bilgiyle -rasyonel bilgiyle- ilgilidir. Şimdilerde ise devlet aklı ifadesi ‘şiddeti’ ya da ‘keyfiliği’ çağrıştırmaktadır. Ancak eskiden, insanların kafasındaki devletleri yönetme sanatına özgü olan bir rasyonaliteydi.”¹¹⁹

Devlet aklı ifadesinin ilgili olduğu bu rasyonel bilgi türü, yine Foucault’ya göre özel bir bilgi türüdür ve modern bilimde ifadesini istatistik bilgisi olarak bulmaya başlamıştır. Bu sebeple bu yeni tür rasyonellik Foucault açısından her zaman devletin sahip olduğu nüfusun hem niteliğiyle hem de niceliğiyle ilgili olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple yeni yönetim tekniğinin, yani devletin yaşam ve ölüm oyununu kendi eline almaya başlamasının nedenini, sürekli artan ve kontrol edilmesi gerektiği düşünülen nüfusla alakalı olarak ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Böylece devlet, toplum içindeki her türlü yapıyı kendiyle, iktidar ilişkileri aracılığıyla bir şekilde ilişkilendirebilir bir mekanizma haline gelmektedir. Foucault, bu konuyu şu şekilde özetlemektedir:

“Devletin kendi doğasına ve kendi erekliliğine sahip olduğu düşüncesinden, canlı birey veya bir ortamla ilişki içindeki bir nüfus olarak kavranan insan düşüncesine geçilirken devletin bireylerin yaşamına artan müdahalesini, siyasi iktidar için yaşam sorunlarının artan önemini, nüfusun içindeki bireysel davranış sorunlarını ve canlı bir nüfus ile ortamı arasındaki ilişkileri dikkate aldıkları ölçüde toplum ve insan bilimleri için mümkün alanların gelişimini izleyebiliriz.”¹²⁰

Burada karşılıklı işleyen süreç, yani devletin değişen yönetim tekniği ve buna bağlı olarak toplumda ve toplumla ilgili bilimlerde ortaya çıkan değişikliklerin temelde canlı, yaşayan ve üreten insan olduğu düşüncesi aynı zamanda bu türden insana bir biçimde şekil vermeyi de gerçekleştiren bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple

¹¹⁸ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 109.

¹¹⁹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 44.

¹²⁰ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 121.

Foucault'nun bahsetmiş olduğu anlamdaki iktidar ilişkilerinin temelindeki eylem yönlendirme eylemidir. Bu yönlendirme işlevini gerçekleştiren iktidar ilişkilerinde amaç, baskı ya da dayatma yoluyla değil, bir biçimde cendere altına alarak bireyin ve toplumun istenilen şekle kendiliğinden girmesini sağlamaktır. Fakat bu durumun aynı zamanda ortaya hiçbir baskı ve dayatma getirmediğı de düşünölmemelidir. Burada baskı ve dayatma klasik “zor kullanma” anlamından uzaktadır. Dolayısıyla baskı ve dayatmanın olmadığını söylemek, var olan iktidar ilişkilerini görmezden gelmek anlamına gelebilir. Bu nedenle açıklanması gereken nokta baskı ve dayatmanın bir biçimde yeni çağı uygun olarak kılık değıştirmiş olmasıdır. Bu değışim, Foucault için insanın modern çağda nasıl tanımlandığıyla doğrudan ilgilidir. Bu sebeple baskı ve içgüdü arasındaki tartışmaya ve karşıtlığa değınen Foucault, içgüdüyü açıklarken şunları dile getirmektedir:

“Dolayısıyla içgüdüyü doğal bir veri olarak değil, beden ile yasa arasındaki, beden ile nüfusu denetlemeyi sağlayan kültürel mekanizmalar arasındaki bütün bir karmaşık oyun, bütün bir şekillendirme olarak düşünmek gerekir.”¹²¹

Burada baskı ve içgüdü tartışmasına girilmesinin en büyük nedeni, namus düşüncesi açısından bakıldığında genellikle pek çok yerde namus olgusunun bir içgüdüymüş gibi düşünölmesine ve bu içgüdünün yaptığı baskıdan dolayı bireyi suç işlemeye götürdüğü açıklamasına Foucault'nun içgüdü tanımından yola çıkarak bir eleştiri getirmektir. Bu sebeple namusun bedenle ve cinsellikle ilişkisinde bir içgüdü, insana ait doğal bir veri olduğı düşüncesi, içgüdü siyasal olarak tanımlanabildiğine göre temelsiz bir düşüncedir. Bahsedilen kültürel mekanizmalar arasındaki söylemsel oyunlar ve bu oyunların bireyleri nasıl şekillendirdiğı düşünöldüğünde de durum anlaşılmaktadır. Böylece bu açıklamayla bağlantılı bir diğerk problem de beden ve beden üzerine kurulmuş olan mekanizmaların bedeni yönlendirmesidir.

Namus cinayetleri konusunda Türkiye’de yapılmış kimi çalışmalara bakıldığında Bağlı üstü kapalı olarak bu probleme değınmektedir. Namus sorunsalının aynı zamanda bedenle de ilgili olduğı adı geçen çalışmasında görölmektedir. Bu konuda Bağlı şunları dile getirmektedir:

¹²¹ Michel Foucault, Özne ve İktidar, s. 141.

“Bekâreti önemseyen geleneksel toplumlar, onu namusun en somut göstergelerinden biri olarak ele alırlar.(...) Bu durum esasında namus veya iffetin bedensel boyutunun en görünür ve somut alanı da olduğunu gösterir ki namus cinayetleri de aslında uzun bir süreden beri üretilen beden felsefesinin yansımasıdır.(...) Bedene yüklenen değer ve anlamlar ile ondan beklentilerdir asıl olan.”¹²²

Bu problem öncelikle kadın bedeni açısından düşünüldüğünde, namusla hedeflenen soyun bilinmesi adına kadının değişim değerinin korunmasıdır. Bunun sebebi bedene yüklenen değer ve anlamların, kadının cinselliği ve cinsellik seçimi dolayımından geçerek bir sorun haline gelmesidir. Böylece amacın ilk olarak kadın bedenini disiplin altına almak olduğu söylenebilir. Fakat burada belirtilmesi gereken nokta, namus cinayetlerine dair toplum içinde çok daha geç bir zamanda oluşmaya başlayan söylemin açıklanan yeni iktidar tekniğiyle de birleşerek kadın bedenini belki de her zamankinden daha fazla disiplin altına almış olmasıdır. Böyle düşünülmesinin sebebi, namus cinayetleri hakkında oluşan çok biçimli ve farklı söylemlerin her zaman kadın bedenine dair siyasi bir işlevinin olmasıdır.

Örneğin TCK’da namus bahanesiyle işlenen cinayetin nitelikli adam öldürme sayılmaması durumunda, istenilmeyen bir tarzda bir ilişki yaşayan kadın bedeninin ölümüne karar verilmesinin uygunluğu, hukuk diliyle de onanmaktadır. Haksız tahrik indirimleri açısından bakıldığında ise gayri meşru görülen kadın cinselliğinin, kadın bedeninin ortadan kaldırılmasıyla cezalandırılmasının tahrik indirimleriyle aynı şekilde onaylanmasını görmek mümkündür. Bu sebeple özellikle STK’ların vurguladığı “namus saikiyla kadın öldürme” ibaresinin TCK’ya koyulmamasının altında, kadın bedeninin toplum içinde namus dispositifi sayesinde disiplin altına alınıyor olduğu düşüncesinin bulunduğu açıktır.

Belirtildiği gibi bekâretin kutsal olduğu toplumlar açısından bakıldığında onun namusun en somut göstergesi olması, her ne kadar geleneksel bir yapı olarak görünse de bu durum yeni iktidar teknolojileriyle birleşerek kadın bedeni üzerindeki disiplini çoğaltmakta ve bu disiplini farklı iktidar odaklarına taşımaktadır. Bu durumda burada bahsedilen anlamdaki iktidar ilişkilerinin ataerki yapısı, kadın bedeninin toplumun her türlü tabakasında disiplin altına alınmasına neden olmaktadır. Disiplin altına alınmış kadın bedenlerinin nereye kadar görünür olabileceğine ve hangi seçimlerinin

¹²² Mazhar Bağlı, Ertan Özensel, a.g.e., s. 44-45.

yaşamlarını devam ettirip hangilerinin ölmelerine neden olacağına kısa yoldan karar veren mekanizma, günümüzde kendi siyasi tekniğini en çok da bu noktada uygulamaktadır. Bu zihniyetle uygulamaya koyulan kararlar, aynı zamanda kadınlara kendi bedenlerini kendilerinin kontrol etmelerini salık vererek bireyselleştirici görevini de yerine getirmektedir. Çünkü kim olursa olsun bir kadın bedenine dikkat etmediği zaman, suç kadının bireyselliğine aitmiş gibi görülmektedir. Böylece toplum içinde pek çok kadın kendi bedenini az ya da çok kendi etrafındaki namus bilincine göre kontrol altına alarak kurmaktadır. Bu durumda Foucault'nun şu şekilde anlattığı iktidarın kadın bedeni üzerinde nasıl gerçekleştiği görülebilmektedir:

“Boşlukları olan global bir iktidardan, global ve kitlesel denetimler yerine herkesin, her bireyin kendi başına, gövde içinde, davranışları içinde denetlenebileceği sürekli, atomik ve bireyleştirici bir iktidara geçmeyi gerektiriyordu.(...) Disiplin, aslında toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya kadar denetleyebilmemizi sağlayan bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmamızı sağlayan iktidar mekanizmasıdır.”¹²³

Böylece Foucault'nun bahsettiği anlamdaki disiplin ve kontrol altına alma, çeşitli söylemler yoluyla kadın bedenini disiplin altına almaktadır. Bu sebeple bu bölümde çözümlemeye çalışılan namus kavrayışına dair söylemlerin temel işlevlerinden biri de kadın bedenini disiplin altına alarak kadının nasıl bir kadın olması gerektiğine karar vermektedir. Dolayısıyla hem toplum hem de hukuk açısından belirlenen tipe uymayan kadın bedenlerinin cezalandırılması, her durumda yeniden farklı tiplere göre üretilen süreçlerle mümkün görünmektedir.

Bedene yüklenen değer ve anlamlar sorunuyla ilgili olarak yaşanan değişimi açıklayan ve beden siyaseti probleminin neden aynı zamanda siyasi ve ekonomik bir boyutunun olabileceğinin bir örneği de “Namus Cinayetleri Dinamikleri” araştırmasında bir gazeteci tarafından verilmektedir:

“Namus, kadının namusu geliyor, başka bir namus gelmiyor aklıma. Yani, şöyle düşün, toplumda bir sürü kurumun çöktüğü söyleniyor. Belki de namus cinayetleri, namusla ilgili mevzuların o yüzden arttığını düşünüyorum. Her şeyin çöktüğü bir yerde bir tek kadın kalıyor. Namus kalesi gibi (güler). Yani aslında elden giden her şeyin temsilcisi. Kadın da

¹²³ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 148-149.

elden gidiyor. Binanın çöküşünde, o da eziliyor.(...) Namus yok edici bir kavram.”¹²⁴

Bu açıklamadan hareketle kadının kazandığı temsil değerindeki dönüşümün ve beden siyasetinin karşılıklı olarak birbirlerini her dönemde yeniden farklı biçimlerde ürettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla siyasi ve ekonomik değişimin, daha önce bahsedilen yönetim tekniğiyle birleştiği noktada, hem kurumların çöküşünü oluşturabileceği hem de böylelikle toplumda temel değerlere ait olan temsilleri dönüştürebileceği varsayılabilir. Kadının aynı zamanda elden giden her şeyin temsilcisi olarak görülmesinin altında da yine kadın bedeninin siyasi ve ekonomik sistemdeki önemi vurgulanmaktadır. Buradaki siyasi anlamı, kadın bedeni etrafında kurulan namusa, cinselliğe ve ahlaka dair oluşmuş bütünlüklü söylemler belirlemektedir.

Foucault, eğitim kurumlarından ve ordu yapısından yola çıkarak disiplin altına almanın başlangıç yeri olarak gördüğü bu sistemlerin günümüzde kazandığı anlamın temellerine bakmakta ve bedenin hangi tekniklerle disiplin altına alınmaya başladığını tarihsel olarak açıklamaktadır. Ona göre bedeni kontrol altına alma problemi, “özellikle on yedinci ve on sekizinci yüzyılların hanesine yazılacak siyasi teknoloji keşifleri”¹²⁵ olarak iki başlık altında toplanmaktadır.

Bunlardan ilki, daha çok kitlesel sayılabilecek ve belirli kurumlarda örneğin okulda ya da orduda bedenleri gözetleyebilecek olan tekniklerin gelişmesiyle oluşan “genel hatlarıyla bir tür siyasi anatomidir, anatomo-siyasettir, bireyleri anatomikleştirmeyi hedefleyen bir anatomidir.”¹²⁶ Bu teknoloji özellikle disiplinle ilgili görünmektedir; çünkü bu kurumlarda bireylerin öncelikle gözetlenebilmesi ve bedensel anlamda tek tipleştirici bir hizaya sokulması gerektiği düşüncesi gittikçe daha da önem kazanmaktadır. Diğer bir siyasi teknoloji keşfinin başlangıcı Foucault’ya göre on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına dek uzanır ve bu iktidar teknolojisi ona göre “Bireylerle birey olarak ilgilenmeyen ama tersine nüfusla ilgilenen teknolojiler”dir.¹²⁷ Foucault, biyo-siyaset dediği bu yaklaşımı şu sözlerle ifade etmektedir:

¹²⁴ A.g.e., s. 22.

¹²⁵ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 149.

¹²⁶ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 151.

¹²⁷ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 151.

“Nüfusun keşfi, bireyin ve eğitilebilir vücudun keşfiyle birlikte çevresinde Batı’nın siyasi yöntemlerinin biçim değiştirdiği diğer büyük teknolojik çekirdektir. Biraz önce sözünü ettiğim anatomo-siyasete karşıt olarak biyo-siyaset diye adlandırdığım şey, o dönemde keşfedildi.”¹²⁸

Böylece bir yandan artan nüfusun sorunları düzenlenmektedir, diğer yandan da bu nüfusu oluşturan bireylerin çeşitli iktidar mekanizmaları sayesinde yaratılan kodların içinde disipline olmaları sağlanmaktadır. Bu durumun sonucu olarak Foucault’ya göre disiplinin büyük bir iktidar teknolojisi olarak keşfedilmesi ve adı geçen siyasi teknolojiler (anatomo ve biyo-siyaset) sayesinde mükemmelleşmesi ve günümüzdeki şeklini almaya başlaması söz konusudur. Dolayısıyla artık iktidar açısından söz konusu olan toplumdaki bedenler ve bu bedenlerin oluşturduğu nüfusun çeşitli söylemlere tabi tutularak hep yeniden üretimi sağlamaktadır. Foucault’ya göre bu durum, zenginlik ve mal üretmekten, yaşam ve ölüm üretmeye kadar uzanan, toplumun bir “üretim makinası”na¹²⁹ dönme sürecidir. Bu sebeple yaşamın iktidarın alanına girdiğini savunan Foucault’ya göre bu noktada cinselliğin de önemi büyüktür. Bunun sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Çünkü aslında, cinsellik çok kesin olarak bedenin bireysel disiplinleri ile nüfusun düzenlenmesi arasındaki eklem noktasına yerleşmiştir. Cinsellikten yola çıkarak bireylerin gözetlenmesi sağlanabilir.(...) Demek ki cinsellik, disipline etme aracı haline gelecektir.”¹³⁰

Böylece namus aracılığıyla siyasi anlamda sağlanmaya çalışılan kontrolün kadın bedeni üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılabilmektedir. Namusun bizimki gibi ülkelerde bir yandan anatomo siyasetin aracı olarak kadın bedenini gözetlemesi ve disipline etmesi, diğer yandan biyo-siyaset teknolojisinin kadın bedenini yaşayan ve dolayısıyla istihdam edilmesi gereken bir canlı olarak görmesi, namus cinayetleri probleminde çakışmaktadır. Bu nedenle namus cinayetleri konusunda yapılan pek çok araştırma namus algısının yarattığı problemlerden çok, kadının eğitimi ve istihdamı gibi problemlere eğilmektedir. Söz konusu olanın üretebilecek bir canlı olan kadının hayatı olduğu, bunun dışında kalan kadın durumlarının fazla önemi olmadığı görülebilmektedir. Yaratılan biyo-siyaset algısı sayesinde, sorunun eğitim görmemiş ve istihdam edilemeyen kadın profilinden kaynaklandığına, diğer kadın profillerinin namus

¹²⁸ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 152.

¹²⁹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 152.

¹³⁰ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 153.

suçları sebebiyle mağdur edilmeyeceğine toplum bir şekilde inandırılmak istenmektedir. Yine aynı zamanda namus cinayetlerinin kadın bedeniyle ilgili görüldüğü yerde, örneğin gayri meşru cinsel ilişkinin varlığı biliniyorsa, anatomo ve biyo-siyaset birlikte işlemekte ve bu durum kadınları kontrol altında tutmaya ve cezalandırılacak bedenin hangisi olduğuna karar vermeye yaramaktadır. Bu yüzden bu konuda yapılmış çalışmalarda asıl sorunların hep göz ardı edildiği düşünülmektedir; çünkü her defasında ortada bir namus problemi kalakalmaktadır.

Kısaca namus cinayetleri söz konusu olduğunda, sorunun kadının eğitim ve istihdamı olduğunu söylemek biyo-siyaset kuralını işletmek anlamına gelmektedir. Kadın kimliğine ve kadın olmanın değerine ilişkin siyasi anlamların, söylemler yaratarak çoğalması, bir yandan kadını koruma gereğinin arttığının düşünüldüğü bir ortamda namusa dair suçları da artırabilir görünmektedir.

Her iki siyaset teknolojisinin namus nosyonu ve kadın bedeniyle ilişkisi problemi aynı zamanda iktidar teknolojilerinin, Foucault'nun belirtmiş olduğu gibi, yaşam üzerindeki etkileriyle de ilgilidir. Bu durumun sebebi belirtildiği gibi iktidarın yaşam ve ölüm oyunu üzerindeki etkisinin çağımızda kendini daha çok hissettirmesidir. Foucault'nun “bugün, iktidar etkisini yaşam üzerinde ve bu yaşam sürdükçe kurar; ölüm bunun sınırı, iktidarın elinden kaçan andır”¹³¹ diyerek açıkladığı noktadan bakıldığında, kadın ölümlerinin iktidarın alanına artık bu denli giriyor olmasının sebebi de açıklık kazanmaktadır. Çünkü artan bu cinayetlere karşılık pek çok iktidar odağının konuya giderek daha fazla dikkat kesilmesinin sebebi, bu odakların elinden kaçan ölümlerdir. Fakat bu noktada belirtilmesi gereken fark, daha doğrusu ortaklık, tam da namusun kavranışı üzerinedir. Feminizm dışındaki hiçbir düşünce sorunun kadın bedeni ve cinselliğiyle ilişkisini kurmaz. Bu düşünceler açısından önemli olan bedenin var olan zihniyet tarafından korunması için kadının bedenini kurarken uymak zorunda kalacağı yöntemlerin belirlenmesidir. Yaşam önemlidir; fakat namus bahanesi söz konusu olduğunda kadının yaşamının nasıl korunacağı konusunun “kadının namusu” bilincine zarar vermemesi de istenmektedir.

Foucault anatomo siyasetin ve biyo-siyasetin doğurduğu hegemonik ilişkilerden de bahsetmektedir. Öncelikle yukarıda anlatılan durumun, kadın bedeninin korunması ve

¹³¹ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 102.

namus kavrayışı arasındaki bu gerilimin, bu hegemonik ilişkilerden kaynaklandığı dile getirilmelidir. Bu durumun sebebi, biyo-siyaset mekanizmasının, namus düşüncesinin uyguladığı iktidarın içinde erimesiyle ya da bir biçimde eritmeye çalışılmasıyla ilgilidir. Çünkü Foucault'ya göre bu iki siyasi iktidar tekniği aynı zamanda “çeşitli kesimlerin karşılıklı güçleri üzerinde etki yaparak egemenlik ilişkileri ve hegemonya etkileri sağlayarak birer ayırım, toplumsal hiyerarşi etkeni olarak işlev görürler.”¹³² Burada adı geçen toplumsal kesimlerdeki ilişkiler, ailede, okulda, kadın erkek ilişkilerinde vb. yapılarda uygulanan bağımlılık yaratan ve rollere göre belirli hiyerarşiler meydana getiren ilişkilerdir. Bu hiyerarşi sayesinde iktidar uygulanmakta ve kendini kurulan her yeni ailede, okula giden her yeni çocukta, kadın ve erkeğin, ister aile ve akrabalık ister özel ilişki olsun kurduğu her yeni ilişki modelinde her zaman yeniden üretmekte ve bu sayede hegemonyasını pekiştirmektedir.

Yaşamın korunması adına kadın ölümlerine önem vermeye başlayan iktidar mekanizmalarının, kadının kendi bedeni üzerindeki hakları söz konusu olduğunda suskunluğa bürünmesinin en büyük sebebi biyo-siyaset teknolojisinin kendisinin de bu nosyon aracılığıyla kurulmasıdır. Dolayısıyla ikili oynayan biyo-siyaset bir yandan kadını cinayetlerden korumayı vaat ederken diğer yandan bunu ancak sınırlarını namus düşüncesiyle beraber kendinin çizdiği bir biçimde, örneğin sadece aile içindeki kadını koruyarak yapmaktadır.

¹³² Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 104.

3. BÖLÜM: NAMUS CİNAYETLERİ ÜZERİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’deki felsefecilerin ve sosyologların, kültürler arası çalışmalarda bulunan teorisyenlerin ve aktivistlerin ataerkillik ve namus cinayetleri arasındaki dengeler hakkındaki açıklamalarına yer verilecektir. Amaç hem ataerkil rasyonalitenin namus cinayetleri üzerindeki çok yönlü etkisini hem de bu durumu üreten çeşitli kurumsal yapıların etkisini daha derin bir değerlendirmeye tabi tutmaktır. Ayrıca ataerkil topluma geçiş açısından çok önemli analizleri bulunan Friedrich Engels’in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* isimli eserine de analizlerle ilgisi bakımından bu bölüm boyunca yer verilecektir.

Ataerkil rasyonalitenin kadının cinselliğini ve bedenini kontrol altına alması durumu, daha önce de belirtildiği gibi hemen her toplumda karşılaşılan bir durumdur. Burada artık önemli görünen nokta, ataerkil rasyonalitenin tarih içindeki evrensel oluşum biçiminin görünür kılınmaya çalışılmasıdır. Ayrıca ataerkil rasyonalitenin modern Türkiye’de nasıl kurulduğunun ve hangi kategorilerle işlediğinin de ele alınması gerekmektedir. Namus bütün bu oluşumlarla ilgili görüldüğünden hem kadının durumu açısından hem de cinayetler açısından bu açıklamalar gereklidir. Bu sebeple namus cinayetleri probleminin etrafını çeviren çeşitli söylemsel kategoriler hakkında konuşan kimi düşünürler çerçevesinde bu söylemler bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3.1. NAMUS CİNAYETLERİ VE ATAERKİLLİK

Sinan Özbek *Pratik Felsefe Yazıları* isimli çalışmasında, “*matemsiz ölümler*” yakıştırmasını yaptığı namus cinayetleri problemine felsefi açıdan bir çözümleme yaparak yaklaşmaktadır. Namus nosyonunun nereden çıktığı, neden ve nasıl bir problem haline geldiğini araştıran ve buradan hareketle namus cinayetlerinin günümüzde edindiği yeri değerlendiren Özbek, konuya daha çok antropolojik açıdan yaklaşmaktadır. Bu yaklaşım tarzının benimsenmesinin sebebi, öncelikle sorunun kaynağı olarak görülen ataerkil topluma geçiş aşamasında kadının kazandığı değeri açıklamaktır. Böylece ilksel topluluklardan yola çıkarak kadın olma durumunun ataerkil topluma geçişle beraber nasıl kurulduğunu ve bedene yüklenen değer ve anlamların bu aşamayla ne gibi bağlantılar edindiğini ele almaktadır.

Namus cinayetlerini ataerkil toplumlara özgü bir pratik olarak değerlendiren Özbek, ilk olarak Levi-Strauss'un ilksel topluluklara ilişkin bir değerlendirmesinden yola çıkarak *“kadın ve besin değişimi”*nin¹³³ toplum açısından önemli olarak görülüp özellikle kadın değişiminin daha belirgin kurallara bağlandığını dile getirmektedir. Çünkü bu kuralların yapıları, namus meselesi açısından önemli bir değerlendirme olarak görülmektedir. Özbek'in de belirttiği gibi *“kuşkusuz bu kuralların ihlal edilmesi durumunda devreye girecek sert yaptırımların söz konusu olması”*¹³⁴ namus nosyonunun kadın bedeniyle kurulan ilişkisinin içeriğini belirlemek açısından önemli bir bilgi sağlamaktadır. Bu sebeple farklı kültürlerden ve farklı zamanlarda yaşamış bulunan toplumlardan örnekler vererek kadın bedeninin ve yaşadığı cinsellik sorunsalının her zaman toplumsal açıdan değerlendirildiğini ve çeşitli kurallara tabi tutulduğunu belirtir. Hitit Kanunları'ndan ve Tevrat'tan verile örneklerdeki ortaklık, kadının gayri meşru cinsel etkinliğinin cezalandırılmasıdır.

Özbek'in bir diğer eleştiri noktası, Engels'in adı geçen eserine dayanmaktadır. Engels'in analizlerinden yola çıkarak yine kadının değişim değeriyle namusun ilgisi konusunda şunları dile getirmektedir:

“Engels hayvancılık, madenlerin işlenmesi, dokumacılık ve sonunda tarımın başlamasıyla yaşanan değişime dikkat çekiyor. Bu değişimle eskiden elde edilmeleri kolay olan kadınlar, artık bir değişim değeri kazanıyor ve satın alınır bir hale geliyor.”¹³⁵

Bu noktada Engels'in de düşüncelerinden yola çıkarak ataerkil topluma geçişin ve böylece kadın bedeninin değişen değerinin açıklanması da önemlidir. Burada kadının değeri, ailenin kurulma biçimine göre değişiklik göstermektedir. Anaerkil toplum zamanında kadının öncelikle bu çalışma boyunca bahsedilen anlamda bir değer taşıdığı düşünülmemektedir. Bu sebeple ataerkil topluma geçişle beraber toplum tarafından kadından istenen bağlılığın temeli de kökten bir değişime uğramaktadır. Bu konuda Engels şunları dile getirmektedir:

“Ailenin daha önceki biçimlerinde, erkekler hiçbir zaman kadın sıkıntısı çekmedikleri, tersine istediklerinden de çok kadına sahip oldukları halde ilk

¹³³ Sinan Özbek, *Pratik Felsefe Yazıları: Savaş, Namus Cinayeti, Ahlak, Ölüm, Asimilasyon, İktidar*, Notos Kitap Yayınevi, 2011, s. 34.

¹³⁴ Sinan Özbek, a.g.e., s. 35.

¹³⁵ Sinan Özbek, a.g.e., s. 35.

karı-koca evliliğinin* kurulması aşamasında, kadınlar az bulunan ve aranan bir şey haline gelmişlerdir. Bundan ötürü, iki-başlı-evlenme* aşamasından itibaren kadınların kaçırılmaları ve satın alınmaları başlar.”¹³⁶

Bu değişim sürecinin sonunda kurulan ataerkil toplum yapısının temelinde bulunan kadının durumundaki değişiklik, değer ve anlam problemini yaratmıştır. Toplum yapısı değişmediği için de kadınların özellikle haklarıyla ilgili problemlerin az ya da çok, günümüzde çoğu toplumun ortak problemi olduğu belirtilmelidir. Engels’e göre, ataerkil topluma farklı evlenme biçimleriyle ve farklı aile tipleriyle girilmeye başlandığından daha önceki “klana ait anaerkil yapı tüm toplumların temeli”dir.¹³⁷

Burada anlatılan geçiş, Özbek tarafından tek eşliliğe geçişin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Ona göre, “bu noktada kadının bağımlı olması gerekmektedir. Bu, çocukların babalığını kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sağlama bağlamak içindir ve artık, kadın erkeğin insafına bırakılmıştır”.¹³⁸ Burada geçen “çocukların babalığını kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sağlama almak” ifadesi, hem Engels hem de Özbek tarafından giderek artan ve düzenlenmesi gereken özel mülkiyet olgusuna bağlanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi klan topluluklarına ait sürülerin büyümesi, tarımın ve madenciliğin gelişmesi, klanı giderek başında tek bir aile reisinin bulunduğu geniş ailelere, oradan da karı-koca evliliği ile birlikte erkeğin tek karısı, çocukları ve köleleri üzerinde söz sahibi olduğu aile biçimine taşımıştır. Bu sebeple Engels, bu türde kurulan ilk aile biçimi olan Romalı aile biçimini şöyle özetler: “Belirli sayıdaki kimselerin, aile başkanın kabaca otoritesi altında bir aile kurarak örgütlenmesidir.(...) Bütün örgütlenmenin amacı sınırları belli bir alan üzerinde, sürülerin korunmasıdır”¹³⁹. Bu biçim mirasın ve soyun baba tarafından belirlenmesini sağlayarak ataerkil hukuka geçişi sağlamıştır. Çünkü giderek sahip olmaya dayanan özel mülk kavramının ortaya çıkması, bu mülklerin ele geçirilmesinin ve idaresinin dışarıda erkek tarafından sağlanması, mirasın bırakılacağı çocukların kime ait olduğunu bilme sorununu doğurmuştur. Bu durumun da en başından beri kadının cinselliğinin ve çok-

¹³⁶ Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 2010, s. 57.

*Karı-Koca Evliliği: Grup halinde evliliğin karşısı. Bu evlilik türünde kadın yalnızca bir erkeğe aittir.

*İki- Başlı-Aile: Evlilik her iki tarafça da kolaylıkla bozulabilir. Sadakatsizlik, büyük bir çoğunlukla, yalnızca erkeklerin hakkı olarak kalır; ama grup halinde evlilikte olduğu gibi, çocuklar yalnızca anaya aittirler.

¹³⁷ Friedrich Engels, a.g.e., s. 52.

¹³⁸ Sinan Özbek, a.g.e., s. 37.

¹³⁹ Friedrich Engels, a.g.e., s. 69.

eşliliğinin kontrol altına alınarak sağlanabilecek olması, kadın bedeni üzerindeki erkek egemen kontrolün temelini oluşturmaktadır. Burada belirtilen durumun sonucunda Özbek, ataerkil ailedeki kontrol biçimini, “bu ailede evlilik bağı, kural olarak erkek sonlandırabilir. Sadakatsizlik hakkı hiç değilse töre tarafından sadece erkeğe verilmiştir. Ancak evli kadın eski cinsel pratiğini anımsar ve bunu yeniden yaşamak isterse önceki dönemlerde olduğundan daha şiddetli bir şekilde cezalandırılır”¹⁴⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Çünkü bu biçimde kontrol, tamamen erkeğe geçmiştir ve Engels’in de belirttiği gibi bu tür ailede “adam kadını öldürürse hakkını kullanmaktan başka bir şey yapmış olmaz.”¹⁴¹

Ataerkil aile yapısının günümüze kadar geldiği ve varlık nedenini burada anlatılanlar temelinde bulduğu düşünülecek olursa, ataerkil yapıya geçişle beraber aileye ve topluma dair oluşan kurumların ataerkil düşünce yapısıyla kurulduğu ve bu sebepten kadını her zaman ikinci plana attığı, görmezden geldiği anlaşılmaktadır. Farklı toplumlarda kadına davranış biçimleri arasında derece farklarının bulunduğu da belirtilmelidir. Bunun bir sebebini de Engels şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Kadın soy-zincirinin ve ondan çıkan miras ilişkilerinin bu tekeli tanımasını, Bachofen ‘analık hukuku’ terimiyle belirtiyor; (...) ama bu uygun bir terim değildir, çünkü toplumun bu aşamasında, sözcüğün hukuksal anlamında ‘hukuk’ henüz söz konusu edilemez.”¹⁴²

Böylece günümüze kadar gelen her türlü sistem baba soylu aile yapısına dayanarak kurulmuş ve sözcüğün modern-hukuksal anlamıyla da hukukun ataerkil bir yapısı olmuştur. Bu bakımdan namus cinayetleri söz konusu olduğunda çözümü hukuktan beklemenin bir işe yaramayacağı söylenebilir. Fakat yine de Türkiye’de özellikle kadınları temsil eden sivil toplum kuruluşlarının yasalar konusundaki mücadelesinin de görmezden gelinmemesi gerekir. Burada belirtilmesi gereken şey, hukukun dışında da çeşitli mücadele alanlarına kapı açmanın olanaklı olabileceğidir. Bunun en büyük nedeni, kadının en nihayetinde kendi verdiği kararlar yaşamış olduğu cinselliğin, onun bir hakkı olduğu düşüncesinin hukuk sistemi tarafından savunulamıyor olduğu gerçeğidir. Desteklenmesi gereken kadının seçim olgusu her defasında başka açılardan sekteye uğratılmaktadır. Yine burada bir erkek tarafından tecavüz edilen kadının,

¹⁴⁰ Sinan Özbek, a.g.e., s. 37.

¹⁴¹ Friedrich Engels, a.g.e., s. 77.

¹⁴² Friedrich Engels, a.g.e., s. 51.

tecavüz ettiği kişiyle evlendiğinde hukuk açısından bir sorun kalmaması da eleştirilmesi gereken ayrı bir noktadır. Bu sebeple Engels'in de dile getirdiği gibi esasında "analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi oldu. Evde bile yönetimi elinde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleşti ve erkeğin keyfi çocuk doğurma aleti haline geldi."¹⁴³

Kadının bu biçimde köleleşmesi fikrinin ardında yatan tarihsel açıklama sayesinde bugüne bakıldığında, toplumların farklı kesimlerinden farklı ataerkil yaptırımlar göze çarpmaktadır. Bu yaptırımlardan belki de en sert olan namus cinayetlerinin çok biçimli oluşum yapıları, durumun ne kadar karmaşık boyutlara ulaşabildiğini gösterebilir niteliktedir. Kadın üzerindeki ataerkil yaptırımlar, baskı ve zor kullanmaktan ziyade kontrol altına alıp disipline ederek gerçekleşmektedir. Burada görülmesi gereken nokta, özel mülkiyet kavramının bir cinse yardım ederken diğer cinsi açıkta bıraktığıdır. Bu bakımdan Engels bu durumu görmek istemeyen 18. yüzyıl düşüncesini eleştirmekte ve bu konuda şunları dile getirmektedir:

"Kadının toplum yaşamının başlangıcında, erkeğin kölesi olduğu yolundaki fikir, bize aydınlıklar yüzyılından kalan en saçma fikirlerden biridir. Kadın (bu aşamada) yalnızca özgür değildir, ayrıca çok değer verilen bir duruma da sahiptir."¹⁴⁴

Bu sebeple de sorun toplum yaşamının başlangıcında değil, günümüze kadar gelen süreçte aranmalıdır. Bu süreç içerisinde kadının iffeti gittikçe problematik bir hal almaya başlamıştır ve bu konuda her toplumda yine farklı uygulamalar tarih boyunca kadınlara yönelik olarak devam etmiştir. Bu sebeple Engels, karı-koca evliliğine geçilmesiyle beraber, kadının aynı zamanda cinsel açıdan kontrol edilmesi hakkının kadının kocası tarafından babasından satın alındığını belirtmektedir. "Kefaret parası"¹⁴⁵ olarak adlandırılan bu durum, kadının eski cinsel pratiğinde kefarete kendini vermesi gerektiği durumlardan evrilerek Engels'in belirtmiş olduğu gibi "kadının iffet hakkını satın almasını sağlayan kefarete, aslında onun kendini erkeklerin eski ortaklığından kurtarıp yalnızca bir erkeğe vermesini sağlayan kefaretin mistik anlatımından başka bir şey değildir."¹⁴⁶ Bu sebeplerle "başlık parası" adı verilen

¹⁴³ Friedrich Engels, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁴ Friedrich Engels, a.g.e., s. 59.

¹⁴⁵ Friedrich Engels, a.g.e., s. 62.

¹⁴⁶ Friedrich Engels, a.g.e., s. 62.

durumun ortaya çıkış nedeni de tarihsel anlamda açıklığa kavuşmaktadır. Bu durumun temeli anaerkil toplumdaki kadının cinsel etkinliğinden sıyrılması adına ataerkil topluma ilk geçişlerle beraber kadının eski cinsel etkinliğinden feragat etmesinin bir karşılığı olması gerektiğine dayanmaktadır. Bu sebeple de kadının karı-koca evliliğiyle beraber cinsel etkinliğinin kontrolü babadan kocaya devredilmektedir. Günümüzde modern toplumlar açısından kefarete parası gibi bir uygulamanın kalmadığı düşünülse de kadının cinsellik kontrolünün evlilikle beraber kocaya devredildiği gerçeği de yadsınmamalıdır.

Özel mülkiyete geçişin aşamalı olduğunu dile getiren Engels, Romalı ataerkil ailenin Karl Marx açısından nasıl tanımlandığının ve kendi dönemiyle bağlantısının nasıl kurulduğunun bir örneğini vermektedir. Bu konuyu Marx şu şekilde dile getirmiştir:

“Daha başlangıçta tarımsal hizmetlerle ilgili olduğuna göre, yalnızca köleliği (servitus) değil, topraktırakbentliği (servage) kapsar. Sonraları toplum ve devlet içinde geniş ölçüde gelişen bütün çelişkiler, minyatür halinde, modern ailenin içinde vardır.”¹⁴⁷

Engels tek-eşli olmayı “erkek için değil, kadın için tek-eşli olmak”¹⁴⁸ olarak değerlendirmektedir. Fakat burada Engels açısından önemli görünen nokta, tek-eşlilik sayesinde sağlanan iktisadi yapılanma biçimidir. Çünkü ona göre özel mülkiyetin aynı zamanda kolektif mülkiyeti yenmesinin en önemli sebeplerinden biri de tek-eşlilik yoluyla kurulan ataerkil aile biçimidir. Bu noktaya namus cinayetleri açısından bakıldığında, tek-eşlilik modern burjuva toplumlarının temelini oluştursa da burada iktisadi bağlarından kopmuş, kadın bedeni üzerine endeksli, daha önce de belirtildiği gibi elden giden her şeyin bir temsilcisi gibi kalmış kadın bedeni anlayışı mevcuttur.

Namus cinayetleri namus algısının sonucunda rastlantıyla işlenen cinayetler olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü bu cinayetlerin her çağda kendine özgü bir kurulma biçimi vardır. Bu sebeple özellikle kadın bedenine dair ahlaki, siyasi ve iktisadi bir dizi durumun ardı ardına sıralanmasıyla oluştukları düşünülmektedir. Örneğin Asur toplumunda işlenen bir namus cinayeti ile şimdi, modern burjuva toplumlarında işlenen bir namus cinayeti oluşum biçimleri bakımından farklılıklar göstermektedir. İlk durumda Engels’in açıklamalarından yola çıkarak, kadın bedeninin iktisadileştirilmesi

¹⁴⁷ Friedrich Engels, a.g.e., s. 69–70.

¹⁴⁸ Friedrich Engels, a.g.e., s. 75.

sonucu, cinayetin siyasi ve iktisadi bir yapısının olduğu, ikinci durumda ise Foucault'nun kendilik kaygısı etiği adını verdiği özneliliğin siyasi bakımdan ağırlık kazanarak cinayete sebep olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle Engels'in şu sözlerine başvurmak durumun daha iyi anlaşılması için gerekli görülmektedir:

“Bir toplumsal çalışma, bir dizi toplumsal olgu, insanların bilinçli denetiminden ne kadar kurtulur ve onları ne kadar aşarsa o kadar rastlantıya bağıymış gibi görünür ve bu olguların kendilerine özgü içsel yasaları, bu rastlantı içinde kendilerini o kadar doğal bir zorunluluk gibi kabul ettirirler.”¹⁴⁹

Her iki tip cinayetin ortak temelini ise ataerkil düşünce sistemi olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Fakat burada Engels'in de belirttiği gibi her iki farklı ataerkil yapının da kendilerine özgü içsel yasaları bulunmaktadır ve bu nedenle hiçbir zaman rastlantıyla meydana gelmemektedirler.

3.1.2. Namus Adına Şiddet Dosyası ¹⁵⁰

Namus Adına Şiddet Dosyası isimli uluslararası toplantıdaki konuşma ve bildiriler, pek çok çevrede namus cinayetleri açısından son on yıldaki en kapsamlı çalışma olarak değerlendirilmektedir. Öncelikle bu çalışmanın İsveç'le yapılan ortak bir çalışma olmasının nedeni, 2001 yılında Fadime Şahindal'ın babası tarafından İsveç'te namus bahanesiyle öldürülmesidir. Bu çalışma boyunca “ataerkillik” ve “ataerkil şiddet” gibi kavramlar, farklı kuramsal çerçevelerde tartışılarak sorunun kaynağına inmeye çalışılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda ataerkilliğin namus kavrayışı üzerindeki etkisini de tartışması sebebiyle oldukça önemli bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. Çalışma boyunca ataerkil sistemden genel olarak anlaşılanın şu olduğu belirtilmektedir:

“Bu konuya daha geniş bir açıdan bakıldığı zaman ataerkilliğin, psikolojik ve kişisel bir problemden ziyade sosyal ve tarihsel bir kurum olduğu görülecektir. Ataerkillik eril toplumsal cinsiyetin egemenlik uygulama sistemi ve rejimidir. İktidarın tatbiki çok önemlidir; çünkü eğer cinsiyet ilişkileri eşitlik temeline dayanmıyorsa hiyerarşik ve çatışmalı ise kadınlar, egemenliğe direnirler ve bu direnç, ataerkilliğin korunması adına kontrol altına alınmalıdır.”¹⁵¹

¹⁴⁹ Friedrich Engels, a.g.e., s. 204.

¹⁵⁰ Namus Adına Şiddet, Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar., Der: Shahrzad Mojab, Nahla Abdo, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

¹⁵¹ A.g.e., s. 3.

Ataerkil sistemden anlaşılan durum konusunda burada eklenmek istenen bir nokta da “iktidarın tatbiki” konusundadır. Daha önce de belirtildiği gibi iktidar ilişkilerinin Foucault tarafından belirtilen yönlendirme işlevi, en önemlisidir. Bu sebeple yönlendirmenin hem bireysel hem toplumsal açıdan ayrı ayrı uygulanabildiğinin belirtilmesi, bu noktada ataerkilliğin aynı zamanda Foucault’nun kullandığı anlamda öznel bir ahlak problemi olduğunu da düşündürmektedir. Böylece bu tarihsel ve sosyal kurumun, kişisel özellikleri de bir biçimde her zaman yönlendirdiği ve kendine göre kurduğu belirtilmelidir. Toplumsal açıdan bakıldığında ise ataerkil iktidar ilişkilerinin “dil, hukuk, din, eğitim, aile, popüler kültür ve medya”¹⁵² gibi çeşitli kurumlar tarafından yönlendirme işlevini gerçekleştirdiği de konunun diğer bir önemli boyutu olarak değerlendirilmektedir.

Burada adı geçen kurumlar namus cinayetleriyle ilgili söylemleri yeniden ürettikleri için ilgililerin bu cinayetlerle mücadelesini kısıtlayan durumların ortaya çıktığından bahseden Shahrzad Mojab, namus adına uygulanan şiddetle mücadelenin bu bakımlardan çok yönlü olması gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple “ataerkil cinsiyet ilişkileri rejiminin kaldırılıp bunun yerine henüz var olmayan yeni bir rejimin getirilmesi”¹⁵³ gerektiğini önermektedir.

Mojab kadına yönelik şiddeti, erkek ve kadın arasında eşitliğe dayanmayan tarihsel olarak kurulmuş güç ilişkileri olarak tanımlarken, erkeğin bu eşitsizlikten cesaret aldığını belirtmektedir. Fakat Engels açısından bakıldığında tarihsel anlamda sorun bir cesaret meselesi değil, aileyi kuran soy zincirinin değişime uğraması olarak değerlendirilebilir. Bu duruma günümüzde bakıldığında ise bir cesaret meselesine dönüştüğü söylenebilir. Çünkü artık, özellikle Türkiye’deki tarihi açısından bakıldığında feminizm sayesinde de kadınlar, kendi üzerlerindeki hegemonyanın her geçen gün daha çok farkına varmakta ve bu durumu eleştirmektedirler.

Mojab benzer bir durum olarak hukukun Batı ülkelerinde ataerkil yapıyı giderek alt etmeye başladığından bahsetmektedir ve bu konuda hukuk dışında kalan alanların da düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat Türkiye açısından bakıldığında, hukukun ataerkillik üzerindeki denetimsizliği körüklediği vurgulanmalıdır. Hukukun

¹⁵² A.g.e., s. 3.

¹⁵³ Shahrzad Mojab, ‘Namusun’ Tikelliği ve ‘Öldürmenin’ Evrenselliği: Erken Uyarı Sinyallerinden Feminist Pedagojiye, *Namus Adına Şiddet’in İçinde*, s. 25.

ataerkilliği üretmeye yardımcı olduğu iddiası bu çalışma boyunca da savunulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple Mojab, Mart 2003 tarihli “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı Taslak Raporu”ndaki vurguya dikkat çekmektedir: “Mahkeme sistemi ve hâkimlerin kalitesi yükseltilmelidir ve vatandaşlara hizmete etmeyi amaçlayan yeni bir hukuki kültür yaratılmalıdır.”¹⁵⁴

Mojab aynı zamanda bu kültürün yaratılabilmesi için öncelikle “bir değer olarak ‘yaşam hakkının’ eğitim, sanat, medya, edebiyat ve popüler kültür dâhilinde yücelmesinin”¹⁵⁵ önünün açılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sebeple aynı zamanda, hukuk dilinin gelişmesi açısından “yurttaşlık eğitime”¹⁵⁶ öncelik verilmesi gerektiğini de belirtir. Bu yerinde bir öneri olarak değerlendirilmektedir. Çeşitli devlet kurumları tarafından dayatılan toplumsal cinsiyet eşitliği (*gender mainstreaming*) politikasının uygulanmasından önce, yurttaşlık bilincinin gelişmesi yerinde bir tercih olacaktır.

Nükhet Sirman, probleme daha geniş bir açıdan bakmakta ve namus cinayeti olgusunu genelleştirip namus suçu olarak görmeyi önermektedir; bu tarz suçların sömürge-sonrası toplumlarda daha yaygın olduğunu dile getirmektedir. Sirman namus suçlarının ait olduğu toplumsal değer sisteminin analizini bu bakış açısından yapar ve analizinin başında topluma ve sisteme ilişkin olarak şunları dile getirir:

“Namus yasasının kurallarına göre yaşamlarını sürdüren insanlar, bekâretin ve cinsiyet yüklü değerlerin korunması için bu tür şiddetin gerekli olduğunu düşünürler. Bu toplumlardaki egemen siyasi gruplar ise bu suçları, eğitim ve modernleşme yoluyla bertaraf edilecek olan geleneksel düzen kalıntıları olarak ele alırlar.”¹⁵⁷

Burada öncelikle sömürge-sonrası toplumla Sirman’ın anlatmak istediği nokta açıklığa kavuşturulmalıdır. Sirman’a göre “Türkiye resmi olarak hiçbir zaman sömürgeleştirilmemiş olmasına rağmen”¹⁵⁸ bu terim, sömürgeleşme çağından sonra ortaya çıkan küresel ilişkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Çünkü özellikle Batı toplumlarıyla ilişkisinde ne kadar geliştiğini anlayabilen ve küresel politikaları uygulamaya çalışan bir ülkenin namus kavrayışını nasıl ortaya koyduğunun

¹⁵⁴ Shahrzad Mojab, a.g.e., s. 27.

¹⁵⁵ Shahrzad Mojab, a.g.e., s. 28.

¹⁵⁶ Shahrzad Mojab, a.g.e., s. 28.

¹⁵⁷ Nükhet Sirman, Akrabalık, Siyaset ve Sevgi, Sömürge Sonrası Koşullarda Namus-Türkiye Örneği, Namus Adına Şiddet’in İçinde, s. 43.

¹⁵⁸ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 44.

belirlenmesi, özellikle cinayetlerin önüne geçilmesi adına gerekli görülmektedir. Bu durumda Türkiye'nin ataerkil sisteminin analizi, Sirman tarafından hem aile yapısıyla hem de devlet yapısıyla ilgisinde değerlendirilmektedir.

TCK'nın bir eleştirisini yapan Sirman, bu çalışma boyunca da savunulan hukukun tahrik indirimleri konusunda içine düştüğü durum hakkında, “diğer bir deyişle bu kanun, ailesinin şerefini lekelediğinden şüphelenilen kadın kurbanın, katili haksız bir şekilde tahrik ettiğini öngörüyor.(...) Tüm bunlar devlet kurumlarının, namus kavramına ilişkin mevcut toplumsal normları paylaşmakla kalmadıklarını aynı zamanda Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı, modern ataerkil rejim çerçevesinde bu normları yeniden üreten kritik birimler olduklarını gösteriyor”¹⁵⁹ diyerek asıl problemin bu durumun temeline inmek olduğunu belirtmektedir. Sirman’a göre bu durumun kaynağı, antropolojide kullanılan “akrabalığa dayalı toplum”¹⁶⁰ terimidir. Çünkü burada belirtilmesi gereken, namusun sıklıkla akrabalığa dayalı toplumlarda ahlaki bir problem haline geldiğidir.

Buradaki problem Türkiye’deki toplum yapısının akrabalık ilişkilerine dayanıp dayanmaması değildir. Çünkü Sirman’ın da belirttiği gibi aslında Türkiye’deki toplumun yapısı akrabalık ilişkilerine dayanmaz; fakat daha önemli görünen sorun, “Türkiye’de yalnızca kan ya da evlilik bağları ile bağlı bulunan kişiler için değil, tamamen yabancı kişiler için de akrabalık terimlerinin yaygın şekilde”¹⁶¹ kullanılmasıdır. Bu eleştiri noktasında, Engels’in akrabalık ve akrabalık terimlerinin ürettiği hiyerarşi konusunda söylediklerine de yer verilmelidir. Öncelikle Engels’in ilksel topluluklardaki akrabalık ilişkilerine baktığı belirtilmelidir; fakat akrabalık terimleri konusunda söyledikleri Sirman’ın anlattıklarını destekler niteliktedir:

“Ve bunlar yalnızca anlamdan yoksun adlar olmamakla kalmayan kandaş akrabalığın yakınlık ve uzaklığını, eşitlik ve eşitsizliğini gösteren ve bir tek birey için yüzlerce farklı akrabalık ilişkisini dile getirmeye yetenekli yetkin bir akrabalık sistemine temel hizmeti gören deyimlerdir.”¹⁶²

Dolayısıyla akrabalık terimlerinin sahip olduğu bu hiyerarşik düzenin yalnızca ailede değil, toplum içinde de kullanılması ailedeki mevcut hiyerarşik yapıyı toplumun

¹⁵⁹ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 47.

¹⁶⁰ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 47.

¹⁶¹ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 48.

¹⁶² Friedrich Engels, a.g.e., s. 37.

geneline yayarak bu hiyerarşinin toplumsal ilişkiler tarafından tekrar üretilmesini sağladığından Sirman'a göre de namus algısını sürekli olarak yeniden üretmektedir.

Tarihsel açıdan bakıldığında Sirman, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki hane halkı biçiminden başlayarak aile kavramının günümüze kadar gelen sürecini değerlendirmektedir. Bunun sebebi genel olarak hane temelinde örgütlenen aile yapısının belirleyiciliğidir. Osmanlı zamanında toplulukların, özellikle de saray çevresindekilerin örgütlenme biçimi, aralarındaki güç ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır. Soy zincirinin üremeye dayalı olması nedeniyle erkeğin hane reisi olarak kabul edilip kadınların, çocukların ve hane için çalışanların kimliklerinin aile reisine bağlılıklarıyla temellendirilme esasına dayanan Osmanlı toplumunda Sirman, en büyük hane olan saraydan başlayarak toplumun geneline yayılan aile örgütlenmesinin temeline namus anlayışını yerleştirmektedir. Çünkü aynı zamanda hane içindeki bireylerin ve özellikle kadınların cinsellikleri de bu aile reislerinin kontrolü altında tutulmaktadır.

Sirman'a göre modern ailenin temel birleştiricisi ise ulus-devlet anlayışıyla beraber ortaya çıkan “sevgi bağı” kavramına dayanmaktadır. Çünkü kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu “karı-koca ilişkisine dayalı aile, kendini bu devlet içindeki diğer birimlere bağlayan ve artık gereksiz hale gelmiş bütün ilişki ve bağımlılıklarından koparmış ve bu şekilde oluşturulmuştur.”¹⁶³

Bu tür ailede cinselliğin kontrolü, her ne kadar bireyin kendine aitmiş gibi görünse de zina 1996 yılına kadar Türk Medeni Kanunu'nda bir kamu suçu olarak geçmiştir. Aradaki çelişkiye dikkat çeken Sirman, yeni aile modeliyle tarihe gömülmesi planlanan namus mantığının, sevgi ve modern hukuk söylemleriyle aşılamadığını belirtmektedir. Çünkü aynı zamanda bu iki söylem türü, yeni iktidar ilişkileri üretmiştir ve bu ilişkiler nedeniyle özellikle modernist söylem “akrabalığın, hane halkının, toplumsal cinsiyet ve siyaset düzeneğinin hâlihazırda birbirine nasıl eklemlendiğini görememektedir.”¹⁶⁴

Bu bakımdan Sirman, büyük oranda Foucault'nun etkisiyle bu tarz iktidar ilişkileri içinde kadının önelliğinin “sevgiden ziyade cinsellik”¹⁶⁵ temelinde düşünülmesini

¹⁶³ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 53.

¹⁶⁴ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 55.

¹⁶⁵ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 55.

eleştirmektedir. Haklı bir eleştiri olarak görülebilecek bu değerlendirme sayesinde, modern sevgi kavramının kadının üzerinde yarattığı iktidar ilişkilerinin de onun cinselliğini ve dolayısıyla yine bedenini kontrol ettiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Fakat diğer yandan burada belirtilmesi gereken temel nokta, cinselliğin Foucault tarafından bir dispoitif olarak görülmesi sebebiyle ahlaki öznenin hiçbir zaman onun cinselliğinden ayrı tutulamayacağıdır.

Varlığını bu şekilde meşrulaştıran akrabalık terimlerine dayalı toplumsal ilişkilerin ve modern karı-koca ilişkisinin, sömürge-sonrası toplum koşullarında namusa dair söylemlerin, kadın bedeni üzerindeki kontrolü çağına uyum sağlayarak devam ettirdiği açıklığa kavuşmaktadır. Sirman'a göre, Türkiye'de bunu sağlayan koşullar, kadının ulus devlete ve aileye sevgiyle bağlanmasını sağlayan iktidar ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle bu koşullara bağlı sevgi söylemleri birer iktidar ilişkisi rolü oynayarak namus kavrayışına eklemlenmiştir. Bu sebeple kadın-namus ilişkisi çerçevesinde, kadının cinselliğini kontrol altına almak için öncelikle sevgisini kontrol altına alan bir mekanizmanın varlığına dikkat çekilmektedir.

Buradan hareketle tekrar akrabalık ilişkilerini sorgulayan Sirman açısından günlük yaşam, akrabalık ilişkilerinin ve terimlerinin dayattığı pek çok görünmez bağlantı ile kurulmaktadır ve bu sebeple Sirman, genel olarak akrabalık kavramının oluşturduğu bu toplumsal ilişkileri sağlayan yapıya “akrabalık yasaları”¹⁶⁶ adını vermektedir. Bu yasalar, genel olarak kadın açısından dişi özneyi kendi buyrukları altında kurmaktadır. Böylece kadının toplum içindeki yeri, ailesinin, akrabalarının içindeki yerine göre belirlenmektedir ve Sirman'a göre ne 1926 yılındaki Türk Medeni Kanunu ne de şimdiki yasalar kadınlık durumu açısından oluşan bu yarılmayı görebilmiştir. Bu durumun en büyük sebeplerinden birini de devlet yasalarının cinsiyete dayalı ayrımları nedeniyle kadını her zaman aile içindeki haklarına ve ahlakına göre değerlendirmesi olmuştur. Bu sebeple de Sirman'a göre “akrabalık yasası ile devlet yasası arasındaki boşluğu dolduracak herhangi bir mekanizma olmadığı için Türkiye'de dişi öznellik modern ile geleneksel arasında ikiye bölünmüştür.”¹⁶⁷ Böylece namus bir kere daha kadına dair her türlü ahlaki değerlendirme altında işleyen temel bir kod haline gelmektedir.

¹⁶⁶ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 60.

¹⁶⁷ Nükhet Sirman, a.g.e., s. 60.

Daha önce de belirtildiği gibi namus cinayetleri aynı zamanda özel mülkiyet kültürünün ve ataerkilliğin bir yansımasıdır ve bu durumu belirten düşünürlerden biri de Nahla Abdo'dur. İçinde bulunulan sistemin ayrılmaz bir parçası olan ataerkil şiddete bağlanan namus cinayetleri, Abdo tarafından "tüm kültürlerle, sınırlarla, sınıflarla, ırklarla ve milliyetlerle çaprazlama kesişen bir fenomen"¹⁶⁸ olarak tanımlanmaktadır. Cinayetlerin bu şekilde tanımlanmasının temelinde, aslında namus nosyonunun belirtildiği gibi her türlü siyasi, sosyal ve kültürel fenomenle kesişen bir yapı göstermesine bağlanabilir. Aynı zamanda tarih içinde bu namusa ilişkin olarak farklı kültürde farklı şiddet biçimlerinin uygulanmasının sebebinin bu olduğu da belirtilmelidir.

Abdo'nun namus cinayetleri konusundaki düşüncelerinin temelini, bu cinayetlerin içindeki "dinsel-kültürel olanın siyasi-kültürel olana kıyasla çok daha kısmi bir rol oynadığı" yollu çıkarımı oluşturmaktadır. Bu sebeple namus cinayetlerinin günümüzde daha görünür hale gelmesinin sebebinin de kamusal alanın gittikçe genişlemesine bağlamaktadır. Fakat bu noktada kamusal alanı gittikçe genişleyen devletlerden anlaşılan bu tür devletlerin ne modern kapitalist devletler olması ne de üçüncü dünya ülkeleri arasında sayılmalarıdır. Bu sebeple "bu devlet biçimlerinde, özel olan ve kamusal olan daha karmaşık ve çetrefil bir forma bürünmüştür."¹⁶⁹ Abdo namus cinayetlerini her ne kadar İsrail'in yaklaşımları açısından değerlendirse de onun bu devlet tanımının Türkiye için de geçerli olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple burada Abdo'nun namus cinayetleri hakkındaki düşünceleri, bu tür bir ortaklık çerçevesinde değerlendirilmektedir. Abdo'nun namus cinayetleri konusunda belirlediği temel ortaklıklar ise "ırkçılığın ve militarizasyonun genel olarak şiddetin ve özel olarak da cinsiyet temelli cinayetlerin artmasında oynadıkları rol ile 'bizler/ötekiler, biz/onlar' arasındaki ayrımdır."¹⁷⁰

Türkiye'de 80'lerin başından beri artan terör olayları ve bunun karşısına çıkarılmaya çalışılan militer devlet vurgusu sayesinde ataerkilliğin artan dozunun, tıpkı Abdo'nun

¹⁶⁸ Nahla Abdo, *Namus Cinayetleri, Ataerkillik ve Devlet: İsrail'de Kadın, Namus Adına Şiddet'in İçinde*, s. 64.

¹⁶⁹ Nahla Abdo, a.g.e., s. 66.

¹⁷⁰ Nahla Abdo, a.g.e., s. 69.

İsrail devleti konusunda da belirttiği gibi, “kadınları, aralarında cinayetin de yer aldığı çeşitli şiddet biçimlerine maruz bırakmanın bir yolunu bulduğu bir gerçektir.”¹⁷¹

Abdo tarafından belirtilen bir diğer önemli nokta da genel olarak devlete ait meşru söylemler ve devletin siyasi gücü aracılığıyla namus cinayetlerinin “öteki kültüre aitmiş” gibi gösterilmesidir. Çünkü devletler ellerindeki bu gücü, “belli bazı kimlikleri öne çıkarmada veya bastırmada kullanırlar.”¹⁷² Abdo, bu soruna yaklaşım biçimi olarak belirlediği tarihsel düşünme yöntemi konusunda ise şunları dile getirmektedir:

“Bence tarihsel bağlama dikkat çekmek, eleştirel ve analitik düşüncenin ve yazının gelişiminde çok önemli bir rol oynar. Tarihsellik yalnızca kadına yönelik cinsel suçlar hakkındaki devlet politikalarını anlamamıza yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda cinsiyet, cinsellik, etnisite/milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki bağıntıları görebilmemizi de sağlar.”¹⁷³

Abdo’nun İsrail’deki namus cinayetlerinin Filistin kökenli vatandaşlara ait olduğunu göstermek için devlet politikalarını eleştirisi, günümüz Türkiye’inde namus cinayetleri konusunda uygulanan politikalar için de geçerlidir. Bu konuda Abdo’dan yapılacak olan alıntı, sadece isimler değiştirilerek okunduğunda sonuç ortaya çıkacaktır:

“Ancak devlet, ailenin namusu ile ilgili meseleleri doğrudan kontrolü altına almaya çalışmamıştır. Bunun yerine Arap ‘kültürü’, ‘geleneği’ ve ‘ailesi’ ile ilgili olduğu inanılan meselelerin devam etmesine izin vermiş ve bunlar ‘öteki aile’yi tanımlayan kültürel işaretler olarak tanımlanmıştır.”¹⁷⁴

Bu konu daha ayrıntılı tartışılacak olmakla birlikte namus cinayetlerine uzun süre ilgisiz kalınmış olmasının sebebi, tıpkı İsrail’deki gibi Türkiye’de de ötekine ait olarak görülmesidir.

Abdo aynı zamanda şiddeti siyasi olarak tanımlamakta ve genel olarak şiddetle özel olarak da cinsel şiddetle mücadele etmenin ancak şiddetin tam bir siyasi tanımlaması yoluyla gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Buna göre, “şiddet; sömürgecilik, ırkçılık, ataerkillik, Batı’nın kültürel egemenliği ve ABD’nin tek kutuplu dünyanın ekonomik, askeri ve politik süper gücü olarak ortaya çıkışı gibi güçleri oluşturdukları küresel bağlam dâhilinde anlaşılmalı, kuramsallaştırılmalıdır.”¹⁷⁵ Ancak böyle bir

¹⁷¹ Nahla Abdo, a.g.e., s. 70.

¹⁷² Nahla Abdo, a.g.e., s. 76.

¹⁷³ Nahla Abdo, a.g.e., s. 76.

¹⁷⁴ Nahla Abdo, a.g.e., s. 80.

¹⁷⁵ Nahla Abdo, a.g.e., s. 88.

kuramsallaşmayla şiddet ve namus bahanesiyle uygulanan cinsel şiddete bakıldığında, ortaya bambaşka bir boyut çıkmakta ve asıl sorunun nereden kaynaklandığı görülebilmektedir. Burada paylaşılan bakış açılarının dikkate alınmaması ise namus cinayetlerinin eğitimle, kalkınmayla ve modern burjuva düzenine ayak uydurmayla engellenebileceği varsayımına yol açmaktadır. Abdo bu türden bakış açılarının engellenmesi gerektiğini belirterek bunları “köktenci hareketler”¹⁷⁶ olarak tanımlamaktadır. Çünkü belirtileceği gibi kültürel göreceliğe ve ırkçılığa yol açan temel düşünce sisteminin bu bakış açıları altında gizlendiği düşünülmektedir.

Bu bakımdan yukarıda bahsedilen devlet politikalarının çok uzun zamandan beri, Kürt vatandaşların kendi üzerlerine iyice kapanmalarına sebep olduğu ve siyasi hükümetler tarafından zamanı geldiğinde bu kapanmanın oy için kullanılabildiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu ortamda Kürt kültürüne karşı artan ırkçı söylemler, daha önce de belirtildiği gibi namus cinayetlerinin asıl sebeplerini gizleyerek “töre cinayeti” olarak konumlandırılmalarına sebep olmuştur.

3.2. NAMUS CİNAYETLERİ: GELENEK VE MODERNLİK ETKİSİ

Dicle Koğacıoğlu, namus cinayetleri üzerindeki gelenek söylemlerinin modernlikle ilgisini, namus cinayetleri üzerinde hangi iktidar ilişkilerini işlettiğini Türkiye siyasi tarihini temel alıp tanımlayarak, görünmeyen bu ilişkileri görünür kılmaktadır. Namus cinayetleri üzerindeki temel düşünceleri Sirman’la benzerlik taşımakla birlikte özellikle gelenek ve modernlik konusunda dile getirdikleri, sorunun Türkiye’deki kaynağına tam olarak işaret etmektedir.

İlk olarak namus kavramıyla başlayan Koğacıoğlu, Türkiye’deki kadının kendini namus söylemi aracılığıyla nasıl disipline ettiğini şu şekilde dile getirmektedir:

“Aramızdaki bütün farklılıklar ve eşitsizliklere rağmen hepimizin nasıl oturup kalkacağımızdan nerelere gideceğimize, kentin hangi bölgelerini, hangi ulaşım araçlarını seçeceğimize, ne zaman sevişeceğimize kadar vücudumuzla ve hayatımızla ilgili birçok tercihimizde namus rol oynuyor. Türkiye’de kadın bedenlerinin namus üzerinden disipline edildiği ve

¹⁷⁶ Nahla Abdo, a.g.e., s. 93.

kadınların kendi kendilerini bu kurgu üzerinden disipline ettikleri bir toplumsal düzende yaşıyoruz.”¹⁷⁷

Burada bu mekanizmanın işleyişi bir biçimde Koğacıoğlu’na göre görünmez kalmaktadır. Çünkü namus cinayetleri söz konusu olduğunda başvuru ilk noktanın, Türkiye’de “geleneğin pençesindeki kadınlar”¹⁷⁸ söylemi olduğunu dile getirmektedir. Bu söylem en temelde birkaç kategoriye birden işletmekte ve sorunun kaynağını görünmez kılmaktadır. Gelenek söylemleri Koğacıoğlu’na göre, gelenek kategorisinin peşin olarak kabul edilmesini sağlar ve bu nokta da sömürgeci iktidarların otoritelerini meşru kılma araçlarından biridir. Bu konuda Koğacıoğlu, geleneklerin tek başlarına bu kadar şiddete yol açabileceğine peşin peşin inanılmasını ve olaya bu şekilde yaklaşmayı arzular hale gelinmesini eleştirmektedir. Aynı zamanda töre kategorisini de değerlendirirken “töre terimi daha etnik tınlı bir kavram olsa da gelenekle aynı söylemsel dinamiklerden etkilendiğini düşünüyorum”¹⁷⁹ diyerek Türkiye’de her iki kategoriye de aynı şekilde yaklaşılabildiğini belirtmektedir.

Burada belirtilen söylemsel kategorilerin, hem sömürgeciliğin hem de ataerkilliğin sonuçlarıyla oluştuğunu dile getiren Koğacıoğlu’na göre, ataerkillik ve sömürgeciliğin birleştiği nokta günümüzde modern devletlerdir. Böylece daha önce bu çalışmada da belirtilen ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin ataerkillikte birleşiyor olduğu çıkarımına bir yenisi olarak sömürgeci devlet modeli Koğacıoğlu tarafından eklenmektedir.

Koğacıoğlu namus cinayetleri hakkında son yıllarda artan bilgi patlamasını eleştirirken hem üretilen bilginin niteliğinin hem de bilgiyi üreten öznenin eleştirisinin yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumun en önemli sebebini, “namus cinayetleri hakkında gelişen tüm bilgiler ‘orada’ yaşayan insanların duruşlarından, yaptıklarından, gündelik hayatlarından ayrı yekpare ve iç tutarlılığı olan bir gelenek olduğu varsayımı”¹⁸⁰ oluşturmaktadır. Namus cinayetlerinin bir araştırma nesnesi olarak görülmesi, hükümetlerin de konu üzerinde bilgi üretme isteğinin artmasına bağlanmaktadır. Geleneğin karakteristik özelliğinin değişime direnç göstermesi olarak

¹⁷⁷ Dicle Koğacıoğlu, *Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması: Namus Cinayetleri Örneği*, Cogito, Feminizm, sayı: 58, 2009, s. 351.

¹⁷⁸ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 351.

¹⁷⁹ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 352.

¹⁸⁰ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 353.

anlaşıldığını belirten Koğacıoğlu bu konuda, “öyle ki seneler, hatta yüzyıllar geçiyor, arada devletler yıkılıyor, devletler kuruluyor ve gelenek etkilenmiyor”¹⁸¹ demektedir.

Bu sebeple her çağda kurulan gelenek söylemlerinin farklılığının belirtilmesi önemlidir. Cumhuriyet devriminden başlayarak günümüzdeki neoliberal yapılanmalarla beraber değerlendirilen gelenek kategorisi geçmişte ve şimdi ne için ve nasıl kullanılmıştır? Koğacıoğlu bu soruyu, namus kodunu da içine alacak şekilde cevaplamaktadır ve böylece gelenek söyleminin namus kodunu nasıl işlettiği de açıklanmaktadır. Bu açıklamaları yaparken özellikle namus derken ailenin ve aile namusunun çağrıldığını belirtmektedir.

Burada cumhuriyet kurumlarının eleştirisiyle işe başlayan Koğacıoğlu, şunları dile getirmektedir:

“Gelenek söyleminin gözden sakladığı şeylerden belki de en önemlisi cumhuriyet kurumlarının ataerkil düzenin yeniden üretilmesinde oynadıkları merkezi rol.(...) Her şeyden önce namus merkezli ataerkil rejimin gerek yazılı kanunlarda gerekse bu kanunların uygulanışında kurumlaşmış olduğunu görüyoruz.”¹⁸²

Bu durumun en önemli göstergesi ceza yasasının 2004’teki değişikliğinden önce cinsel suçların, kamu ahlakına karşı işlenmiş suçlar olarak tanımlanmasıdır. Böylece Koğacıoğlu, kadın cinselliğinin aile ve toplum kontrolüne verilmesinin sağlandığını belirtmektedir.

Koğacıoğlu’nun da ifade ettiği gibi “ataerkilliğin ve namusun yeniden üretilmesinde yazılı kanunlar tek etken değildir.”¹⁸³ Diğer bir problem de yasa yapıcı ve uygulayıcıların, çeşitli güvenlik birimlerinin kadına karşı şiddet ve namus cinayetleri konusundaki duyarsızlıkları ve verdikleri mahkeme kararlarıdır. Koğacıoğlu bu durumu “kadınların bireysellikleri, gördükleri zararın hukuk kurumunca tanınması süreci, hukuk kurumunun tasavvur ettiği eşitlik pratikleri ile aile üzerinden kurulan kavramlar ve özellikle namus gerilim içinde”¹⁸⁴ biçiminde özetlemektedir. Bu durum da aynı zamanda aile kurumuyla beraber geleneğin ve namusun yeniden üretilme sürecine tarihsel açıdan bir bakışı gerektirmektedir. Koğacıoğlu’da Sirman gibi Osmanlı

¹⁸¹ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 354.

¹⁸² Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 360.

¹⁸³ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 361.

¹⁸⁴ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 361.

zamanındaki ailenin durumundan başlayarak cumhuriyet kurumlarıyla beraber ailenin dönüşümüne dikkat çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki aile biçimi hem Sirman hem de Koğacıoğlu tarafından başında evin en yaşlı erkeğinin bulunduğu, evdeki daha genç erkeklerin, kadınların, çocukların ve kölelerin bu en yaşlı erkeğin sözüne göre kendilerini konumladıkları bir aile biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan yeni rejimin, genç erkeklere kendi çekirdek ailelerini kurarak toplum içinde olma fırsatı sunduğu Koğacıoğlu tarafından belirtilmektedir. Bu iki tip ataerkillik, hem Sirman hem de Koğacıoğlu tarafından ayrılmaktadır. Fakat buradaki bir ayrıma daha dikkat çekmektedirler. Bu ayrım Türkiye'de her iki tip ataerkilliğin de beraber yaşadığı, ikinci tipe geçişin tam olarak gerçekleşmediğidir.

Cumhuriyet kurumları ve yeni aile yapısı içinde, kadın öznenin namusla ilgili olarak bireysel kontrolünü nasıl gerçekleştirdiğine gelince Koğacıoğlu, bu konuda şunları dile getirmektedir:

“Kadın kamusal alana çıkıyordu; ancak bu alana hiçbir şekilde cinselliğini getirmemesi, ayrıca bu alanda üstlendiği her rolü aile için ve aile üzerinden sembollerle taşıması gerekiyordu.(...) Cinselliğin ve kadınlığın sorgulanmadığı böyle bir ortamda namus, kamusal alana çıkan kadınların hayatlarında tam da içselleştirdikleri, aile üzerinden taşıdıkları, ‘aydın’ anlamlar yüklemeye çalıştıkları bir olgu olarak devam etti.”¹⁸⁵

Buna göre kadın erkek eşitliği iddiasıyla oluşturulan yeni cumhuriyet rejiminin, toplumun her kesiminden kadın olma durumunu ve kadın bedenini aile namusuna göre kurması ve toplumun tamamına yayılan aile ahlakının temel prensiplerinin getirdiği söylemler, kadının toplum içinde nasıl görünür olacağına karar veren en önemli mekanizmalardır. Bu duruma eklenen bir diğer süreç de daha önce belirtildiği gibi toplum içinde yaygın olarak kullanılan akrabalık ilişkilerinden yayılan akrabalık terimleridir. Bu konuda tekrar Engels'e dönülecek olursa hem toplumun hem de ailenin akrabalık terimleriyle belirlenen sistemi için Engels şunları dile getirmektedir:

“Aile hareketli ögedir, diyor Morgan, asla duraklama halinde değildir; toplum aşağı bir dereceden daha yüksek bir dereceye geliştiği ölçüde, aile de aşağı bir biçimden daha yukarı bir biçime geçer. Buna karşılık akrabalık sistemleri hareketsizdir; ailenin zaman boyunca sağladığı gelişmeleri,

¹⁸⁵ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 363.

akrabalık sistemleri ancak uzun aralıklarla sağlar ve ancak aile köklü bir dönüşüm gösterdiği zaman akrabalık sistemleri de köklü bir dönüşüme uğrar.”¹⁸⁶

Daha önce de belirtildiği gibi rejimin değişmesiyle birlikte aileden beklenen köklü değişim tam olarak gerçekleşmemiştir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu zamanında da akrabalık sisteminin bulunmadığı belirtilse de geniş ailelerin varlığı, akrabalık terimlerinin sağladığı düzenin inşasına ve korunmasına sebep olmuştur. Bu sebeple akrabalık sisteminin getirdiğı terimler, toplumun pek çok kesimi tarafından sıkça yeniden üretilmektedir. Kadınlık durumu ise bu terimlerle işleyen sistem içinde her zaman aileye ve aile namusuna göre konumlanmaktadır. Dolayısıyla akrabalık terimleriyle işleyen toplumsal düzenin değişmemesi, bir biçimde kadının namus söylemleriyle her zaman kontrol altında tutulmasını sağlamaya devam edecektir. Çünkü bu durumun getirdiğı en büyük özellik, Koğacıoğlu’nun da belirttiğı gibi kadın cinselliğinin toplum tarafından göz ardı edilmesi olmuştur. Böylece kadının aile ahlakının dışında yaşadığı cinsellik kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet rejiminin ilerleyen süreçlerine bakıldığında ise kadın bedeniyle ve namusla kurulan ilişkide Koğacıoğlu, birtakım siyasi yapılanmalardan bahsetmektedir. Bu siyasi yapılanmalar genel olarak “kalkınmacılık, kalkınmacı-devlet”¹⁸⁷ başlığı altında toplanmaktadır. Devlet tarihinin bu bölümünde amaç, gelişmeyi ve ilerlemeyi sağlamak adına her türlü yaptırımın devlet eliyle uygulanması, toplumun her kesiminde ulus devlet modelinin yerleştirilmeye çalışılması ve böylece de kalkınmanın gerçekleşmesidir. Böyle bir ortamda gelişen tekelsizliğin farklılık kavramını ortadan kaldırması eleştirilmektedir. Bu durum kadının aile namusuna göre konumlanışını pekiştirmektedir. Koğacıoğlu bu dönemdeki kadın-erkek eşitliği probleminin ise kalkınmacılığın gerçekleşmesi adına ertelendiğini belirtmektedir. Çünkü ancak ve ancak devlet, gelişmiş medeniyetler seviyesine ulaştığında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalkacağı düşünülmektedir.

Gelenek kategorisi ise uzun bir zaman boyunca eleştirilmeden kabul edilmiş ve toplum içinde yarattığı gelenek olan/olmayan ayrımı korunmuş ve bu ayrım üzerinden üretilen çeşitli politikalar ve iktidar ilişkileri, kadınlar üzerinde etkili olmuştur. Gelenek

¹⁸⁶ Friedrich Engels, a.g.e., s. 38.

¹⁸⁷ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 364.

söylemleri Koğacıoğlu'na göre özellikle kadınları iki farklı gruba ayırmıştır. Bu gruplardan ilki eğitim gören seçkin ve aydınlanmış sınıf, diğeri ise *geleneğin pençesindeki kadınlar* sınıfıdır. Namus cinayetleri açısından bakıldığında özellikle ikinci grup, bu cinayetlerin mağduru olan özne/nesne sınıfı olarak değerlendirilmektedir. Gelenek söylemi ise her iki grup arasında kodlanan farkın sömürü, eşitsizlik, çatışma gibi terimlerle anlaşılmasına karşı kullanılabilmektedir.¹⁸⁸ Bu ayrımın günümüze kadar devam ettiğini vurgulayan Koğacıoğlu, değişen siyasi yapılanmayla beraber gelen çok kültürlülük söylemiyle geleneğin hem merak edilen ve bilinmesi gereken bir nesne haline geldiğini hem de bu sayede Kürt ve İslamcı hareketlerin, kendilerini sarmış olan cahillik ve geri kalmışlık söylemlerine karşı yeni kimlikler oluşturmaya başladıklarını belirtmektedir. Bu durumun sonucu olarak eskinin sol görüşlü, seçkin aydın sınıfının giderek İslamcı ve Kürt karşıtı söylemlerle milliyetçileşmesini eleştirmektedir. Böylece gelenek üzerinden tanımlanan kültür kategorisiyle beraber namus cinayetleri problemi de “tam da iktidarın son dönemdeki yeniden yapılanması ile uyumlu bir müdahale nesnesi”¹⁸⁹ olarak yaratılmış olmaktadır.

Buradan hareketle günümüze bakan Koğacıoğlu, bugün uygulanan ataerkil sistem konusunda şunları dile getirmektedir:

“Bugün namusun hayatlarımızda yeniden üretilmesinden bahsederken artık bu derece güçlü bir devletten ve etkisinden bahsetmiyoruz. Kalkınmacı devletin gücü, hem siyasi hem kültürel hem de ekonomik boyutlarda farklı şekillerde sınanırken yeni aktörler ve yeni müdahale biçimleri, bununla beraber de hem yeninin hem eskinin özelliklerini gösteren karma bir ataerkillik ortaya çıkıyor.”¹⁹⁰

Buradaki eleştiriye eklenmek istenen birkaç nokta tam da bahsi geçen yeni müdahale biçimleri hakkındadır. Öncelikle daha farklı bir strateji ağının tam da günümüzde devlet otoritesi altında yeniden üretildiğini görmek mümkündür. Buradaki strateji ağının, daha önce de belirtildiği gibi Foucault'nun kavramlarından yola çıkarak belirlenmiş olan anatomo siyaset ve biyo-siyaset politikalarının birlikte işlemeye başlamasıyla oluştuğu düşünülmektedir. Bu durumun göstergelerinden biri, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının namus söylemiyle aileye bağlı kadının konumunu korumaya devam etmesi ve diğer yandan da sözde toplumsal cinsiyet eşitliği (*gender mainstreaming*)

¹⁸⁸ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 371

¹⁸⁹ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 374.

¹⁹⁰ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 365.

politikasının uygulanmaya çalışılmasıdır. Bu sebeple KSGM'nin belirlediği beş yıllık bir süreci kapsayan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”nda, bu yaklaşım şu şekilde tanımlanmaktadır:

“*Gender mainstreaming* stratejisi, günlük ilişkilerin idaresindeki toplumsal cinsiyet perspektifi ile politik karar alıcıların gerçekleştirdiği etkinlikleri entegre eden politik ve teknik bir süreçtir. ‘Eşitliğe entegre bir yaklaşım’ ya da ‘cinsiyetlerle ilgili ayrıştırılmış bir yaklaşım’ olarak nitelendirilmektedir. *Gender mainstreaming*, politika süreçlerinin tüm evrelerinde ve tüm düzeylerinde, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik prensibini dikkate alarak bunu tüm eylem alanlarında uygular. Bu şekilde *gender mainstreaming*, strateji ve politika oluşturma sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.”¹⁹¹

Bu noktada belirtilmesi gereken, kalkınmacı devlet aşamasından sonraki neoliberal dönüşümle beraber kadın, artık tamamen iş gücü olarak görülmeye başlandığından toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının yerleştirilmeye çalışılmasının kadınlar üzerinde yeni bir ekonomi sağlamaya yol açabileceğidir. Çünkü aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği neredeyse bir eğitim ve istihdam problemi olarak değerlendirilmektedir. Burada adı geçen strateji ve politikalar, eğitim ile istihdama dair strateji ve politiklardır. Bu sebeple kadın durumuna dair aile namusuyla ilgili söylemlerin değişik biçimlerde hep yeniden üretilmeye devam edebileceği düşünülmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının son kertede bir biyo-siyaset stratejisi olabilme potansiyeli oldukça yüksek görünmektedir. Bu sebeple bu konudaki politikalar konusunda dikkatli değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Bu durum Koğacıoğlu'nun da belirttiği gibi günümüzdeki karma ataerkilliğin her an yeni biçimlerde yeni aktörler ve yeni stratejik oluşumlar çerçevesinde yeniden üretilmesinin nasıl mümkün olduğunu gösterebilir niteliktedir.

Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) cinsiyet politikalarını bu şekilde bir dikkatle izleyen Koğacıoğlu, bu meseleye de yeni stratejik oluşumlar çerçevesinde bakmaktadır. Ona göre partinin cinsiyet politikaları, özcü anlayışının temelinde bulunamaz; çünkü parti “üçüncü dünya milliyetçiliği ikilemine alternatif bir çözüm üretmeyi denemektedir.”¹⁹² Bu ikilemin çözümü, Hindistan'ın 19. yy milliyetçilerinin

¹⁹¹ T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Genel Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013, s. 16–17.

¹⁹² Dicle Koğacıoğlu, The Tradition Effect: Framing Honor Crimes in Turkey, Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies, Volume 15, Summer 2004, pp. 119–151 (Article), s. 132.

uygulamalarıyla bir görülmektedir. Bunun sebebi kamusal alanın cinsiyet ayrımıyla bölünmesi konusunda zamanındaki Hindistan’la kurulan bağlantıdır. Bu sebeple Koğacıoğlu şunları dile getirmektedir:

“Chatterjee’nin betimlediği gibi: Yaşam alanını eve karşı kamu, manevi olana karşı maddi olan şeklinde ikili karşıtlıklara bölmektedir. Bu dikotomiler birbirlerinin üzerine binmişler ve cinsiyet farklılığıyla sıraya koyulmuşlardır. Böylece kadınlar, evi ve manevi alanı temsil eder hale gelirken erkekler, maddi olanı ve kamu alanını temsil eder hale gelmişlerdir. Bunun anlamı kadınların manevi olanı temsil ederek ve ev alanının sınırları içinde kalarak asıl anlamda Hintli olanı sakladığı sürece, erkeklerin devam ederek Batı medeniyetini kucaklaması olmuştur.”¹⁹³

Bu sebeple üretilen her yeni politikanın da bu alanlar üzerinden tekrar bölünerek kurulduğunu belirtmek gerekmektedir. Her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliği politikası oluşturulmaya çalışılsa da kadının alanı ve erkeğin alanı, bu eşitlik söyleminde her zaman ayrılacak ve kadının toplumsal alana çıkışı bir kere daha gelenekle beraber üretilen aile namusu kategorisi altında oluşturulacaktır. Bu noktaya kadar daha önce açıklandığı gibi Foucault’nun *devlet aklı* ifadesiyle açıkladığı durumların günümüzde aldığı biçim Türkiye’deki namus cinayetleri bağlamında ortaya çıkmaktadır.

3.2.1. Namus Cinayetleri: Kültürel Görecelik ve Milliyetçilik

Kültürel görecelik problemi, dünyada genel olarak Batı ülkelerinde yaşayan Doğu kökenli göçmen ailelerin özellikle namus ve namus cinayetleri konusunda maruz kaldıkları ırkçı söylemleri mazur gören bir yaklaşım tarzı olarak değerlendirilmektedir. Fakat Türkiye’de bu durumun biraz daha farklı işlemektedir. Çünkü en nihayetinde Kürtler göçmen değildir; fakat dilden aile yapısına, gelenek söyleminden yaşanan yere kadar pek çok durumda ırkçı söylemlere maruz kalmaktadırlar. Oysa buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere namus problemi bir kültüre ya da bir geleneğe ait olmaktan çok, çeşitli kurumlar ve söylemler tarafından yeniden üretilen ve toplumun her kesimini kontrol altına almaya yarayan bir mekanizma olarak değerlendirilmelidir.

Koğacıoğlu bu meseleyi “yani belki seksen ortalarından beri kültürü tartışıyoruz; ama kültür tartışmalarımız giderek iktidar ilişkilerini sorgulamanın bir yolu olmaktan çıkıp

¹⁹³ Dicle Koğacıoğlu, *The Tradition Effect: Framing Honor Crimes in Turkey*, s. 132.

bir alternatifini haline geliyor”¹⁹⁴ biçiminde özetlemektedir. Bunun sebebi, farklı kültürlerin dinamiklerini kavrayıp onları kendilerini ortaya koydukları biçimde anlamaktan çok, modern Batı kavramlarıyla yargılama ve yaftalama biçiminin etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu noktada yine Koğacıoğlu’nun da belirttiği gibi “akıl olanı akıl olmayandan ayırmak”¹⁹⁵, modern gelenekten ayırmak şeklinde işleyen bir mekanizma söz konusudur. Bunun nedeni bu tür söylemlerin her zaman belirli bir kesimin menfaatleri doğrultusunda işlemesidir. Bu kesim toplum içindeki cinsiyetçi ayrımlar dolayısıyla erkekler, ülkelerin başındaki yönetimler, bu yönetimlere bağlı kurum ve kuruluşlar olabilir. Böylece “gelenek üzerinden tanımlanan kültür kategorisi hem neoliberal yeniden yapılanmaya taraf olan gruplar hem de kendini milliyetçilikle tanımlayan grupların söylemlerine eklemlenebilen kullanışlı bir kavram”¹⁹⁶ haline gelmektedir.

Mojab ise öncelikle kültürel görecelik meselesinin içinde geçen *farklılık* kategorisinden bahsetmektedir. Bu noktada namus cinayetleri, farklı kültürlerle ait bir yaptırım gibi görünmekte ve ötekileştirmeye karşı olanlar, bir biçimde farklı olarak tanımladıkları kültürün içinde gördükleri şiddeti meşrulaştırabilmektedirler. Mojab’ın bu konudaki tespiti ise “bu şekilde namus cinayetlerini, onu üreten toplumun ataerkil kültüründen yalıtmaya yönünde bir çaba ortaya çıkmaktadır. Bu, diğer şeylerin yanı sıra namus cinayetlerinin, ataerkil rejim ya da sisteme dayanmayan bireysel bir davranışa ve ‘uygulamaya’ indirgenmesi yoluyla gerçekleşmektedir”¹⁹⁷ şeklinde dile getirmektedir. Fakat bu noktada belirtildiği gibi öldürme eylemlerine, kültür olduğu için saygı duyma anlayışı, ölen kadınlara karşı bir saygısızlık olduğu gerekçesiyle reddedilmelidir. Genel olarak bütün kültürlerin ve özel olarak bütün dinlerin, bu konuda gösterebileceği durum, ataerkil şiddetin günümüzde vardığı boyuttur. Belirtildiği gibi ataerkillik, her türlü kültürün (akıl olan/olamayan; Batı olan/olamayan) içinde farklı derecelerde bulunduğu için bu saygı söylemi otomatik olarak göz ardı edilmelidir. Bu konuda tekrar Mojab’a kulak verilecek olursa:

“Görecelik görüşünü benimsemiş olan düşünürler, kültürelci araştırmacılar ve post-yapısalcılar, ataerkil şiddetin ve bu şiddete karşı yürütülen

¹⁹⁴ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 372.

¹⁹⁵ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 368.

¹⁹⁶ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 373.

¹⁹⁷ Shahrzad Mojab, a.g.e., s. 30.

mücadelenin evrenselliğini kabul etme konusundaki çekincelerinin üstesinden gelmek zorundadırlar. Ancak bu adımın atılabilmesi için evrensel olan ile tikel olan arasındaki diyalektik ilişkinin takdir edilmesi gerekir. Her bir ataerkillik rejimi tikeldir.”¹⁹⁸

Abdo ise kültürel görecelik meselesini İslam dinine yapılan vurgu çerçevesinde, İsrail’de yaşayan Filistin halkı dolayısıyla temellendirmektedir. Abdo, İslam’ı hem bir din hem de siyasi bir yapılanma olarak değerlendirmektedir ve İslam’ın bu özelliği ile diğer siyasi yapılanmalardan farklı olarak özel alan içinde daha fazla söz sahibi olduğunu belirtmektedir. Fakat İslam’ın tek başına namus cinayetleri üzerinde bir etkisinin bulunduğu düşünülmemelidir. Kültürel görecelik yaklaşımı için de İslam, Abdo’nun belirttiği gibi “kültürü, dini ideolojik bir yapı olarak gören ve bu suretle kültürelci bir yaklaşım kullanan Doğu ve Batı literatürleri, ‘namus cinayetleri’ fenomenini sınırlı bir İslam bağlamı dâhilinde açıklama eğilimi göstermektedirler.”¹⁹⁹

Ataerkil ideolojinin, önemli bir özelliğini de kültürel görecelik sayesinde yine Abdo açığa çıkarmaktadır. Bu özellik de kültürel göreceliğe, marjinalize edilmeye, ırkçı söylemlere maruz kalan ve özellikle militer, ırkçı bir devlet ideolojisi altında yaşamak zorunda bırakılan klanların, toplulukların, ailelerin içinde ataerkil ideolojinin varlığını çok daha rahat sürdürebildiğidir.²⁰⁰

Daha önce açıklanan gelenek ve kültür bağlamında namus cinayetleri problemini değerlendiren Koğacıoğlu’nun en önemli eleştirisi, yaratılan yeni müdahale alanları üzerinedir. Ortada bu yeni alanları yaratan finansal sermayeye sahip yeni bir sınıfın çıkışına dikkat çeken Koğacıoğlu, bu sınıfın hem kültür söylemlerini hem geleneği bu müdahaleler için kullandığını ve bu durumun kendisine müdahale edilen sınıflar ve müdahale eden gruplar arasındaki iktidar ilişkilerini görünmez kıldığını belirtmektedir. Böylece “namus cinayetleri söylemsel olarak gelenek ve kültüre bağlanarak nesneleştirilerek hayatlarına müdahale edilen toplumsal gruplar ile onların hayatına müdahale etmekte olan profesyonel seçkinler arasında iktidarın ve kaynakların nasıl bölüşüldüğü sorusu görünmez kılınıyor.”²⁰¹ Bu durumda, bu çalışma boyunca da

¹⁹⁸ Shahrzad Mojab, a.g.e., s. 39.

¹⁹⁹ Nahla Abdo, a.g.e., s. 69.

²⁰⁰ Nahla Abdo, a.g.e., s. 70.

²⁰¹ Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 374.

savunulduğu üzere namus cinayetleri problemi, Kürtler üzerine kurulan kültür söylemiyle “etnikleştirerek ötekileştirmenin yolu”²⁰² olmaktadır.

Özbek de namus cinayetleri ve kültür problemini bir ötekileştirme propagandası olarak değerlendirmektedir. Belirtildiği gibi dünya üzerinde dolaşımda bulunan finansal sermayeye sahip ülke seçkinleri ve bu seçkinlerin yarattığı değer ve semboller sayesinde toplum üzerinde bir iktidar bulunmaktadır. Bu durumun en büyük örneklerinden biri de medyanın namus cinayetleri üzerindeki yadsınamayan etkisidir. Özbek bu etkiyi çarpıcı bir örnekle dile getirmektedir:

“Namus cinayetlerini bir başka kültüre ait ilkel, gaddar bir uygulama olarak gösterme bir ‘biz’ ve ‘onlar’ ayrımının ortaya çıkmasına yol açıyor. Kimi televizyon kanalları namus cinayeti haberlerine fon müziği olarak güneydoğu ve Kürt ezgilerini kullanmaya başladı bile. Namus cinayeti haberlerinde kullanılan Kürtçe fon müziği, bu cinayetlerin Kürt kültürünün bir parçası olduğunun dolaylı ama etkili anlatımıdır.”²⁰³

²⁰² Dicle Koğacıoğlu, a.g.e., s. 375.

²⁰³ Sinan Özbek, a.g.e., s. 48.

SONUÇ:

Namus cinayetleri, hem Türkiye’de hem de dünyada hala sık olarak işlenmeye devam etmektedir. Buraya kadar anlatılanlardan hareketle üzerinde durulması gereken en önemli noktanın ataerkil rasyonalite sistemi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ataerkil rasyonaliteyi tek başına eleştirmek bir işe yaramayacaktır. Bu bakımdan bu rasyonalitenin öncelikle yeniden üretildiği alanlar tespit edilmeye çalışılmalıdır. Böylece Foucault’nun belirttiği anlamdaki iktidar ilişkilerinin namus cinayetleri üzerinde söylemsel olan ve olmayan yanları anlaşılabilir. Namus cinayetleri üzerindeki iktidar mekanizması genel olarak ataerkil rasyonalitenin ürettiği namus algısından kaynaklandığından artık terim, bu cinayetleri de içine alacak şekilde Sirman’ın ve diğer feminist teorisyenlerin de belirttiği gibi “namus suçları” olarak görülmelidir. Bu konuda Sirman’ın belirtmiş olduğu gibi namus cinayetleri teriminin, namus adına işlenen diğer suçları görünmez kılabilceği eleştirisi, genel olarak işleyen mekanizmanın anlaşılabilmesiyle ilgilidir.

Foucault’nun belirttiği gibi bir sınır tutum olan feminizm, 90’lardan başlayarak namus cinayetlerinin bütün dünyada görünür olmasını sağlamıştır. Bu sınır tutumun oluşabilmesi için kadının kendisiyle kurduğu ilişki etik anlamda değişime uğramış ve böylece kadın için bir sınır tutum olarak meydana gelmiştir. Fakat burada feminizmin namus cinayetleri açısından uyguladığı iktidarın da gözden kaçmaması gerekir. Çünkü Sirman’ın da belirttiği gibi bazı feminist müdahaleler, namus cinayetlerine dair sorunları krize sokmaktadır. Bunun sebebi kimi müdahalelerin toplumların yapısını göz ardı ederek, yaratılan ideal bir toplum ve insan hakları yasalarına göre uygulanmasıdır. Bu sebeple de Foucault’nun belirttiği gibi her düşünce tarzının bir geleneğe bağlı olması ve bu geleneklerin tarihle, toplumla, kültürle evrensel ve biçimsel yapılarla oluşması göz önüne alınmalıdır.

Soruna bu şekilde yaklaşıldığında, Özbek’in de belirttiği gibi namus cinayetleri karşısındaki eylemsizlikleriyle başka kültürlerle saygılı olma iddiasındaki felsefi görüşler ile başka kültürlerle en azından mesafeli durduklarını söyleyen kültürel ırkçıların birleştiği görülmektedir. Bu sebeple de Özbek, evrenselci felsefi gelenek içinde kalarak düşünmeyi salık vermektedir.

Namusa ilişkin sorunun feminist çerçevede düşünülmesi ve soruna bu açıdan yaklaşılması önemlidir. Çünkü bu noktada Koğacıoğlu'nun da belirttiği gibi feminizmin kendini anlamlı bir şekilde yeniden üretebilmesi için farklı kadınlık deneyimlerinin olabilecek en az hiyerarşi kadınlar arasında paylaşılması gerekir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları toplum içinde hem devlet hem de hukuk tarafından daha çok görünür kılınmalıdır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, devlet söylem gücü sayesinde çoğu zaman sivil toplum kuruluşlarının öneri ve isteklerini görmezden gelmektedir. Bu durumun neden olduğu sosyal ve eşitlikçi bir devlet olma yolundaki engellerin, eşitlikçi bir ahlak söylemi yoluyla aşılması gerekmektedir.

Yine Foucault'nun belirttiği gibi söyleme ilişkin ifade biçimlerinin değiştirilmesi önemlidir. 'Töre cinayeti', 'namus suçları', 'namus cinayeti', bunlar genelde ifadelerdir ve bir kalıp biçiminde kullanılırlar. Bunların türemesini sağlayan genel yapı, ataerkil rasyonaliteyle bağlantılı olarak kadının varlık alanındaki belirlenmiş yeriyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu bakımdan bu ifade biçimlerinin yeni iktidar odakları yaratmaması adına, burada savunulduğu biçimiyle kullanılmaları gerekmektedir. En başında töre cinayeti olarak tanımlanan süreç, feminist mücadelenin uğraşları sonucu artık kadın cinayetleri ve namus suçları olarak belirlenmektedir.

Sonuç olarak namusa ilişkin suçların ya da cinayetlerin kısa vadede önlenemeyeceği düşünülmektedir. Bunun en büyük nedeni, namus suçlarına ilişkin söylemlerin ve ataerkil rasyonalitenin kısa zamanda değişmesinin mümkün görünmemesidir. Fakat yine de hem söylemin değişmesi için gerekli olan yeni ifade biçimlerinin yerleşmesi hem de ataerkil rasyonaliteyle kişisel ya da kitlesel mücadelenin artması, bu konudaki duyarlılığı giderek yükseltecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDO N. Namus Cinayetleri, Ataerkillik ve Devlet: İsrail’de Kadın. (Der. S. Mojab N. Abdo.), (G. Kömürcüler, Çev.).*Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar*: 4-6 Aralık 2003 (s.63-96). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- BAĞLI, M. Özensel, E. *Türkiye’de Töre ve Namus Cinayetleri (Töre ve Namus Cinayeti İşleyen Kişiler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma)*. İstanbul: Destek Yayınevi, 2011.
- ENGELS, F. *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (K. Somer, Çev.). Ankara: Sol Yayınları, 2010.
- FOUCAULT, M. *Kendini Bilmek* (G. Ç. Güven. Çev.). İstanbul: Om Yayınevi, 1999.
- Entelektüelin Siyasi İşlevi* (I. Ergüden-O.Akınhay-F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Özne ve İktidar* (I. Ergüden-O.Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Cinselliğin Tarihi* (H. U.Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.
- KOĞACIOĞLU, D. *Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması: Namus Cinayetleri Örneği*. Cogito, Feminizm, sayı: 58, s. 350-381, 2009.
- MOJAB, S. *‘Namusun’ Tikelliği ve ‘Öldürmenin’ Evrenselliği: Erken Uyarı Sinyallerinden Feminist Pedagojiye*. (Der. S. Mojab N. Abdo.) (G. Kömürcüler, Çev.).*Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar*: 4-6 Aralık 2003. (s.17-42). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- ÖZBEK, S. *Pratik Felsefe Yazıları Savaş, Namus Cinayeti, Ahlak, Ölüm, Asimilasyon,*

İktidar. İstanbul: Notos Kitap, 2011.

Matemsiz Ölümler: Namus Cinayetlerinin Felsefî Bir Çözümleme Denemesi.

Felsefelogos, 37, 2009/1. 13-19.

SİRMAN, N. *Akrabalık, Siyaset ve Sevgi: Sömürge-Sonrası Koşullarda Namus-Türkiye*

Örneği. (Der. S. Mojab N. Abdo.) (G. Kömürcüler, Çev.).Namus Adına

Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar: 4-6 Aralık 2003. (s. 43-61).

İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. Ailede Karşı

Şiddet ve Kadın Suçluluğu. Ankara, 1995

Töre Cinayetleri Paneli. Ankara, 1999.

Kadının Statüsünün Araştırılarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın

Önlenmesi Sözleşmesinin Yaşama Geçirilmesi İçin Alınması Gereken

Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan T.B.M.M. Kadının Statüsünü

Araştırma Komisyonu Raporu. Ankara, 2003.

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

Medyada Töre ve Namus Cinayetlerinin Yansımaları, Veliler ve

Öğrenciler Üzerindeki Etkileri. Ankara, 2008.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AMARGİ KADIN AKADEMİSİ, Erişim: 21 Ocak 2012. www.amargi.org.tr

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NÜFUS BİLİM DERNEĞİ Türkiye'deki Namus

Cinayetlerinin Dinamikleri, Eylem Programı İçin Öneriler Sonuç

Raporu, Hazırlayan Filiz Kardam [Elektronik Sürüm]. 2004.

T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele, Ulusal Eylem Planı 2007-

2010. [Elektronik Sürüm]. Ankara.

Türkiye’de Kadının Durumu. [Elektronik Sürüm]. Ankara, 2011.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013. [Elektronik Sürüm]

Ankara, 2008.

DİREK, Z. Moral and Ethics, Erişim: 18 Ocak 2012. www.amargi.org.tr.

FEMİNİSİTE.NET, Erişim: 21 Ocak 2012. <http://feminisite.net>

KADININ İNSAN HAKLARI YENİ ÇÖZÜMLER, Erişim: 21 Ocak 2012.

http://www.kadinininsanhaklari.org/musluman_toplumlarda_cinsellik.php

KOĞACIOĞLU, D. , The Tradition Effect: Framing Honor Crimes in Turkey. ,

differences: A Journal of Feminist Cultural Studies, [Elektronik Sürüm]. Volume 15, Summer 2004.

MORÇATI KADIN SİĞİNAĞI VAKFI, Erişim: 22 Ocak 2012.

<http://www.morcati.org.tr/tr/sayfa/28/MorCativeAileicindeKadinaYonelikSiddet.html>

<http://www.morcati.org.tr/tr/sayfa/28/MorCativeAileicindeKadinaYonelikSiddet.html>

[http://www Aileicindekadinayoneliksiddelekarsimucadelevegeminizm.html](http://www.Aileicindekadinayoneliksiddelekarsimucadelevegeminizm.html)

[.morcati.org.tr/tr/sayfa/29/](http://morcati.org.tr/tr/sayfa/29/)

TÜRK HUKUK SİTESİ, Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi'ne

Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu. Erişim: 25 Ocak 2012. <http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=2183>

B.M. Ve Kadınlara Karşı Namus Adına İşlenen Suçlar. Erişim: 25 Ocak 2012. <http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=2544>

EK KAYNAKLAR

FOUCAULT, M. *İktidarın Gözü* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul. Ayrıntı Yayınları, 2007.

Bilginin Arkeolojisi (Prof. Dr. V. Urhan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Büyük Kapatılma (I. Ergüden- F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Religion and Culture. New York, Manchester University Press, 1999.

Marx'tan Sonra (G. Aksay, Çev.). İstanbul: Chiviyazıları [nemesis kitaplığı] Yayınları, 2004.

Toplumu Savunmak Gerekir (Ş. Aktaş, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

İnsan Doğası İktidara Karşı Adalet, Noam Chomsky ile Michel Foucault Tartışıyor (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları, 2005.

KOĞACIOĞLU, D. *Knowledge, Practice, and Political Community: The*

Making of the "Custom" in Turkey. [Elektronik Sürüm]. differences: A Journal of Feminist Cultural Studies, Volume 22, Summer 2011.

